

ER-RA'D SURESİNİN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE AÇISINDAN İNCELENMESİ

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Pınar Kevser ÖZ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN**

**ER-RA'D SURESİNİN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Pınar Kevser ÖZ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	17
GİRİŞ	17
Belagatin Lugat ve Istılâhi Tanım	18
Belâgat İlmi	20
Belâgatın Alt Disiplinleri.....	23
Ana Hatlarıyla Bedi' İlmi.....	25
Bedi' İlminin Alt Başlıkları.....	27
1. BİRİNCİ BÖLÜM: MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE.....	29
1.1. Muhassinât-ı lafziyyenin Alt Disiplinleri	29
1.2. Muhassinât-ı lafziyyenin Şemalandırılması	30
1.3. Muhassinât-ı lafziyye ile İlgili Literatür Çalışması	34

1.3.1. Eski Eserlerde Muhassînât-ı lafziyye	34
1.3.2. Yeni Eser, Makale ve Tezlerde Muhassînât-ı lafziyye	35
2. İKİNCİ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARINDAN CİNÂS	40
2.1. Ra'd Sûresine Genel Bir Bakış	40
2.2. Rad Suresindeki Muhassînât-ı Lafziyye sanatları.....	41
2.3. Cinâs	42
2.3.1. Cinâs-ı mumâsil (الجناس المماثل)	43
2.3.2. Cinâs-ı mustevfâ (الجناس المستوفي)	47
2.3.3. Cinâs-ı merfû (الجناس المرفو)	51
2.3.4. Cinâs-ı muleffâk (الجناس الملفق).....	53
2.3.5. Cinâs-ı lâhik (الجناس اللاحق).....	54
2.3.6. Cinâs-ı merdûf (الجناس المردوف)	57
2.3.7. Cinâs-ı muktenif “الجناس المكتنف”	59
2.3.8. Cinâs-ı mutarref (الجناس المطرف)	60
2.3.9. Cinâs-ı muzeyyel (الجناس المزيل)	62
2.3.9.1. Kelimenin baş ve ortasında harf ziyadesiyle cinâs	64
2.3.10. Cinâs-ı muharref (الجناس المحرف)	65
2.3.11. Cinâs-ı muzdevic (الجناس المزدوج).....	70
2.3.12. Cinâs-ı iştikâk (الجناس الاشتقائي).....	71
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARINDAN SECİ	76
3.1. Seci (السجع).....	76
3.1.1. Mutarref Seci (السجع المطرف)	78
3.1.2. Mutevâzî Seci (السجع المتوازي).....	85
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN DİĞER MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARI	90
4.1. Reddu'l-acuz ale's-sadr (رد العجز على الصدر)	90
4.2. Muvâzene (الموازنة).....	93
4.3. Teşrî' (التشريع).....	97
4.4. Luzûm-u mâ lâ yelzem (لزوم ما لا يلزم).....	99
4.5. Telmîh (التلميح).....	108
4.6. Husn-i ibtidâ (حسن الابتداء).....	113

4.7. Husn-i tahallus (حسن التخلص).....	114
4.8. Husn-i intihâ (حسن الانتهاء).....	118
SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	125
TABLÖLAR LİSTESİ	136
ŞEKİLLER LİSTESİ	137
ÖZGEÇMİŞ	138

TEZ ONAY SAYFASI

Pınar Kevser ÖZ tarafından hazırlanan “ER-RA’D SURESİNİN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN

.....

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri ABD

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 18/01/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Rıfat Resul SEVİNÇ (RTEÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Salih DERŞEVİ (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Pınar Kevser ÖZ

İmza :

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan belâgat ilminin, her ne kadar sözlü beyanlar ve şiirsel üsluplarda varlığından söz edilse de Arap belâgatının müstakil ilim dalı olarak ortaya çıkışının ve bünyesindeki sanatların isimlendirilmesinin Abbasiler dönemine tekabül ettiği görülmektedir. İnsanların konuşma dilinde irticalen ve şifahi olarak kullandıkları edebi sanatlar, ancak 11. yüzyıldan sonra, başlıklar altında sınıflandırılabilmiş ve müstakil bir ilim dalı haline gelebilmiştir.

Etkili ve güzel konuşmanın olmazsa olmazı belagatin bu sanatları ve kaideleridir. Kimi zaman içinde pek çok sanatı deruhte eden belagat sayesinde, muhatabımıza az sözle çok mana ifade edilmekte, kimi zaman da mecaz anlatımlarla asıl manaya işaret edilip, sözlerimiz seci gibi sanatlarla kulağa çok daha hoş ve kalbe etkili olacak tarzda süslenmektedir. Kendi kültürümüzün yanında pek çok milletlerin kültürleri de bu sanatlarla süslenmiş şiir, vecize ve atasözleri ile doludur. Hiç kuşkusuz Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi ile birlikte Arap edebiyatı bu bağlamda bizim için daha çok öne çıkmaktadır. Elbette ki bu kadar veciz ve sanatlı sözlerin en güzelini, Kur'an'ın üslubunda aramak, aklın ve hikmetin bir iktizasıdır. Bu düşünceden hareketle gerek geçmişte gerekse günümüzde pek çok tefsir ve dil alimleri bu arayış doğrultusunda bazı eserler ortaya koymuşlardır.

Yüksek Lisans çalışmamızda, Kur'an-ı Kerim'in bir kısmındaki belagat sanatları tespit edilerek, daha önce bu alanda yapılmış birtakım literatür çalışmaları da ortaya konuldu. Yine müstakil çalışmalar bağlamında bakıldığında günümüze kadar bedi ilmi ve muhassinât-ı lafziyye alanında Türkiye'de çok daha az sayıda eser ve çalışmanın kaleme alındığı gözlemlendi. Arap dünyasında ise bedi' sanatı alanında ve özelinde de tez konumuzun başlığına dahil olan muhassinât-ı lafziyye alanında, birçok sure üzerinde inceleme yapıldığı sonucuna varıldı. Çalışmamızı bu alanda özgünleştiren husus ise, daha önce Ra'd suresinin muhassinât-ı lafziyye açısından incelenmemiş olup, ilk defa bu çalışma ile incelenecek olmasıdır. Yine surenin bütününün kelime olarak tek tek ele alınması bu çalışmayı daha önce yapılan çalışmalara kıyasla özgünleştiren en temel

unsurlardandır. Bir diğeri ise, muhassinât-ı lafziyye başlığı altındaki bütün sanatların, Ra'd suresi üzerinde kelime kelime incelenip, surenin tamamında tespit edilen bütün sanatların ortaya çıkarılmasıdır. Zira bu alanda yapılmış diğerk çalışmalara bakıldığında; sanat başlıklarının incelenerek konu kapsamına dahil olan bu sanatlarla alakalı, sadece sureden birkaç örneğe yer verildiği gözlemlenir. Çalışmamızı özgünleştiren bir başka hususiyet ise incelenen sanatların, surenin tüm kelimeleri üzerinde hem düzünden hem de tersinden tek tek incelenmesidir.

Ayrıca çalışmayı ayrıcalıklı kılan temel hususiyetlerden bir diğeri de daha önce kullanılmayan, “sanatların şemalandırılması” yönetiminin kullanılmasıdır. Burada alt başlık ve dallara ayrılan muhassinât-ı lafziyye çatısı altındaki tüm sanatlar şemalandırılarak kategorize edilip ve okuyucunun zihninde derli toplu olarak şekillenmesi sağlanmaktadır.

Çalışma, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın hangi alan üzerine olduğuna, kapsamına ve kaynaklarına değinilerek belagate giriş yapıldıktan sonra, belagat ilminin, lügat ve ıstılâhî anlamları ve alt disiplinleri ana hatları ile incelenmek suretiyle, bedi' ilminin alt başlıkları ele alınmaktadır.

Birinci bölümde ise tezin asıl konusu olan muhassinât-ı lafziyye ve alt disiplinleri, Ra'd suresi özelinde başlıklar halinde ele alınıp, ardından şemalandırılarak, bu konudaki ilgili literatür çalışmalarına yer verilmektedir.

İkinci bölümde; Ra'd suresi incelenmeye başlanmakta olup sûre; muhassinât-ı lafziyye sanatlarından olan cinâs sanatı açısından detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Başlangıçta sûre genel hatlarıyla ele alınıp, sonrasında konu başlıkları altında detaylı bir şekilde incelenmektedir. Çalışmada muhassinât-ı lafziyye çatısı altındaki bütün sanatlara yer verilmeyip, sadece sure özelinde tespit edilen sanatların başlıklarına değinilmektedir. Bu kısımda 12 adet cinâs çeşidi ve 37 cinâs örneği tespit edilmekte olup, her birisine açıklamalarıyla yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise sûre muhassinât-ı lafziyye sanatlarından bir diğeri olan seci sanatı açısından değerlendirilmektedir. Esasında üç ayrı çeşidi bulunan seci sanatının surede sadece iki çeşidi tespit edilmekte olup bunlar, mutarref ve mutevâzi secilerdir. Ra'd suresinde bu iki seci çeşidinden toplamda 9 örnek tespit edilmektedir.

Dördüncü ve son bölümde ise Ra'd suresi, muhassinât-ı lafziyye başlığı altında yer alan diğer bütün sanatlar nezdinde ele alınmaktadır. Bu bölümde ise toplamda 8 adet sanat çeşidi ve 30 adet örnek tespit edilmektedir. Ardından, surede tespit edilen toplam 22 adet sanat doğrultusunda Ra'd suresinin genel bir değerlendirilmesi yapılarak çalışmamız sonlandırılmıştır.

Ayrıca üzerinde çalıştığımız âyetlerde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerîm web, Kur'ân Yolu meal ve tefsiri ile Türkçe Kur'an Mealleri web'den yararlandığımızı belirtmekte yarar bulunmaktadır.

Evvelâ teşekkürü borç bildiğim, bana tüm bu imkân ve nimetleri bahşedip, Kur'an-ı Kerîm üzerine böylesi bir çalışma nimetini nasip eden Rabbime sonsuz hamt ederim. Bu çalışmada ve nihai şeklin almasın da yardımlarını esirgemeyen başta danışmanım Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİ'ye, yine bu çalışma sırasında desteklerini esirgemeyen hocalarımdan Dr. Salih DERŞEVİ'ye, ihtisas eğitimimden hocam olan Çankırı Karatekin Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN'e ve Ankara Dini Yüksek İhtisas Merkezi Öğretim Üyesi İsmail AKBULUT'a, manevi destekleri ve sabırlarıyla her daim yanımda olan, beni destekleyen çok değerli eşim Doç. Dr. Yaşar ÖZ'e ve çocuklarıma, yine bu süreçte sabır ve teşvikleriyle her anlamda beni destekleyen arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; Ra'd sûresinde yer alan âyetlerin muhassinât-ı lafziyye sanatları açısından incelenmesidir. Burada öncelikle belâgat ilmi yüzeysel olarak ele alınmaktadır. Bu ilmin üç temel bölümünden biri olan bedi' ilmine değinilip bu alanda yurt içi ve yurt dışında yazılmış eser ve çalışmalara yer verildikten sonra bedi' sanatının iki temel maddesinden olan muhassinât-ı lafziyye sanatları Ra'd Suresi özelinde değerlendirilmektedir.

Edebî ifadelerin en güzeli ve en göz alıcısı olan Kur'an-ı Kerîm tahkik edildiğinde, belâgat sanatları alanında aslında çok sayıda örnek ihtiva ettiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede Ra'd suresinde muhassinât-ı lafziyye alanında yirmi bir çeşit sanat ve her bir sanatta farklı sayılarda olmak koşuluyla toplam yetmiş yedi tane örnek verilmiştir. Çalışma yapılırken surenin bütün kelimeleri sanat özelliğine göre tek tek incelenmiştir. Sonuç olarak aslında Kur'an'da oldukça fazla sanat çeşidi ve örneği bulunduğu, Kur'an'ın tamamının bu şekilde incelenmesi gerektiği ve güzelliklerinin ortaya çıkarılmasının elzem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Belâgat; Bedi'; Muhassinât-ı Lafziyye; Cinâs; Seci; Ra'd Suresi

ABSTRACT

The aim of this study is the examination of the verses in the Ra'd sûrah in terms of muhassinât-ı lafziyye arts. Here, first of all, the science of rhetoric is discussed superficially. After referring to the science of bedi', which is one of the three basic sections of this science, and including the works and studies written in the country and abroad in this field, the muhassinât-ı lafziyye arts, which are two basic articles of bedi' art, were examined in the context of Surat al-Ra'd. When the Holy Qur'an, which is the most beautiful and largest of the literary expressions, is examined, it is observed that it actually contains many examples in the field of eloquence arts. In this context, twenty kinds of art in the field of muhassinât-ı lafziyye in Surat al-Ra'd and a total of seventy-nine art examples were identified in each art, provided that they were in different numbers. While the study was being done, all the words of the surah were examined one by one according to the art feature. As a result, there are actually quite many types and examples of art in the Qur'an, and the entire Qur'an needs to be examined in this way.

Keywords: Rhetoric; Bedi'; Elements of Word Embellishing; Pun; Seci; Surat Al-Ra'd

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	ER-RA'D SURESİNİN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE AÇISINDAN İNCELENMESİ
Tezin Yazarı	Pınar Kevser ÖZ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18/01/2023
Tezin Alanı	Temel İslâm Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	138
Anahtar Kelimeler	Belâgat, Bedi', Muhassinât-I Lafziyye, Cinâs, Seci, Ra'd Suresi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	EXAMINATION OF SURAT AL-AR-RA'D IN TERMS OF MUHASSINAT AL-LAFZIYYA
Author of the Thesis	Pınar Kevser ÖZ
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Aladdin GÜLTEKİN
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	18/01/2023
Field of the Thesis	Basic Islamic Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	138
Keywords	Rhetoric, Bedi', Elements of Word Embellishing, Pun, Sadjh, Surat Al-Ra'd

KISALTMALAR

a.g.	: adı geçen
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.y.	: adı geçen yer
a.mlf.	: adı geçen müellif
a.y.	: aynı yer
b.	: oğlu, bin, ibn
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
Krş.	: Karşılaştırınız
m.	: milâdî
mad.	: madde
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm
s.	: sayfa
S.A.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Şerh.	: Şerh eden

thk. : tahkik eden

trc. : tercüme

ts. : tarihsiz

vb. : ve benzeri

v.s. : ve sâire

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmamızın temel konusunu olan muhassinât-ı lafziyyeye değinmeden önce onun bağlı bulunduğu belagat ilmine kısaca değinecek olunursa bu ilim temelde üç ana bölüme ayrılmaktadır. Bunlar meâni, beyan ve bedi'dir. Belagatin bu 3 temel bölümleri ise yine kendi içerisinde birçok sanatı deruhte etmektedir. Tüm bu sanat çeşitlerinin bir araya gelmesinden belagat ilmi teşekkül eder ki, bunun en bariz misali olarak İslam öncesi cahiliye dönemi edebi ürünleri örnek gösterilebilmektedir. Bu dönemin şairlerinin şiirlerine bakıldığında gerek seci gerekse istiâre ve teşbih gibi birçok sanatları şifahi olarak kullandıkları görülmektedir.

Araştırmamızın ana konusunu teşkil eden muhassinât-ı lafziyye ise; belagat ilminin bedi' bölümünün temel iki unsurlarından biridir ve lafızla ilgili güzelleştirici unsurları içermektedir. Genelde belagat ve alt başlıkları, özelde ise muhassinât-ı lafziyye sanatlarının Ra'd suresi özelinde incelenmesi konusunu ele alan bu çalışmada, zikredilen sanatlarla ilintili pek çok husus ele alınmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Belagat; sözü güzel, yerinde, manaya ve muhataba uygun söyleme sanatıdır. Kimi zaman az sözle çok mana ifade etme, kimi zaman da mecazla hakikate imada bulunma gibi konuları ihtiva eden belagat ilmi; her ne kadar müstakil bir ilim olarak Kur'an'ın nüzulünden çok sonraları teşekkül etse de aslında insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar mevcut olduğunu söylememiz mümkündür. Zira insanın olduğu yerde söz, sözün olduğu yerde belagat insanlık tarihi kadar eskidir. Bunun en bariz delilini Kur'an bize sunmaktadır ki Allah azze ve celle Rahman suresinde şöyle buyurmaktadır. "O insanı yarattı ve ona beyanı öğretti". Rahman 55/1-3. Tüm bu bilgilerin ışığında denilebilir ki belagat sanatı insanın var olduğu her dönemde son derece büyük bir öneme sahiptir. Bu önem evvela insanın iletişimindeki yeterlilik ve etki gücüyle daha sonrasında da Hz. Peygamberin en büyük mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'in öne çıkan en önemli vasfı olmasıyla ilintilidir.

Bütün bu hususlardan hareketle bu çalışma; Allah Teâlâ'nın, insanla olan iletişimi için gönderdiği kelamını yani Kur'an'ı daha iyi anlamak ve onun mucizevi

yönünü daha fazla ortaya çıkarma doğrultusunda bir katkı ve çabaya yönelik gayreti amaçlamaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, yerinde, zamanında ve muhataba uygun (muktezayı hal) söz söyleme sanatı olan belagatin tanım ve alt disiplinlerine daha kısa yer verilerek, konu asıl bağlamında, yani bedi' ilminin iki temel unsurlarından olan muhassinât-ı lafziyye (sözü güzelleştirerek söyleme) sınırları içerisinde ele alınmaktadır. Yine araştırma; Ra'd suresi özelinde değerlendirildiği için, bu sanatın bütün çeşitlerine sûrede rastlanmamaktadır. Bu sebeptendir ki incelememizde, muhassinât-ı lafziyye kapsamında bulunan sanatların tamamına değil, sadece surede var olduğunu düşündüklerimize yer verilmektedir.

Bir diğer husus ise; çalışmamızda sanat başlıkları ele alınırken, belagat kitaplarında yer alan sıralama göz önünde bulundurulmakta olup, surede var olan sanatlar sırasıyla ve başlığına göre ele alınmaktadır. Ve yine yöntem olarak her sanat başlığı altında yer verilen örneklerde, kıyaslama ve doğrulama kolaylığı sağlanması adına, sanatlarla ilgili farklı kaynaklarda bulunan misallerden birkaçına yer verildikten sonra suredeki örnekler incelenmektedir. Çalışmayı özgünleştirmek için surede bulunan örneklerden birkaçına yer vermek yerine, Ra'd sûresi içerisinde yer alan misallerin tamamı, zikredilen sanat başlığı altında gösterilmeye çalışılmaktadır.

Tezimizde yararlanılan eserlerden bazıları ise şunlardır: İbnu'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) Kitâbu'l-bedî'si, Abdulkâhir el-Curcânî'in. (ö. 471/1078) Esrârul-belâğası, Sekkâkî'nin (ö. 629/1229) Miftâhu'l-'ulûm'u, Kazvî'nin. (ö.739/1338) el-Îzâh fi ulûmi'l-belâğası, Tefâtânî'nin (ö. 792/1390) el-Mutavvel beyan-bedî'si, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) Nazmu'l-bedî'si, Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1238/1895) Belâgat-ı Osmaniyye'si, İbni Aşûr et-Tûnisî'nin (ö. 1284/1868) et-Tahrîr ve't-Tenvîr'i, Vehbe.ez-Zuhaylî'nin (ö. 1436/2015) et-Tefsiru'l- münîr'i, Ali Bulut'un el-Belâğatu'l-vazıha ve Belâgat-i muyessera'sı, Sehil Derşevi'nin el-Belâğatu'l-Arabiyye li't-tullabi ilâhiyyât'ı, Ruşen Eşref'in Belâgat'ı, Hikmet Aydemir'in Belâgât'ı, Nusrettin Boleli'nin Belâgat Tarihi, Fatma Serap Karamollaoğlu'nun Bedî' İlmi ve Ali Bulut'un Bedî İlmi. Her ne kadar bu çalışmada Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) el-Keşşâf 'an haka'ikı gavâmizi't-

tenzîl ve uyûni'l-eķâvîl fî vücûhi't-te'vîl isimli tefsirine başvurulsa da, muhassinât-ı lafziyye ile alakalı her hangi bir örneğe rastlanmamaktadır.

Çalışmamızın teşekkülünde istifade ettiğimiz bazı akademik çalışmaların başında ise; Erîs İsmavâtî'nin *el-Muħassinâti 'l-bedi' iyye fî sûreti 'l-Me'âric*'i; Abdullah b. Muhammed b. Abdullah es-Sâlimî'nin *Emsile 'alâ cinâsi't-tâm*'ı; Ebu's-Safa Salahaddin Halil b. Abyek b. Abdullah es- Safedi'nin *Kitâb-u cenânu 'l-cinâs fî 'ilmi 'l-Bedi'si*, Hâfız Hâris Selîm'in *Şevâhidu 'l-muħassinâti 'l-bedi' iyye fî 'âyâti 'l-Kıyâme*'si gelmektedir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Araştırma konusu alanında yapılmış çalışmaların azlığı ve hem bedi sanatı hem de alt başlıkları alanında yazılmış eserlerin kısıtlılığı, bu alandaki başlıca problemler arasında yer almaktadır. Yine sadece zikredilen başlıklarla sınırlı kalmayıp, Kur'an-ı Kerîm surelerinin tamamı üzerinde de bu sanatların incelenmemesi ve yapılan çalışmaların azlığı da tespit edilen diğer problemler arasında bulunmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bedi sanatı ve muhassinât-ı lafziyye alanında yazılmış eserlerin ve yapılmış çalışmaların çoğunun Arapça oluşu, yine bu çalışmaların tercümelerinin olmayışı, araştırmayı dilsel anlamda zorlaştıran en önemli unsurlardandır. Ayrıca kaynak çalışmaların kahir ekseriyetini Arapça eserlerin teşkil etmesinden hareketle, bu eserleri elde etme noktasındaki güçlükler de zikredilebilir. Eserlerin yazıldığı ülkelere ulaşımdaki imkansızlıklar ve bahsedilen hususta erişilebilecek internet sitesi, kütüphanesi vb. dijital platformların sınırlı sayıda oluşu da karşılaşılan zorluklardan bazılarıdır.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Arap belagat ilmi, dil ve edebiyat ilimleri arasında, kronolojik açıdan müstakil bir ilim dalı olarak yerini en geç alan ilimlerdenidir. Sözü maksada en uygun, en açık ve en güzel şekilde söyleme anlamına gelen belagat sanatı, etkili söz söyleme, muhatabı söylenene cezbetmesi açısından vazgeçilmez bir yere sahiptir. Nitekim bu ilmin muhtevasını en eski şiirlerde, her dilden, her milletten ve her döneme

ait edebi sözlerde, hitabetlerde ve vecizelerde görmek mümkündür. İslam öncesi Arapların öne çıkan en önemli özelliği, onların edebi dili en iyi şekilde kullanmalarıdır. Kur'an-ı Kerim de tam olarak böyle bir dönemde indirilmiştir. Bu yüzden, Allah Teala'nın adetullahından olan, her peygamberin mucizesini, o dönemin revahta olan özelliğini ve yeteneğini aciz bırakacak türden göndermesi; Kur'an-ı Kerim'in belagat yönünden neden öne çıkarıldığını açıklar mahiyettedir. Örneğin Hz. Musa'nın mucizeleri, sihrin en revahta olduğu dönemde, sihirbazların sihirlerini aciz bırakacak türden gönderilmiştir. Yine Hz. Yusuf'a, en iyi yorumcu ve münecimlerin revahta olduğu dönemde, rüya tabir etme mucizesi verilerek, etrafındaki münecimler aciz bırakılmıştır. Kur'an-ı Kerim de Arap şair ve şiirlerinin ön planda olduğu dönemde indirilmiş olup, söz söyleme sanatında en meşhur şairlerin ve ediplerin sözlerini aciz bırakmıştır. Bu da şu anlama gelir ki; eğer şairler ve edipler sözlerindeki güzelliği belâgat ve fesahat gibi edebi unsurlardan alıyorsa, Kur'an-ı Kerim de onları, belagati ve fesahatiyle aciz bırakmış ve bu sanatların kullanımının en zirve noktası olmuştur.

Bu başlıkta belagat ilmi ve onun alt disiplinleri olan ilimler hakkında bilgi vermek tezimizin anlaşılması açısından hiç kuşkusuz yararlı olacaktır.

Belagatin Lugat ve Istılâhi Tanım

Arapça “بَلَغَ” fiilinden türetilen belâgat; ulaşmak “بَلَغَ رَجُلٌ” (Adam ulaştı), “قَدْ بَلَغَ” (Fasih oldu, bâliğ oldu), “بَلَغَ الشَّيْءُ بُلُوغًا” (Bir şey bülûğa erdi), yine fiil if’âl bâbında geldiğinde “أَبْلَغْتُهُ إِبْلَاغًا” (onu fasih zannettim), tef’îl bâbında “وَبَلَّغْتُهُ تَبْلِيغًا” (Tebliğ yaptım, bir şeyi bir şeye teslim ettim)¹, “رَجُلٌ بَلَّغٌ” (Adam fasih oldu, belâğatlı

¹Halil b. Ahmet el-Ferâhidî, *Kitâbul-Ayn* (H.170),Thk.Mehdî el-Mahzumî-İbrâhim es-Sâmirâî, (Beyrut: Dâr’ul Mektebet’ul Hilâl,ts.), 4/421.

Mohammed Ali Shareef, *el-Hatib el-Kazvîni'nin Telhîsu'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tassnîfi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 2-12

Ali Cârîm- Mustafa Emin, *el-Belâğatul-Vâziha* (Dimeşk: Mektebet-i Dârü'l-Fecr, 2019) 24.

konuştu) ve yine müteaddi olarak geldiğinde “بَلَّغَ” (ulaştırmak)² gibi anlamlara gelmektedir. Lügate; sözde sarahat ve fesahatin olması³, iyi konuşma, sözle inandırma yeteneği sanatı⁴, olgunlaşmak, kâmil olmak manasındadır.

İbn Fâris (v.395/1004) ise belagatin; “بَلَّغَ” kökünden varmak, ulaşmak anlamında olduğunu belirtir.⁵

Istılahta ise; sözün manayı tamamıyla sarması, muktezâyı hâle uygun olması⁶, lafız ile mananın birbiriyle yarışması, kelimelerin güzel ve uyumlu şekilde dizilmesi, lafızdaki en güzel suretin mânâ ile uyumlu şekilde kalbe ulaştırılması hem kalben konuşanı hem de muhatabı etkileyen hoş bir surette ve güzel bir tarzda olan her şey⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Ve Fahreddin er-Râzi'nin (ö. 606/1210) tanımı ile belagat; “îcâz-ı muhill (kusurlu kısaltma) ve itâle-i mümille (sıkıcı uzatma)dan kaçınarak, kişinin kalbindeki künhünü olgun ve mükemmel bir şekilde ifade etmektir”.⁸ Bu konuda Sekkâkî'nin tanımı ise şöyledir: Belâgat mütekellimin manaları ifade etmesinde terkiplerin özelliklerini kusursuz ifa etme noktasına ulaşması; teşbîh, mecâz,

² Cemâleddin Muhammed b. Mükrim b. Manzûr (ö.711), *Lisânu'l-Arap* (Beyrut:Dâru's-Sadır 1414), 8/419.

³ Kılıç, “Belâgat”.

⁴ Osmanlıca sözlük, “Belagat Türkçe Anlamı” (Erişim 4 Mart 2022).

⁵ Zöhre Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 3-23.

⁶ Cârîm- Emin, *el-Belâgatul-vâdiha*, 24.

⁷ Ali bin Muhammed Ali ez-Zîn eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rifât* (Beyrût: Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1403/1983),46.

İbrahim bin Muhammed bin Arbeşâh Isâmü'd-dîn el-Hanefî, *el-Etvel şerhu telhîsi miftâhi'l-'ulûm* (Beyrût: Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, 943/?), 189.

Muhammed et-Tâhir bin Muhammed bin Muhammed et-Tâhir İbni Aşûr et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984), 85, 244-245.

Shareef, *el-Hatib el-Kazvîni'nin Telhîsu'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tassnîfi*, 115-116.

⁸ Fahrüddin Muhammed b. 'Umar b. el-Hasan b. el-Huseyin er-Râzî, *Nihâyetu'l-îcâz fî dirâyeti'l-i'câz*, Tah.: Nasrullah Hacımüftüoğlu, (Beyrut: Dâr Sâdır, 2004), syf.31

kinaye türlerini en güzel şekilde zikretmesidir.⁹

Kur'an'ı Kerîm'de de geçen belâgat sözcüğü, Nisa suresi 63. Âyet-i Kerime'de şu şekilde geçmektedir: “Onlar, kalplerindekini Allah'ın bildiği kimselerdir. Onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara durumları hakkında tesirli söz söyle.” Zemahşerî tefsirinde bu âyeti kerimedeki “بَلِيغًا” kelimesi için “yani onların kalplerine tesir edecek, müthiş derecede tasalandırıp, dertlendirecek bir söz söyle” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰

Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İcâz ve Belâgat Deyimleri* isimli eserinde, belâgat hakkında *el-Umde* isimli eserinde İbn Reşîk'in , anonim olduğunu belirterek şu tanımlara yer verdiğini belirtir:

“Lafzın aç, mananın tok kılınması”, “az lafız da çok mânâ”, “icadın güzelliği ile birlikte mananın isabetli olması”, “Belagat faslı ve vaslı bilmektir”.

Yine belâgat hakkında yapılan tanımlamalar arasında şu tanımlara da yer vermek mümkündür: “Belagat lafzın manası ile mananın da lâfzıyla uyuşmasıdır ve lafzın kulağa dokunmasıyla mananın da zihinde yerleşmesidir.”¹¹

İbnu'l-Mutez (ö. 296/908) ise: “Belagat uzun sürecek bir kelime yolculuğuna çıkmadan anlama ulaşmaktır.” şeklinde tanımlamıştır.¹²

Belagat İlmi

Belagat; manaya, duruma, hale uygun, yerinde, güzel ve etkileyici söz söyleme sanatıdır. İnsanlığın varoluşuyla birlikte kendisinin de varlığından söz edilebilen bu sanat, ilk çağlarda şifahi olarak varlığını devam ettirse de daha sonraki dönemlerde edebi

⁹ Ebî Ya'kûb Yûsuf b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, tahkîk: Abdulhamid Hindâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye,2000),161-162.

¹⁰ Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*, 3-23.

¹¹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İcâz ve Belâgat Deyimleri* (İstanbul: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001) 31-33.

¹² Abdullâh b. Muhammed b. Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedi'*, nşr. İrfan Mataracî (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 2012) 10.

Dustin Cowell, “Onbirinci Yüzyıl Kuzey Afrika Şiir Eleştirmeni İbn Reşîk el-Kayravânî'nin Perspektifinden Arap Edebiyat Teorisinde Belâgat Kavramı” Çev: Abdurrahman Özdemir, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2004), 199.

tenkit şeklinde varlığını sürdürmüştür. 10. Yüzyılın sonlarına doğru ise yavaş yavaş müstakil bir ilim olarak sahada yerini almaya başlamıştır.¹³

İslam tarihi açısından bakıldığında, cahiliye dönemi Araplarının; belagat, hitabet ve şiir yönünden ileri düzeyde oldukları görülmekte ve özellikle şiir konusundaki üstünlük ise Kureyş kabilesindeydi. Her yıl bu kabilenin yaşadığı bölgede panayırlar kurulur ve o panayırların en meşhurlarından biri olan Ukaz panayırında, şiir yarışmaları düzenlenirdi. Meşhur şairler hakemlik eder, tenkit ve taltiflerini yaparlar, bu yarışmalar sonucunda ünlü bir şair tarafından övülen şiir, meşhur olurdu.¹⁴ Hatta Muallakât-ı Seb'a adı verilen cahiliye dönemindeki meşhur 7 veya bir rivâyete göre 10 şairin en nadide kasideleri, keten bezinden yapılmış parçalara altın suyuyla yazılıp, Kâbe'nin duvarına asılırdı.¹⁵

İşte bu dönemde söz üstatları; kendilerinin ve kabilelerinin üstünlüklerini ispatlama veya hasımlarını alt etme yolunu; şiir, hiciv ve hitabetleri ile elde ederlerdi. Gerek cahiliye dönemi Arap kabileleri gerekse İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlarla müşrikler arasında yapılan savaşlar, gerginlikler ve çatışmalar neticesinde şairler üstünlüklerini şiirlerine yansıtırlardı. Şiirlerinde kullandıkları hicivleri, karşı tarafa psikolojik savaş stratejisi olarak kullanırlardı.

Bu şairlerin en meşhurlarından olarak, şiirleriyle Hz. Peygamber'i hicvetmiş olan Ebu Süfyan b. el-Hâris'e (ö.19/641) cevap mahiyetinde, Mekke'nin fethinden hemen önce söylenmiş bulunan, Hassan bin Sabit (ö. 60/680) ve 'Hemziyye' kasidesi örnek verilebilir.¹⁶ Yine belagat ustalığını en iyi şekilde konuşturan, bu dönemin en önemli şairlerinden Tubba' el-Esved (ö.?), Abdu Şems b. Yeşcib b. Ya'rub b.

¹³ Hulusi Kılıç "Belâgat" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 3 Mart 2022).

Mustafa Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2017), 3.

Ali Bulut, *Belagat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 23.

¹⁴ Bulut, *Belagat*, 23.

¹⁵ Süleyman Tülücü, "Muallakât" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 2 Mart 2022).

¹⁶ Hasan Taşdelen, "İslam'ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassan b. Sâbit'in Hemziyyesi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009), 302.

Kahtân(ö.?), Ümeyye b. Ebi's-Salt (ö. 10/632)¹⁷, Hansâ (ö. 24/645)¹⁸, Kâ'b b. Eşref (ö. 3/624)¹⁹ de bu hususta örnek gösterilebilir.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda da indirildiği dönemin şiir ve söz sanatları açısından ne derece öne çıktığını, Kur'an'ın meydan okuma âyetlerinde de görmemiz mümkündür. Tehaddi âyetleri denilen bu âyetlerle Cenab-ı Hak, Kur'an'la ve Peygamber'le alay eden bu şairlere meydan okumuştur:

“De ki: Bu iddianızda tutarlı iseniz, (bana ve Musa'ya inen) bu iki kitaptan daha doğru, daha muteber olup, Allah tarafından gelmiş olan başka bir kitap gösterin, ona tabi olayım!”²⁰

“De ki: Yemin ederim! Eğer insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler bile, yine de onun gibi bir Kitap meydana getiremezler.”²¹

“...İddialarında tutarlı iseler Kur'an gibi bir söz getirsinler bakalım!”²²

“Yoksa ‘Kur'an'ı kendisi uydurmuş.’ mu diyorlar. De ki: ‘İddianızda tutarlı iseniz, haydi onunkine benzer on sure getirin, isterse kendi uydurmanız olsun ve Allah'tan başka çağırabileceğiniz herkesi de yardımınıza çağırın!’”²³

“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'ın Allah'ın sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi ona benzer bir sure (söz) meydana getirin ve Allah'tan başka tüm şahitlerinizi (güvendiklerinizi, yardımcılarınızı) çağırın; eğer iddianızda sadıksanız!”²⁴

¹⁷ Muhammed Çetkin, “Cahiliyye Dönemi Şiir ve Nesrinde Nübüvvet” *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10/1 (Nisan 2018), 291-292.

¹⁸ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Şair” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 2 Mart 2022).

¹⁹ Mehmet Ali Kapar, “Kâ'b b. Eşref” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 3 Mart 2022).

²⁰ Türkçe Kur'an Mealleri. Erişim (16 Nisan 2021), el-Kasas, 28/49.

²¹ el-İsra 17/88.

²² et-Tur 52/34.

²³ el-Hud 11/13.

²⁴ el-Bakara 2/23.

Belâgatın Alt Disiplinleri

Belagat ilmi, meânî, beyân ve bedî olmak üzere üç temel bölüme ayrılır.²⁵ Söz şâyet belagatin bu 3 ana ögesinden birini veya birkaçını taşıyorsa bu söze belîğ söz denir.²⁶ Bu temel ögelerden meânî, lügatte mana kelimesinin çoğulu olup, sözün mukteza-i hâle uygun olmasını²⁷, uygun yerde ve uygun zamanda söz söyleme sanatını²⁸ ifade eder. Edebi birçok metinde aranan meânî unsuru, özellikle Kur'an'ın veciz yönünü keşfetmede önemli bir yer arz eder. Meânî ilmi ile süslenen lafızlar da sadelik akıcılık kolaylık, parlaklık ve güzellik gibi özellikler ön plana çıkar. Bu hususta “زَيِّنُوا الْعِلْمَ بِالْعَمَلِ”

yani “ilmi amel ile güzelleştirin” veya “لا تَهْمَلُوا الصَّلَاةَ” yani “namazları ihmal etmeyin” cümleleri örnek gösterilebilir.²⁹ Burada örneklerden yola çıkarak kısaca ve meânî hakkında şunları söylenebilir: Kelimeler tek başlarına anlamlı bir mesaj ifade etmezken, güzel anlamlı ve kaidelere uygun bir şekilde dizildiklerinde birden çok mesajı içerisinde bulundurlar. Bu da kelimelere ve o kelimenin oluşturduğu cümlelere ekstra anlamlar katar.

Belagatin üç temel ayağından biri olan olan ve lügatte sözün açık seçik ve anlaşılır olması, ortaya çıkması anlamlarına gelen beyan ise³⁰ belli bir maksatla söylenmek istenen sözün farklı şekillerde söylenerek daha cazip hale getirilmesiyle ilgilidir.³¹ Burada yine sözün uygun yer ve zamanda söylenmesinin dışında, aynı sözün, daha tesirli olması açısından farklı şekillerde söylenmesi ön plana çıkar. Normal şekilde

²⁵ Kılıç, “Belâgat”.

er-Râzî, Nihâyetü'l-Îcâz, 1.bs.31.

²⁶ Edebiyat Akademisi, “Belagat Nedir Hale Makama Amaca Uygun Söz” (Erişim 5 Mart 2022).

²⁷ İsmail Durmuş, “Meânî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 3 Mart 2022).

²⁸ Bulut, *Belagat*, 23.

²⁹ Bulut, *Belagat*, 23.

³⁰ Bulut, *Belagat*, 23.

Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 4 Mart 2022).

³¹ Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde, (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*, 3.

söylenecek olan bir sözü; mecaz, teşbih veya kinaye yoluyla söylemek tam da bu disiplinin ana konusunu teşkil eder. Örneğin, “ilim, etrafa çokça faydaları olan bir şeydir” demek yerine “ilim ılık gibidir” demek, sözü manaya uygun fakat farklı bir şekilde söylemektir ki, manada vurgulanmak istenen hakikati, benzetme yoluyla ve daha hoş bir üslupla beyan eder. Yine; “geçen yıllar saçlarınızı ağartmış, bereket yağıyor, ateş yakacağım, bir Hilal uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor!” gibi belîğ sözler, beyan disiplini başlığı altında örnek verilebilir.³²

Belagatin üçüncü ayağı ve bizim de konumuz olan Muhassinât-ı lafziyyenin çatı başlığı olan Bedi' ise; lügatte, bir şeyi benzeri görülmemiş bir şekilde yaratan, yapan, bir şeyi daha önce hiç örneği olmadığı halde ilk defa yapan anlamlarına gelmektedir.³³ Sözün ahenge sahip olmasını inceleyen bir bilimdir.³⁴ Cenabı Hakk'ın esmalarından biri olan “البديع”; aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de de “بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” şeklinde geçmektedir. Yani “Göğün ve yerin eşsiz yaratıcısıdır!”³⁵

Istılahta ise, muktezayı hale ve fesahate uygun açık bir sözü, güzelleştirerek söyleme kurallarını öğreten ilimdir.³⁶

Yani bir teşbihle, sözü pastaya benzetecek olursak; güzel bir pasta yapmak için gerekli olan aşamalardan; pişiriliş teknikleri, sıralanışı ve hangi malzemeden ne kadar katıldığı meânîdir. Basit bir örnek verecek olursak; “فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا” Bizim için hiç şefaathçi yok mu ki gelip şefaath etseler³⁷ âyet-i kerîmesindeki cümlenin oluşturduğu kelimelerin dizilişinden, kullanılan öğelerden (fiil, fail, meful, müsned, müsnedün ileyh, haber, inşa vb., bunların zikredilmesi veya hazfi) anlıyoruz ki; burada

³² Bulut, *Belagat*, 253, 212, 240, 247, 278.

³³ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 4 Mart 2022).

Bulut, *Belagat*, 281.

³⁴ Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*, 4.

³⁵ el-Bakara 2/117.

³⁶ Bulut, *Belagat*, 282.

³⁷ el-A'râf 7/53.

kullanılan “هل” soru edatıyla kastedilen soru sormak değil, şefaathilerin temenni edilmesidir.³⁸ Misalimize dönecek olursak; pastanın konuklara sunuş şekli ise beyân ilminin konusunu teşkil etmektedir. Şöyle ki; hazırladığınız pastayı konukların önlerine tek tek koyabilir veya onları yanınıza çağırıp verebilir yahut da adres verip alacakları yerden kendilerinin almasını isteyebilirsiniz. Bu ikramı yapmanın türlü yolları vardır ve her yol muhatapta ayrı bir his uyandırmaktadır. Bunu da bir misalle açıklayacak olursak; Ahmet’in cesur bir insan olduğunu; “Ahmet çok cesurdur.”, “Ahmet aslan gibidir.” ve “Ahmet aslandır” gibi üç türlü yolla da söyleyebiliriz. Her üç cümlemin anlamı aynı olsa da, kullanılan veya eksiltelen kelime ve edatların cümleye etkisi farklı olmaktadır. Bu üç cümleden manaca en kuvvetli, sanatlı (teşbih sanatı) ve övgü dolu olanı ise sonuncu cümle olan “Ahmet aslandır” ifadesidir.³⁹ Yine örneğimize dönecek olursak; pastaya son şeklinin verilmesi ve süslenmesini ise bedi’ sanatına benzetmemiz mümkündür. Bunu da bir misalle şu şekilde açıklayabiliriz: “Annem çok çalışıyor” demek yerine aynı cümleyi “Annem gece gündüz çalışıyor” şeklinde söyleyip, sözlerimizi zıt anlamlı sözcüklerle daha çok pekiştirerek, sanatlı (tıbak sanatı)⁴⁰ bir şekilde söylememiz mümkündür. Yani kısaca toparlamak gerekirse; hazırladığınız pastayı ortaya koca bir tepsi ile koyduğunuzda verdiğiniz mesaj başka, minik minik tabaklarla verdiğinizde başka, normal ve süslü tabaklara servis ettiğinizde ise daha başkadır. Söz de tıpkı böyledir. Bir söz ne kadar kurallara uygun ve doğru dizim ile söylenir (meânî), sunum şekliyle (mecaz, teşbih, kinaye vs.) dikkatleri cezbeder (beyan) ve de süslü kelimelerle güzelleştirilirse (bedi’), o derece belîğ bir söz olur.

Ana Hatlarıyla Bedi’ İlmi

Bedi’ lafzı, (بَدَعٌ) fiilinden فعيل vezninde mübalağa sigasında gelmiştir. İbn-i Reşîk’e (ö. 463/?) göre cedîd yani “yeni” anlamına gelen⁴¹ bu kelime, Zemahşerî’nin

³⁸ Bulut, *Belagat*, 136.

³⁹ Bulut, *Belagat*, 222-228.

⁴⁰ Mustafa Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedi’ İlmi ve Sanatları* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2018) 15.

⁴¹ Ebû Ali el-Hasan b. Reşîk el-Kayrevânî, *el-‘Umde fî Sinâ’ti’ş-Şi’r ve Nakdihi* (Kahire: en-Nebevî Abdulvâhid Şa’lân, 1420/2000) I/427.

(ö. 538/1144), *Esâsu'l-Belâğa*'sında; “yeni ortaya konulan ve inşâ edilen şey” ve “inşâ eden ve ihtirâ' (icâd) eden”⁴² olarak tanımlanmıştır. İbn-i Manzûr'a göre ise (ö. 711/1311) “örneği olmaksızın yaratmak”, “ilk olarak meydana gelen şey”⁴³ şeklinde tanımlanırken, Suyûtî'ye göre (ö. 911/1505) “garîb” anlamında kullanılmıştır.⁴⁴ Yine Zöhre Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı* isimli tezinde bu terimin kadim ulema tarafından; “benzersiz ve örneksiz yaratıp icat eden” şeklinde tanımlandığını dile getirmiştir.⁴⁵

Şair olan İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) ise bu ilme müstakil olarak eserinde yer veren ilk kişidir ve cinas, mutabaka, istiane, reddu'l-acz ale's-sadr ve el-mezhebu'l-keîlâmî gibi beş husus hakkında ‘bedi’ sözcüğünü kullanır.⁴⁶

Bedi ilmi lafzın süslenmesi güzelleştirilmesi ve muhatabın dikkatini cezbetmeye yönelik bir sanattan ibarettir. Bize, “muktezayı hale uygunluk ve murat edilen manaya delaletin açıklığından sonra sözün güzelleştirilmesinin usullerini” öğretir.⁴⁷

Bir başka ifadeyle, “edebi sanatlarla süslenmiş bir sözün kelime bakımından kusursuz, mana açısından anlaşılır ve aynı zamanda belli bir insicama uygun olmasının kurallarını öğreten ilimdir.”⁴⁸

“Lafızların ve mananın manevi ve lafzi güzelliklerden harikulade renklerle süslenmesidir.”⁴⁹

Zöhre Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı* isimli makalesinde yaptığı araştırmada; Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'da, Kazvî'nin *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-Belağa*'da

⁴² Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa* (Beyrut: 1998) 50.

⁴³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dârü'-Sadır, 1414) 7.

⁴⁴ Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *Şerhu 'Ukûdi'l-Cumân fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân*, thr. İbrâhîm Muhammed el-Hamdânî (Beyrut: 1971) 242.

⁴⁵ Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*, 23.

⁴⁶ İbni Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedi'*, nşr. İrfan Mataracî, 57,58,59.

⁴⁷ Sehil Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati* (Batman: Mütercim Yayınları, 2019), 142.

⁴⁸ Bulut, *Belagat*, 281.

⁴⁹ Cârîm- Emin, *el-Belâğatul-Vâzıha*, 490.

ve Sa‘duddîn Mes‘ud b. Ömer et-Teftâzânî’nin *el-Mutavvel şerhu telhîsi miftâhu’l-‘ulum*’unda zikrettikleri tanımıyla; “muktezayı hale uygun sözlerin lafız bakımından kusursuz, mana yönünden makul ve ahenkli olması için ilgili usul ve kaideleri inceleyen ilim dalına verilen addır.” şeklinde tanımlamıştır.⁵⁰

Bedi’ ilmini müstakil bir ilim olarak ele alan ilk kişi şair Halîfe İbnu’l-Mu’ttez’dır. Bu ilmi ilk defa *Kitâbu’l-bedi’* isimli eserinde ele almıştır.⁵¹

Halife İbnu’l-Mu’ttez’e göre, bedi ilminin, sonradan şairler ve edipler tarafından ortaya konulan bir şey olmadığını, tam tersine sahabe sözlerinde, eski Arap şiirlerinde, bedevilerin konuşmalarında, Peygamberimizin hadislerinde ve hatta Kur’an-ı Kerim’de de var olduğunu, kullanıla geldiğini eserinde örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır.⁵²

İbni Mu’ttez eserinde; istiâre, cinas, reddu’l-acz ale’s-sadr, el-mezhebu’l- kelâmî ve mutâbaka olmak üzere 5 sanat için bedi’ tanımını kullanır. Bedi’ sanatını bunlarla sınırlandırmak ile beraber, “nazım ve nesir güzellikleri” çatısı altında 12 sanata daha değinir.⁵³

Bedi’ İlminin Alt Başlıkları

Bedi’ ilmi; muhassinât-ı maneviyye ve muhassinât-ı lafziyye olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Muhassinât-ı maneviyyenin konusu; isminden de anlaşılacağı üzere mana ile alakalı güzelleştirici sanatlardır. Örneğin Necip Fazıl’ın meşhur; “geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek, siz hayat süren leşler sizi kim diriltecek!” beytindeki ikişerli kelime grubu, aynı mısrada zıt karşılıklarıyla birlikte gelmiştir. Gelmek, gitmek, ölümlü ve ölümsüz kelimeleri birbirlerinin mana olarak zıt anlamlıdır. Bunların aynı mısrada gelmesi ‘mukâbele sanatı’dır ve uslûba mana olarak güzellik katmıştır.⁵⁴

⁵⁰ Çakıl, *Kur’an-ı Kerim’de Seci Sanatı*, 3-23.

⁵¹ Bulut, *Belagat*, 281.

Kılıç, “Belâgat”.

⁵² Bulut, *Belagat*, 281.

⁵³ Hacımüftüoğlu, “Bedi”.

⁵⁴ Bulut, *Belagat*, 290.

Bu sanat başlığı altında yer alan 40 civarında sanat vardır. Bunlardan en meşhurları, en çok karşılaşılan ve ön plana çıkanları ise, tıbâk, mukabele, murâât-ı nazîr, tevriye, leff-ü neşir, mübalağa ve tecâhül-i ârifîr.⁵⁵

Bu kısım yani muhassinât-ı maneviyye, konumuzla alakalı olmadığı için bu bölümle ilgili fazla detaya girilmemektedir.

Muhassinât-ı lafziyye ise; lafız ile alakalı güzelleştirici sanatlarla ilgilenmektedir. Lafızlarda; eş anlam, yakın anlam, zıt anlam, hususi veya umumi oluşu gibi unsurlar, lafızla alakalı güzelleştiricilerdir.⁵⁶ Bir söz, sıradan bir tarzda kullanılmak yerine, eş sesli veya eş anlamlı başka bir kelime ile söylendiğinde, sözdeki ahenk değişmekte ve kulağa daha hoş gelmektedir. Örneğin “baba eder, oğul öder” demek yerine “baba yapar, oğul öder” tarzındaki bir kullanım veya “ecel geldi cihane, baş ağrısı bahane” sözü yerine “ecel geldi, baş ağrısı bahane” şeklindeki bir söylem, usluba aynı güzellik ve letafeti vermemektedir. İşte bu çalışmanın konusu olan bu ikinci kısım, sözün lafızdaki uyum ve ahengine yönelik sanatları incelemektedir.

⁵⁵ Bulut, *Belagat*, 282-374.

Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 144-178.

Cârim - Emin, *el-Belâğatul-Vâziha*, 516-570.

Mustafa Öncü, Molla Halil Siirdî'nin “Basiretu'l-Kulûb fî Kelâm-i 'Allâmi'l-Guyûb” Adlı Tefsirinde Belâğî Uygulamalar”, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Uluslararası Sempozyumu*, ed. İsmail Narin (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013) 261-267.

⁵⁶ Bulut, *Belagat*, 374-444.

Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 181-189.

Cârim - Emin, *el-Belâğatul-Vâziha*, 491-516.

Öncü, Molla Halil Siirdî'nin “Basiretu'l-Kulûb fî Kelâm-i 'Allâmi'l-Guyûb” Adlı Tefsirinde Belâğî Uygulamalar”, 260-261.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE

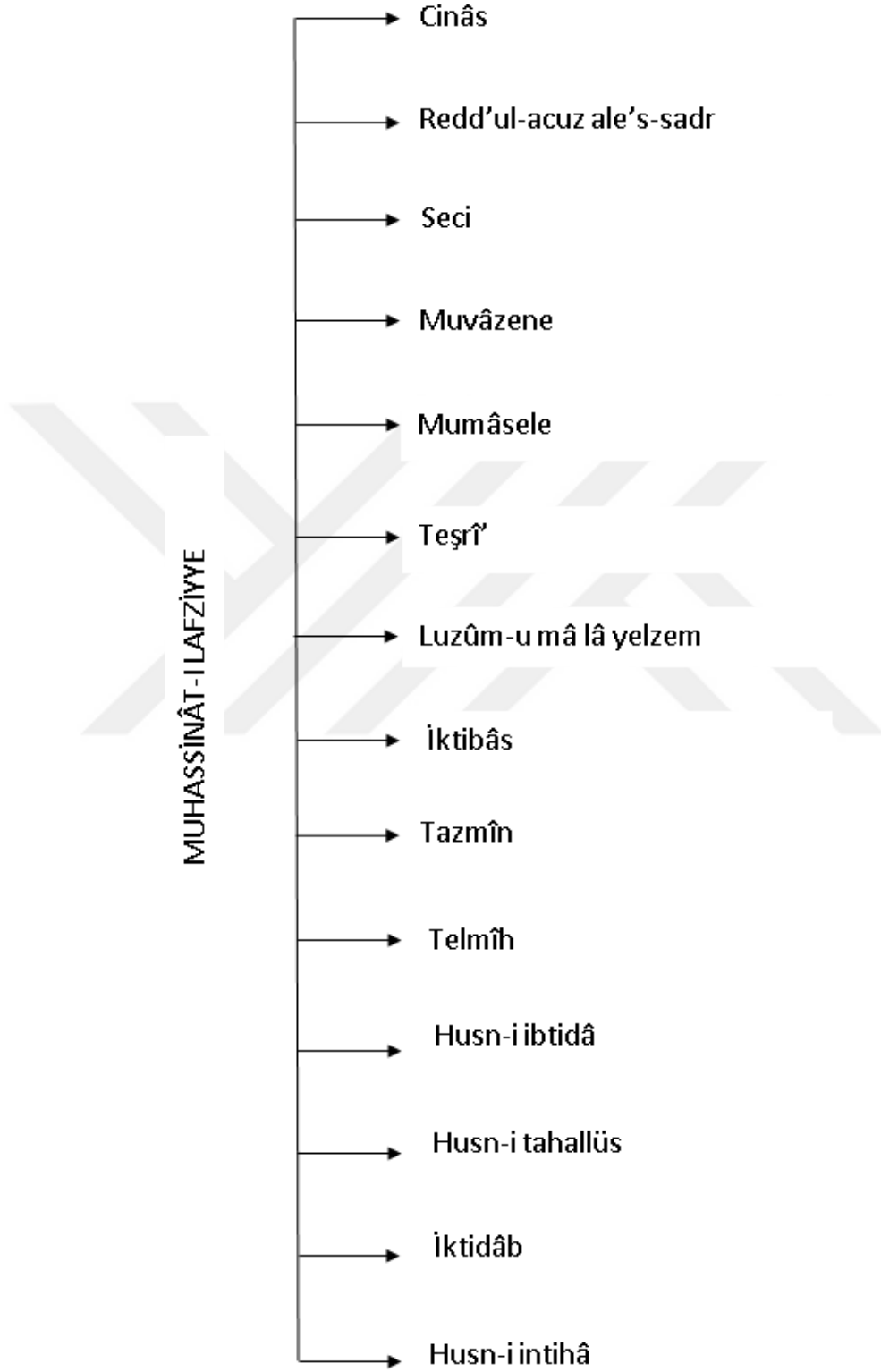
1.1. Muhassinât-ı lafziyyenin Alt Disiplinleri

Belagat ilminin üç temel ayağından biri de Bedi' ilmidir. Bedi' ilminin iki ana unsurundan ikincisi olan muhassinât-ı lafziyyenin çatısı altında, farklı farklı eser ve makaleler incelendiğinde, hepsinde bütün sanatların yer almadığı görülmektedir. Bunlardan sayı olarak en fazla ulaşabildiğimiz sanat çeşidinin bulunduğu kitap; Dr. Mustafa Aydın'ın Bedi' İlmi ve Sanatları isimli eseridir. Bu eserde 25 çeşit sanat başlığının muhassinât-ı lafziyye çatısı altında işlendiği gözlemlenmektedir. Yine sayı olarak içerisinde 14 çeşit sanat başlığı bulunan diğer bir eser ise, Profesör Dr. Ali Bulut'un "Belagat" isimli eseridir.

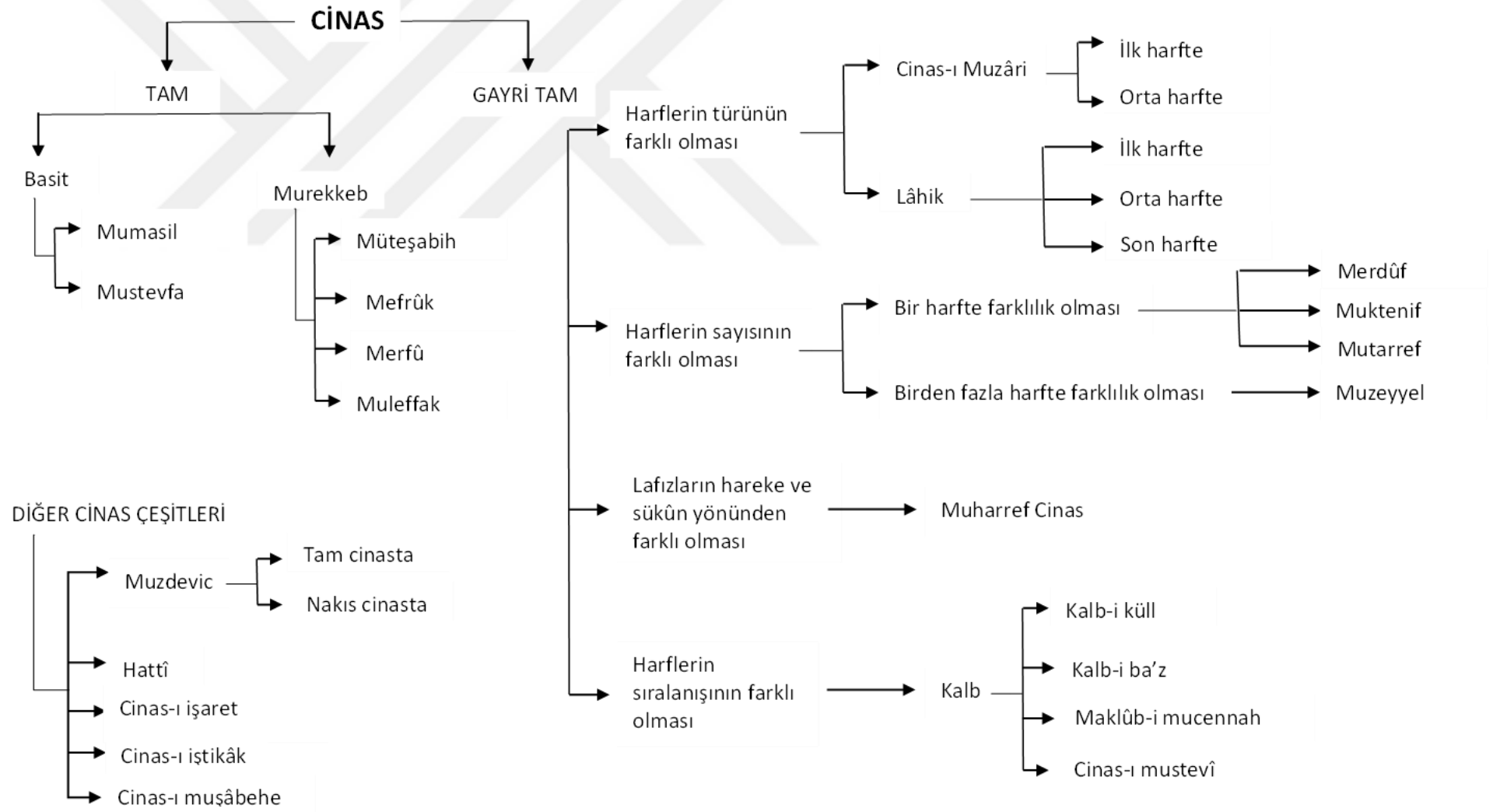
Muhassinât-ı lafziyye başlığı altındaki sanat çeşitlerinin tamamına bu çalışmada yer verilmemiştir. Zira tezin konusu Ra'd suresinde yer alan muhassinât-ı lafziyye sanatları ile ilgili olduğu için, burada sadece konuya dahil olan ve de sure içerisinde yer alan sanat başlıklarına değinilecektir. Ancak, merak edip incelemek isteyenler için kolaylık olması açısından ismen zikredilecek olursak, bu konu başlığı altındaki sanatlar kısaca şunlardır: Cinâs, Reddu'l-acz ale's-sadr, Terdîd, İzdivâc, Sec', Muvâzene, Tarsî', Teşrî', Luzûm-u mâ lâ yelzem, Kalb, Tashîf, Muvârebe, İ'tilâfu'l-Lafz Ma'a'l-lafz, Tesmît, İnsicâm, İktifâ', Tatrîz, Mumâsele, Teczi'e, Tasrî', Taştîr, Tevşî', Husnu'l-ibtidâ, Husnu't-tahallus, Husnu'l- hâtime.⁵⁷

⁵⁷ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedi' İlmi ve Sanatları*, 315,385.

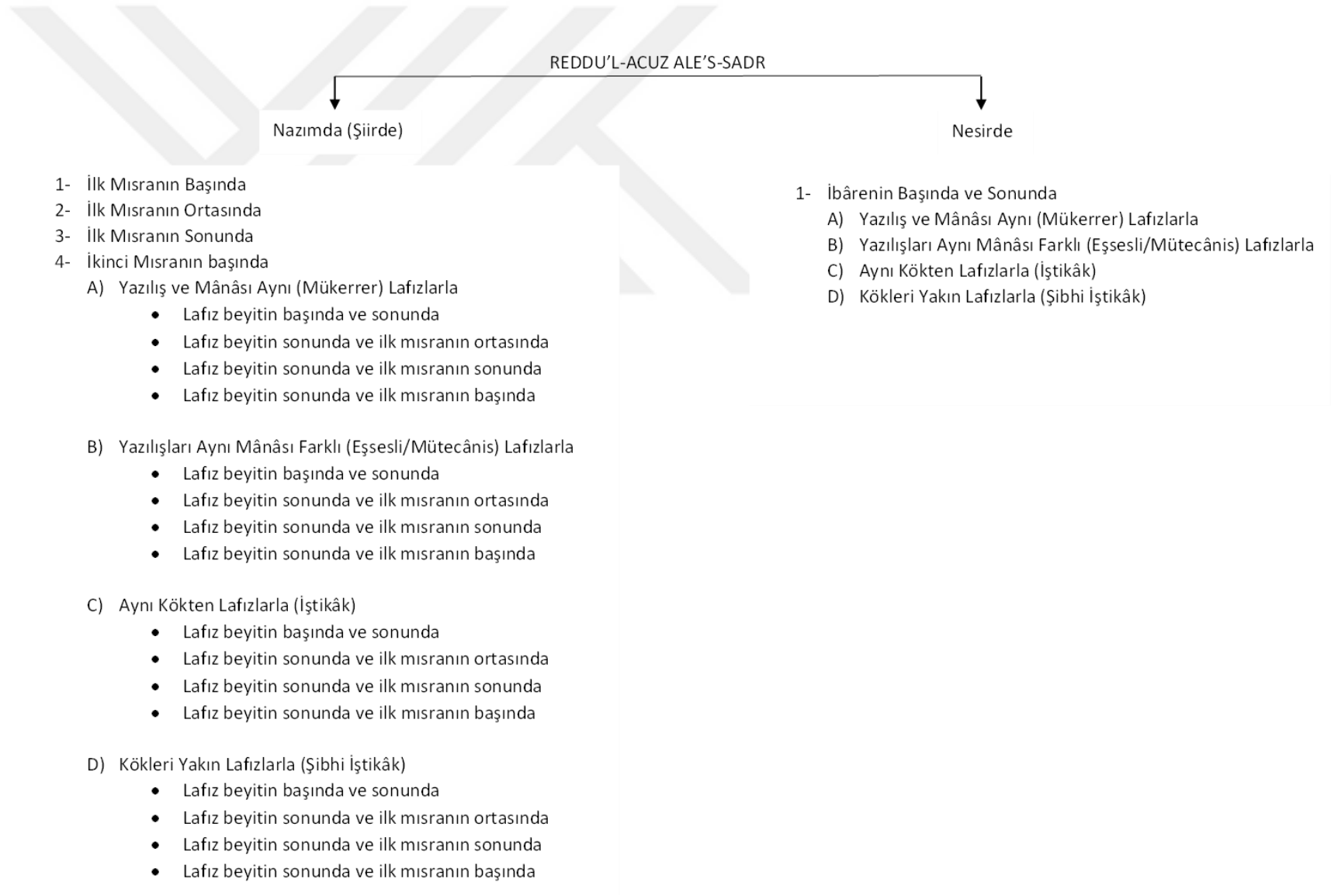
1.2. Muhassinât-ı lafziyyenin Şemalandırılması

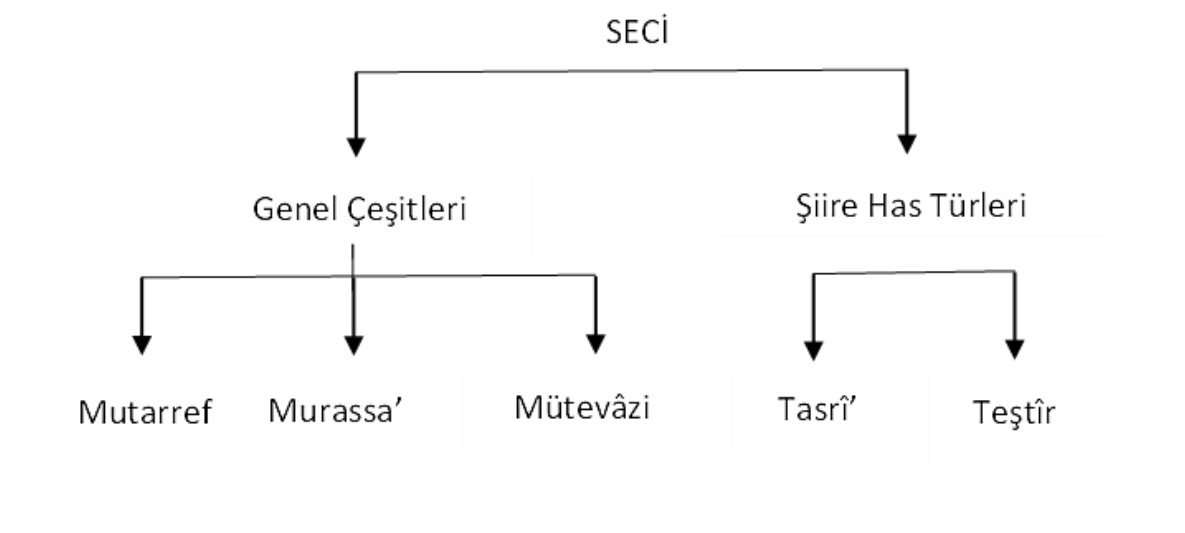
Şekil 1: Muhassinât-ı lafziyyenin şemalandırılması

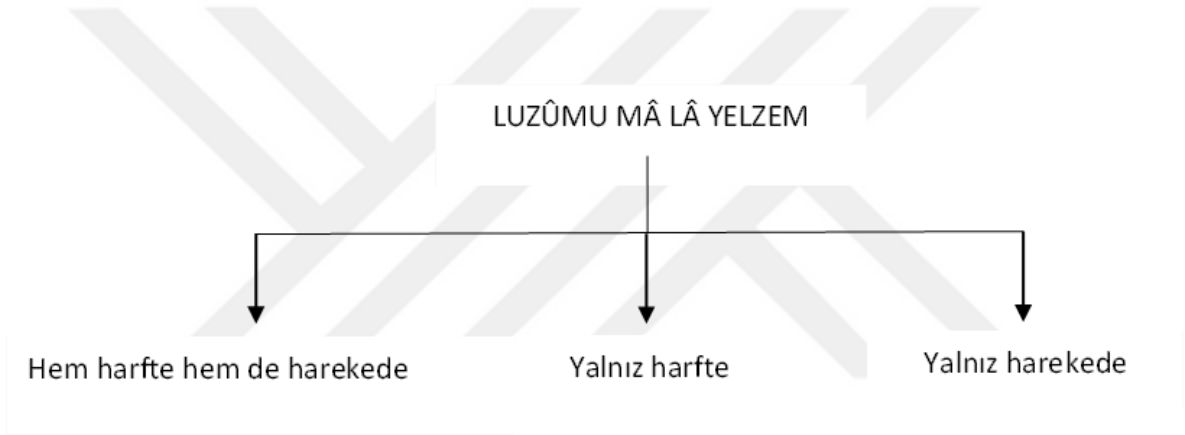
Şekil 2: Cinâs sanatı ve kısımlarının şemalandırılması

Şekil 3: Reddu'l-acuz ale's-sadr sanatının şemalandırılması

Şekil 4: Sici Sanatının Şemalandırılması

Şekil 5: Luzûm-u mâ lâ yelzem sanatının şemalandırılması

1.3. Muhassinât-ı lafziyye ile İlgili Literatür Çalışması

Akademi dünyasında aşağıda da değinileceği üzere ülkemizde müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Muhassinât-ı lafziyye adıyla literatür taraması yapıldığında ise bu konunun, belâgat kitapları arasında bir bölüm olarak yer aldığı görülmektedir.

Her ne kadar muhassinât-ı lafziyye ismi ile Türkiye’de müstakil eser türü bir çalışmaya rastlanamasa da Arap literatüründe bu isimde sayılı birkaç esere ulaşmak mümkündür. Muhassinât-ı lafziyye alanına hasredilmiş ve bu isimle yapılmış çalışmalar incelendiğinde ise bu çalışmaların daha çok yüksek lisans ve doktora tezi türünde çalışmalar olduğu gözlemlenmektedir.

1.3.1. Eski Eserlerde Muhassinât-ı lafziyye

Yukarıda da belirtildiği üzere muhassinât-ı lafziyye alanında Türkiye’de yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ancak Arapça olarak kaleme alınmış ve muhassinât-ı lafziyye’nin ana konularından cinâs sanatı özelinde ulaşabildiğimiz bazı eserler zikredilecek olursa;

Abdullah b. Muhammed b. Abdullah es-Sâlimi’nin kaleme aldığı, “*Emñ ile ‘alâ cinâsi’t-tâm*”⁵⁸, Ebüs Safa Salahaddin Halil Bin Abyek bin Abdullah es Safedi’nin, *Kitâbu cenânu’l-cinâs fî ‘ilmi’l-bedî*“⁵⁹ ve Muhammed Ali Rizga’l-Hafâce’nin çevirisini yaptığı Celâleddin es-Süyûtî’nin “*Cenâ’l-cinâs*”⁶⁰, bu alanda ulaşabildiğimiz müstakil eserlerdendir.

Bedi’ Sanatı ismi ile yazılmış müstakil eserler ise çoğu, eski eserlere şerh niteliğinde yazılsa da bu alanda oldukça fazla kitap kaleme alınmıştır. Bedi’ alanında kaleme alınmış kadim eserlerden bazıları ise şu şekildedir:

⁵⁸ Abdullah bin Muhammed bin Abdullah es-Sâlimî, *Emñ ile ‘Alâ Cinâsi’t-Tâm* (Mektebeti’n-Nûr, 2020).

⁵⁹ Ebüs Safa Salahaddin Halil Bin Abyek Bin Abdullah es Safedi, *Kitâbu Cenânu’l-Cinâs fî ‘İlmi’l-Bedî* (Konstantiniyye: Matbaatu’l-Cevâib, 1299).

⁶⁰ Celâleddin es-Suyûtî, *Cenâ’l-Cinâs*, çev. Muhammed Ali Rızk el- Hafâcî (Dârü’l-Fenniyye ed-Dabâah ve’n-Neşr).

Abdumelik b. Muhammed b. İsmâil Ebû Mansur es-Seâlebi'nin (ö. 429/?) *Sihru'l-belâga sirru'l berâ'a'sı*, Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer el-Kazvinî eş-Şafîi'nin (ö. 739/?) *el-İdâh fî ulûmu'l-belâga'sı*, Şerefeddin et-Tîbî'nin (ö. 743/1342) *et-Tibyân fî 'ilmi'l-me'ânî ve'l-bedî' ve'l-beyân'ı*, Ebûbekir Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Fârisî el-Cürcânî'nin (ö.471/?), *Esrâru'l-Belâga'sı*, Bahâeddin es-Sübkî'nin (ö. 773/1371-72) *'Arûsü'l-efrâh fî şerhi Telhîşi'l-Miftâh'ı* (*Şürûhu't-Telhîş* içinde, Kahire 1956), Sa'deddin et-Teftâzânî'nin (ö. 793/1390) *el-Muṭavvel 'ale't-Telhîş'i*, Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin *Havâşî's-Seyyid 'ale'l-Muṭavve'l'i* ve Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî (ö. 1230/1815)'nin *Hâşîye 'alâ Şerhi's-Sa'd et-Teftâzânî 'alâ Telhîşi'l-Miftâh'ı*.⁶¹

1.3.2. Yeni Eser, Makale ve Tezlerde Muhassinât-ı lafziyye

Araştırmamızda muhassinât-ı lafziyye alanında yazılmış tez ve makale bağlamında, Türkiye'de yapılmış birkaç tanesi hariç fazlaca çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat farklı ülkelerde Arapça olarak yapılmış birçok tez ve makaleye ulaşılabilmektedir. Bunlardan ulaşabilen ve önemli görülen bazı makale ve tezler ise şunlardır:

Mustafa Yurtyeri'nin *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı lafziyye'nin Tahlil*⁶², Mohammed Ali Shareef, *el-Hatîb el-Kazvîni'nin Telhîsu'l-miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tasnîfi*⁶³, Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun *İcâz ve Belâgat Deyimleri*⁶⁴, Kamuran Oktay'ın *Kur'an-ı Kerim'de Bedî' İlmi (Yasin Suresi Örneği)*⁶⁵, Sehil Derşevi-

⁶¹ Hacımüftüoğlu, "Bedî".

⁶² Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*, 3.

⁶³ Shareef, *el-Hatîb el-Kazvîni'nin Telhîsu'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tassnîfi*, 2-12.

⁶⁴ Hacımüftüoğlu, *İcâz ve Belâgat Deyimleri*.

⁶⁵ Kamuran Oktay, *Kur'an-ı Kerim'de Bedî İlmi (Yasin Suresi Örneği)* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 15-97.

Hatice Aydın'ın, “Nebe’ Suresinin Belâgat Açısından Tahlili ve Tefsire Yansıması”⁶⁶, Yasin Coşkun’un *Antakyalı Mustafa Remzi Efendi ve Risâle fî ‘İlmi’l-bedî’ Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*⁶⁷, Âyetullah Ayık’ın *Tevbe Suresi’nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi’)* İlimleri Açısından İncelenmesi⁶⁸, Hemn Abdulkhaleq Jameel’in *Ahmet Şevki’nin Peygamber Övgülerinde Bedî Terkip Güzellikleri*⁶⁹, Murat Aktepe’nin *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*⁷⁰, Mustafa Kaya’nın *Âyetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatlar*⁷¹, Abdullah Kılınçkaya’nın “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri- III (2004-2013)”⁷², Nagma Saraj’ın *Hırnık bint Bedr’in Divanı’nda Bedi İlmi*⁷³, Âyetullah Ayık’ın *Tevbe Suresi’nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi’)* İlimleri Açısından İncelenmesi⁷⁴, Hemn Abdulkhaleq Jameel’in *Ahmet Şevki’nin Peygamber Övgülerinde Bedî Terkip Güzellikleri*⁷⁵, Murat Aktepe’nin *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*⁷⁶, Mustafa Kaya’nın *Âyetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatlar*⁷⁷, Abdullah Özüçalışır’ın *Muhammed Ali es-Sabuni’nin “Safvetü’t tefasir” Adlı Tefsirinde Beyan, Meanî ve Bedi’ -Fatîha ve*

⁶⁶ Sehil Derşevi-Hatice Aydın, “Nebe’ Suresinin Belâgat Açısından Tahlili ve Tefsire Yansıması”, *Mutalaa* 1/1 (Ağustos 2021), 88-103.

⁶⁷ Yasin Coşkun, *Antakyalı Mustafa Remzi Efendi ve Risâle fî ‘İlmi’l-Bedî’ Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 1-225.

⁶⁸ Ayetullah Ayık, *Tevbe Suresi’nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi’)* İlimleri Açısından İncelenmesi (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 1-101.

⁶⁹ Hemn Abdulkhaleq Jameel, *Ahmet Şevki’nin Peygamber Övgülerinde Bedî Terkip Güzellikleri* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 1-332.

⁷⁰ Murat Aktepe, *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 1-125.

⁷¹ Mustafa Kaya, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatlar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1-70.

⁷² Abdullah Kılınçkaya, “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri- III (2004-2013)”, *Şarkiyat Mecmuası* 27 (Şubat 2015), 95-130.

⁷³ Nagma Saraj, *Hırnık bint Bedr’in Divanı’nda Bedi İlmi* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 1-116.

⁷⁴ Ayık, *Tevbe Suresi’nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi’)* İlimleri Açısından İncelenmesi, 1-101.

⁷⁵ Jameel, *Ahmet Şevki’nin Peygamber Övgülerinde Bedî Terkip Güzellikleri*, 1-332.

⁷⁶ Aktepe, *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*, 1-125.

⁷⁷ Kaya, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatlar*, 1-70.

*Bakara Sureleri*⁷⁸, Abuzer Kalyon'un "Bosnalı Süleyman Fikri'nin İlm-i Belâgattan Beyân ve Bedî Hûlasası"⁷⁹, Zafer Akyüz'ün "Fadl Hasan Abbâs ve Belâgate Dair Eserleri"⁸⁰, Ayşe Meydanoğlu'nun "Arap Dili ve Belâgat'ında Cinâs Sanatı"⁸¹, Muhammed Selim İpek'in "Klasik Dönem Arap Şiirinde Belâgat'ı (Cinâs örneği)"⁸², Adnan Arslan'ın "Bedî' Disiplini Kapsamında Bir Söz Sanatı Önerisi: İstintâk"⁸³, Muhammet Vehbi Dereli'nin "Bedî' İlminde Aks Sanatı ve Kur'an'dan Örnekler"⁸⁴, Enes Erdim'in "Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Bedî' Sanatlarının Kullanılışı"⁸⁵, Jshsr.org'dan "Belâgat Kitaplarında Hüsn-i Talil'in Tarif ve Tasnifi"⁸⁶, 'Dedekorkutdergisi.com'dan "Bazı Belagat Kitaplarında Tecnîs Hakkında Bir Araştırma"⁸⁷, Yakup Eroğlu'nun, *Arap Belâğtında kinâye ve İsti'âre'si*⁸⁸, Muhittin Eliaçık'ın "Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinâsla İlişkisi"⁸⁹, Mustafa Sarper Alap'ın "Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Klasik Şiirlerinde

⁷⁸ Abdullah Özüçalışır, *Muhammed Ali es-Sabuni'nin "Safvetu't Tefasir" Adlı Tefsirinde Beyan, Meani ve Bedi' -Fatiha ve Bakara Sureleri-* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 1-123.

⁷⁹ Abuzer Kalyon, "Bosnalı Süleyman Fikri'nin İlm-i Belâgattan Beyân ve Bedî Hûlasası", *Turkish Studies* 10/6 (Sonbahar 2015), 741-782.

⁸⁰ Zafer Akyüz, "Fadl Hasan Abbâs ve Belâgate dair eserleri", *Universal Journal of Theologh* 4/1 (Eylül 2019), 79-104.

⁸¹ Ayşe Meydanoğlu, "Arap Dili ve Belâgat'ında Cinâs Sanatı", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Bahar 2019), 155-166.

⁸² Muhammed Selim İpek, "Klasik Dönem Arap Şiirinde Belâgat (Cinâs örneği)", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (Sonbahar 2019), 397-408.

⁸³ Adnan Arslan, "Bedî' Disiplini Kapsamında Bir Söz Sanatı Önerisi: İstintâk", *Türkiye ilahiyat Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 502-513.

⁸⁴ Muhammet Vehbi Dereli, "Bedî' İlminde Aks Sanatı ve Kur'an'dan Örnekler", *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/2 (Yaz 2014), 9-24.

⁸⁵ Enes Erdim, "Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Bedî' Sanatlarının Kullanılışı", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/8 (Temmuz-Aralık 2011), 71-82.

⁸⁶ Jshsr.org, "Belâgat Kitaplarında Husn-i Talil'in Tarif ve Tasnifi", (Erişim 25 Mart 2022).

⁸⁷ Dedekorkutdergisi.com, "Bazı Belagat Kitaplarında Tecnîs Hakkında Bir Araştırma", (Erişim 25 Mart 2022).

⁸⁸ Yakup Eroğlu, *Arap Belâğtında kinâye ve İsti'âre* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 1-64.

⁸⁹ Muhittin Eliaçık, "Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinâsla İlişkisi", *Social Science Studies* 6/3 (2018), 288-294.

Edebi Sanatlar”ı⁹⁰, Rabia Hacer Bahçeci’nin *İbn Kemal Tefsirini el-Keşşâf Geleneğindeki Yeri: Dil ve Belâgat İlimleri Çerçevesinde Mukayeseli Bir İnceleme*’si⁹¹, Tuğçe Öztüncer’in *Fars ve Türk edebiyatlarında Beyân ve Bedî’ye Ait Bazı Sanatların İşlenişi*⁹², Harun Özel’in "Bosnalı Süleyman Fikri ve 'İlmi Belagâtta Beyân ve Bedî' Hülâsası' İsimli Eseri”⁹³, Zehra Oran’ın *Safiyüddîn el- Hillî’nin Şerhu’l-kâfiyeti’l-bedî’iyye’si ve Busîrî’nin Kasîde-i bürde’si ile Karşılaştırması*⁹⁴, Murat Aktepe’nin *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*⁹⁵, Yaşar Seracettin Baytar’ın “Arap Edebiyatında Mânâ ile İlgili Güzel Söz Sanatları”ı⁹⁶, İbrahim Kara’nın “Arap Belagatında İktibas Sanatı”sı⁹⁷, Abdullah Kılınçkaya’nın “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri- III (2004- 2013)”ü⁹⁸, Rasmawar’ın *el-Muḥassenât-ı lafziyye fî medâihi’l- buḥterî lilmütevekkili’l-Abbâsî’si*⁹⁹, Reyyân Nûr Diyânâ’nın *el- Muḥassinât-ı lafziyye fî sûreti’l- Mürselât’ı*¹⁰⁰, Sîti

⁹⁰ Mustafa Sarper Alap, “Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Klasik Şiirlerinde Edebi Sanatlar”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 50-73.

⁹¹ Rabia Hacer Bahçeci, *İbn Kemal Tefsirini el-Keşşâf Geleneğindeki Yeri: Dil ve Belâgat İlimleri Çerçevesinde Mukayeseli Bir İnceleme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1-146.

⁹² Tuğçe Öztüncer, *Fars ve Türk edebiyatlarında Beyân ve Bedî’ye Ait Bazı Sanatların İşlenişi* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 1-131.

⁹³ Harun Özel, "Bosnalı Süleyman Fikri ve ' İlmi Belagâtta Beyân ve Bedî' Hülâsası' İsimli Eseri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/4 (2015), 1-43.

⁹⁴ Zehra Oran, *Safiyüddîn el- Hillî’nin Şerhu’l-Kâfiyeti’l-Bedî’iyye’si ve Busîrî’nin Kasîde-i Bürde’si ile Karşılaştırması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 1-185.

⁹⁵ Aktepe, *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*), 1-125.

⁹⁶ Yaşar Seracettin Baytar, “Arap Edebiyatında Mânâ ile İlgili Güzel Söz Sanatları”, *Diyanet İlmî Dergi* 51/1 (Ocak-Şubat-Mart 2015), 1-18.

⁹⁷ İbrahim Kara, “Arap Belagatında İktibas Sanatı”, *Artuklu Akademi Dergisi* 8/1 (2021), 1-22.

⁹⁸ Kılınçkaya, “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri- III (2004-2013)”, 95-130.

⁹⁹ Rasmawar, *el-Muḥassenât-ı Lafziyye fî medâihi’l- buḥterî lilmutevekkili’l-Abbâsî* (Darusselâm: Câmiatü’r-Raniry’l-İslamiyyeti’l-Hükümiyyeh, *er-Risâlet’l-Câmia*, 2018), 1-65.

¹⁰⁰ Reyyân Nûr Diyânâ, *el- Muḥassinât-ı Lafziyye fî Sûreti’l- Mürselât* (ed-Dirâseti’l- Belâgiyye ve Tetbîk-i T’emihâ fî Kısmi Te’im’l-Lügati’l- ‘Arabiyye) (Purwokerto: el-Câmia’ti’l-İslâmiyyeti’l-Hükûmeh Purwokerto, *er-Risâlet’l-Câmia*, 2020), 1-73.

‘Âmine’nin *el-Muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî sûreti’t-Tevbe’si*¹⁰¹, Selmân Sâlim Selâmet el-Hasûnî’nin *Elvânü’l-Bedî’ fî sûreti’l-Kehf’i*¹⁰², Vâfiyâtul- Uhdiyye’nin *el-Cinâs ve’t-tibâk fî sûreti’l-Vâkıa ve sûreti’n-Nisâ’sı*¹⁰³, Mustafa Abdulkâdir Mustafa’nın *el-Bedî’ fî şî’ri Amr bin el-Fârid’i*¹⁰⁴, Endî Nûr Hidâyetillah’ın *el-Muḥassinâti’l lafziyye fî sûreti’r-Rahmân’i*¹⁰⁵, Hâfız Hâris Selîm’in *Şevâhidi’l-muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî ‘âyâtî’l-Kıyâme’si, Mecelleti’l- Kısmi’l-Arabiyye*¹⁰⁶, Selmân Sâlim Selâmet’in *el-Hasûnî, Elvânü’l-Bedî’i fî sûreti’l-Kehf’i*¹⁰⁷, Erîs İsmavâtî’nin *el-Muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî sûreti’l-Me’âric’i*¹⁰⁸ ulaşılabilen başlıca çalışmalardır.

¹⁰¹ Sîti ‘Âmine, *el-Muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî sûreti’t-Tevbe* (Gamby: Câmiatü’s-Sultan Taha Seyfeddin el-İslâmiyye el- Hukûmiyye, *er-Risâlet’l-Câmia* 2019), 1-75.

¹⁰² Selmân Sâlim Selâmet el-Hasûnî, *Elvânü’l-Bedî’ fî Sûreti’l-Kehf* (Ürdün: Caâmiatü’ş-Şarkü’l-Esvet, *er-Risâlet’l-Câmia*, Kânûn-u Evvel, 2016), 1-108.

¹⁰³ Vâfiyâtul- Uhdiyye, *el-Cinâs ve’t-Tibâk fî Sûreti’l-Vâkıa ve Sûreti’n-Nisâ* (Surâbayâ: Câmiatü Sunen Ampel el-İslâmiyye, *er-Risâlet’l-Câmia*, 2019), 1-68.

¹⁰⁴ Mustafa Abdulkâdir Mustafa, *el-Bedî’ fî Şî’ri Amr bin el-Fârid* (Sudan: Câmiatü Ümmü Dermâni’l-İslâmiyye , *er-Risâlet’l-Câmia*, 2006), 1-159.

¹⁰⁵ Endî Nûr Hidâyetillah, *el-Muḥassinâti’l Lafziyye fî Sûreti’r-Rahmân* (Mekâsir: Camiatu Alaaddin el-İslâmiyyeti’l-Hukumiyye Mekâsir, *er-Risâlet’l-Câmia*, 2017), 1-122.

¹⁰⁶ Hâfız Hâris Selîm, “Şevâhidi’l-Muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî ‘Âyâtî’l-Kıyâme”, *Mecelleti’l- Kısmi’l-Arabiyye* 26 (2019), 1-14.

¹⁰⁷ Selâmet el-Hasûnî, *Elvânü’l-Bedî’i fî Sûreti’l-Kehf*, 1-108.

¹⁰⁸ Erîs İsmavâtî, *El-Muḥassinâti’l-Bedî’iyye fî Sûreti’l-Me’âric* (Melânc: el-Câmiati’l-İslâmiyyeti ve’l-Hükûmeti bi-Melânc, *er-Risâlet’l-Câmia* 2007), 1-83.

2. İKİNCİ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARINDAN CİNÂS

2.1. Ra'd Sûresine Genel Bir Bakış

Kur'an-ı Kerim'in 13. suresi olan Ra'd Sûresi nüzul sırası olarak 96. sure olup 43 âyettir. Mekke döneminde nazil olmuş olan bu sure, ismini 13. âyet-i kerimede geçen "gök gürültüsü" manasındaki "Ra'd"¹⁰⁹ kelimesinden almaktadır. Surenin ana konusu temel olarak Allah'ın birliği, peygamberlik, ölümden sonra diriliş, hesap ve müşriklerin İslâm hakkındaki ortaya koydukları şüphelerle ilgilidir.

Daha detaylı bir şekilde surenin genel görünümüne değinilecek olursa, sure ilk olarak Allah'ın varlığının kainattaki delillerine vurgu yaparak, hurûf-u mukatta' dediğimiz harflerden dördü ile başlamaktadır. Güneş, Ay, dağlar nehirler ve zevc olarak yaratılan mahluklardan bahsedilerek, yeryüzünde yaratılan birçok nimet sıralanmakta ve bunların her birisinin ibret oluşuna vurgu yapıldıktan sonra, yaratılan bu eserlerin Allah'ın varlığına birer delil olduğuna dikkatler çekilmektedir.¹¹⁰

Daha sonra 4. âyetten itibaren kafirlerin bu kadar nimeti ve varlığı inkâr edişleri, inkarlarına dayandırdıkları sözleri ve bu sözlerinin ne kadar asılsız olduğuna aklen ispatla devam edilmiş olup, inkâr gerekçelerine verilen cevaplar belîğ bir üslupla misallendirilmiştir. İnkâr edenlerin inkarları ve yer yüzünde bozgunculuk çıkarmaları neticesinde onları nasıl bir azabın beklediği anlatılıp¹¹¹, sonrasında yine yaratılan binlerce nimetlerden bazıları sıralanarak, Allah'a iman edenlerin ahirette nasıl mükafatlandırılacağı müjdelenmiştir. Surenin devamında ise cennetle müjdelenen bu ehl-i imanın vasıflarına değinilerek, onları ahirette bekleyen cennetin hususiyetleri anlatılmıştır.¹¹²

¹⁰⁹ el-Ra'd 13/13.

¹¹⁰ el-Ra'd 13/1-3.

¹¹¹ el-Ra'd 13/25.

¹¹² el-Ra'd 13/4-28.

29. âyetten itibaren, tüm peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in (S.A.V) gönderiliş amacına değinilmiş, insanların inkâr etmemeleri ve Peygambere kafa tutmamaları için geçmiş kavimlerin tebliğ süreçleri ve akıbetlerine değinilerek, bundan sonra da inkâr edenleri benzer bir sonun beklediği vurgulanmıştır.¹¹³ Devam eden âyetlerde ise Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme adeta teselli verilerek, kendinden önceki peygamberlere yapılanlardan bahsedilmiştir. Tevhit delilleri ne kadar büyük olursa olsun, inkâr edecek olanın her halükârda inkarında devam edeceğine, bu konuda elçisinin kendisini suçlamaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ve yine vazifesinin sadece tebliğden ibaret olduğu hatırlatılarak, âyet-i kerîme inkarcılara verilmesi gereken cevabı öğreten teselli sözcükleri ile sonlandırılmıştır.¹¹⁴

Ra'd suresinin lafızlarına bakıldığında ise özellikle âyet sonlarında bir insicâm olduğu hemen göze çarpmaktadır. Çalışmamızda bunun tespiti için sure, belagatin bölümlerinden biri olan muhassinât-ı lafziyye sanatları açısından tek tek ele alınmaktadır. Her âyet müstakil olarak ve kelime kelime incelenmekte olup, bulunan sanatların çeşitleri ile ilgili başlıklar açıldıktan sonra sanatlar, bu başlıklar altında tahkik edilmektedir.

Bu surede muhassinât-ı lafziyye çatısı altında 22 adet sanat tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmamız sonucunda muhassinât-ı lafziyye başlığı altındaki tüm sanatların Ra'd suresinde bulunmadığı sonucuna da varılmıştır.

2.2. Rad Suresindeki Muhassinât-ı Lafziyye Sanatları

Daha önce de değinildiği üzere muhassinât-ı lafziyye, şiir veya nesirde bulunan ve kelâmın lafzını güzelleştiren, süsleyen, onlardaki sesteşlik, zıt anlam, eş anlam, kelime köklerinin birbirine yakınlığı gibi bir takım güzelleştirici sanat çeşitlerinin genel adıdır.¹¹⁵

¹¹³ el-Ra'd 13/30-34.

¹¹⁴ el-Ra'd 13/35-43.

¹¹⁵ Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*, 315.

Bulut, *Belagat*, 374.

Muhassinât-ı lafziyye başlığı altında literatürde 40 civarında sanat bulunmakla birlikte, bu çalışma sadece Ra'd suresini kapsadığından, surede 22 adet sanat çeşidinin olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamızda ayetler üzerindeki bazı kelimeler daha iyi fark edilmek üzere yer yer bold olarak gösterilmektedir. Surede tespit edebildiğimiz muhassinât-ı lafziyye örnekleri ve bulundukları ayetler ise aşağıda başlıklar halinde sırası ile ele alınmaktadır.

2.3. Cinâs

Cinas; mucânese, tecnîs, tecânus isimleriyle de adlandırılan bu sanat, yazılışı veya söylenişi aynı olan, fakat anlamları farklı olan iki lafzın aynı ifade veya sözde kullanılmasıdır.¹¹⁶ Cinâs sanatında dikkat edilmesi gereken en önemli ayrıntı, aynı görünümde gelen kelimelerin anlamca birbirinden tamamen farklı olup, sondan veya baştan aldığı eklerle birbirinden türemiş olmamasıdır.

İki kelime arasındaki cinas 4 yönden mümkün olabilir: Bunlar harflerin türleri, sayıları, hareke-sukunları ve bunların sıralanmalarıdır.

Cinas sanatı da kendi arasında öncelikle ikiye ayrılmaktadır: Tam Cinas ve Gayri Tam Cinâs. Şâyet iki kelime arasındaki uyum ve benzerlik yukarıda sıralanan 4 yönün tamamında gerçekleşmişse buna tam cinas, bu sayılan 4 unsurdan birinin eksik olması durumuna ise gayri tam cinas denir.¹¹⁷

Yine tam cinas ve gayri tam cinas da kendi aralarında bölümlere ayrılmaktadır.

¹¹⁶ Muhyiddin bin Ahmed Mustafa Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'an ve'l-beyâneh* (Humus: Dâru'l-irşâd, 1415/?), 37.

İbrâhim bin Ömer bin Hasan er-Rıbat bin Ali bin Ebî Bekr el-Bukâî, *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâtî ve's-sûr* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî), 143.

Hidâyetillah, *el-Muḥassinâti'l Lafziyye fî Sûreti'r-Rahmân*, 22.

Eymen Emin Abdülğani, *el-Kâfi fil' Belâge* (Kâhire: Daru'l Tevkifiye, 2011), 223.

¹¹⁷ Muhammed el-Emîn bin Abdullah el-Uremî el-Alevî el-Hererî, *Tefsîr-u hadâîgi'r-râvh ve'r-reyhân fî revâbi ulûmu'l-Kur'an* (Beyrût: Dâru Tûgu'n-necâh, 1421/2001), 327.

Hidâyetullah, *el-Muḥassinâti'l Lafziyye fî Sûreti'r-Rahmân*, 21, 22.

Abdülğani, *el-Kâfi fil' Belâge*, 224-225.

Tam cinas öncelikle basit ve mürekkep olmak üzere ikiye ayrılır.

Basit cinâs; mumasil ve mustevfa şeklinde ikiye, mürekkep cinâs ise müteşabih, mefruk merfu ve muleffak olmak üzere dörde ayrılır.¹¹⁸

Gayr-i tam cinas ise, kendi içerisinde 4 ayrı yönden sanat oluşturur. Bunlar harflerin türünün farklı olması, harflerin sayısının farklı olması, lafızların hareke ve sükûn yönünden farklı olması, harflerin sıralanışında farklılık olması.¹¹⁹ Bu çeşitlerin her birinin varlığında gayr-i tam cinas gerçekleşmiş olur ve ister tam ister gayr-i tam olsun bu sanat, içerisinde bulunduğu lafızlara ahenk ve insicam katar.¹²⁰

Yine tam olarak “gayri tam cinas ve tam cinas” başlığı altında incelenemese de diğer cinas çeşitlerine de ismen ve kısaca değinilecek olursa bunlar; müzdevic cinâs (Hem tam hem nâkıs cinasta bulunur.), hattî cinâs, cinâs-ı işâret, cinâs-ı iştikâk ve cinâs-ı müşâbehedir.¹²¹

Burada muhassinât-ı lafziyye başlığı altındaki tüm sanatların ele alınmayacağı, sadece Ra'd suresinde bulunan sanatlara değinileceği daha önce belirtilmişti.

2.3.1. Cinâs-ı mumâsil (الجناس المماثل)

Cinâs-ı mumâsil, cinâs sanatı ile gelen iki kelimenin, türleri bakımından (isim ya da fiil) ortak olmasıdır.¹²² Yani kelime veya harf bakımından birebir aynı oldukları gibi,

¹¹⁸ Bulut, *Belagat*, 374-382.

¹¹⁹ el-Hereri, *Tefsîr-u hadâîgi'r-râvh ve'r-reyhân fî revâbî ulûmu'l-Kur'an*, 116, 224, 388, 442, 522.

Muhammed Sâfî, *el-Cedvelu fî i'râbî'l-Kur'an ve sarfe ve beyâne mea fevâidinahviyyeh hâneh* (Dimeşk: Dâru'r-Reşîd, 1416/1995), 115.

Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsîr* (Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997), 584.

¹²⁰ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 317-319.

¹²¹ Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*, 315.

Bulut, *Belagat*, 374.

¹²² Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve'l-beyâneh*, 43.

Sa'duddîn et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-meânî*, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1960), 421.

isim ya da fiil oluşları yönünden de türleri aynı gelmelidir. Mumâsil cinâs; tam cinasın, basit cinas bölümünün kısımlarından biridir.¹²³

Örneğin;

...وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“...Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah kendini beğenmiş övüp duran kimseleri asla sevmez”¹²⁴ mealindeki âyet-i kerîmede geçen birinci لَا nehiy harfi iken ikincisi nefiy lamıdır ve sonuçta ikisi de tür olarak harftir. Böylece farklı anlamlarda gelen iki harfin türlerinin aynı olması, sanat olarak cinâs-ı mumâsildir.¹²⁵ Ali Bulut’un *Belâgat* isimli eserinde yer alan mezkûr örnekten hareketle, farklı görev ve manada kullanılan harflerin de cinâs-ı tam başlığı altında zikredildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışmamızda da Ra’d suresindeki bu tarz harflerin bulunduğu ayetlere cinas-ı tam başlığı altında yer verilmektedir.

Yine farklı bir örnek verilecek olursa;

يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ

وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾

Yani “Bu bulutların şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alır. Allah gece ile gündüzü birbirine çeviriyor. Şüphesiz bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır.”¹²⁶

el-Hererî, *Tefsîr-u hadâîgi’r-râvh ve’r-reyhân fî revâbi ulûmu’l-Kur’an*, 235, 392, 386, 388.

Muhammed Mütevellî eş-Şa’râvî, *Tefsîru eş-Şaravî* (1997),540.

Vehbe Zuhâylî, *et-Tefsîri’l-munîr fî l-‘akîdeh ve’ş-şerîah ve’l-menhec* (Dimeşk: Dâru’l-fikr, 1411/1991), 206.

¹²³ Bulut, *Belagat*, 375.

Bkz. Tez, syf. 27.

¹²⁴ el-Lokman 31/18.

¹²⁵ Bulut, *Belagat*, 376.

¹²⁶ en-Nur 24/43-44.

Âyet-i Kerîme’de geçen birinci أَبْصَارِ kelimesi göz anlamında iken ikincisi basiret anlamında yani farklı anlamlarda kullanılmakla beraber ikisi de isimdir. Dolayısı ile burada da cinâs-ı mumâsil sanatı görülmektedir.¹²⁷

Ra’d suresinde bulunan cinâs-ı mumasil örnekleri:

... كُلُّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ

تُوقِنُونَ ﴿٢﴾

“... (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.”¹²⁸

... وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوْحَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾

“...Ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”¹²⁹

İki ve üçüncü âyet-i kerimelerde geçen آيَاتِ kelimelerinden birincisi ile Kur'an âyetleri kastedilirken, ikincisiyle “delil, ibret” manaları kastedilmiştir. Bu iki cinaslı kelimenin tür olarak aynı şekilde isim nevinden gelmeleri ise, cinâs-ı mumâsile örnektir.¹³⁰

¹²⁷ Bulut, *Belagat*, 376.

¹²⁸ el-Ra'd 13/2.

¹²⁹ el-Ra'd 13/3.

¹³⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1808-1809.

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ
كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

﴿14﴾

“Gerçek dua ve ibâdet, ancak Allah’a yapılan dua ve ibâdetdir. Müşriklerin, O’ndan başka yalvardıkları putlar, kendilerine hiçbir şekilde karşılık veremez. Onların durumu, tıpkı ağzına su gelsin diye iki avucunu açık bir şekilde suya doğru uzatıp öylece bekleyen kimse gibidir. Oysa bu şekilde onun ağzına su hiçbir zaman gelmeyecektir. İşte kâfirlerin duası da hep böyle boşa gider.”¹³¹

Âyet-i Kerîme’nin “وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ” kısmında; tam cinâsın kısımlarından olan basit cinâsın türlerinden cinâs-ı mûmâsil vardır. Çünkü âyette gelen ilk ما, leyseye benzeyen nefy (olumsuzluk anlamında) harfidir. İkinci ما ise sadece nefy harfidir leyseye benzeyen harf değildir. Çünkü sonrasında gelen اَّا istisna harfi, onun leyse gibi amel etmesine mâni olmuştur. Dolayısı ile burada farklı şekillerde amel eden aynı türden iki harfin varlığı görülmektedir.

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ...

...وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿33﴾

“Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?)...”

¹³¹ Türkçe Kur'an Mealleri (Erişim 16 Nisan 2021), el-Ra'd 13/14.

...Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek
yoktur”¹³².

Âyetin başında yer alan “أَفَمَنْ هُوَ” kısmındaki مَنْ "kim" anlamında ism-i istifhamdır, mübtedadır. Âyetin sonunda yer alan “وَمَنْ يُضْلِلِ” ifadesindeki مَنْ ise “kimi...” anlamında ism-i şart olup mübtedadır. Yani “kim şöyle şöyle yaparsa şöyle olur...” tarzındaki kullanımlarımızdaki “kim”dir. Soru edatı değildir. Burada da farklı anlamlarda gelen iki harfin türlerinin aynı olması ile cinâs-ı mümâsil zuhur etmiştir.

هَلْ هُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

“Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan (onun azabından) koruyacak kimse de yoktur.”¹³³

Yine otuz dördüncü âyetteki “هَلْ هُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ” kısmında yer alan ل harflerinden birincisi “...’ye veya ...’ya ait, ...için” anlamında harf-i cer iken ikincisi tekit lamıdır, manaya kuvvetlilik anlamı verir ve ikisi de harftir. Türleri aynı ama anlamları farklı olan aynı iki harf oldukları için burada da cinâs-ı mümasilden söz edilir.

2.3.2. Cinâs-ı mustevfâ (الجناس المستوفي)

Cinâsı oluşturan lafızların tür bakımından yani, harf, isim veya fiil olma yönünden birbirinden farklı olmasıdır.¹³⁴

مَا مَاتَ مِنْ كَرِيمٍ الزَّمَانِ فَإِنَّهُ

¹³² el-Ra’d 13/33.

¹³³ el-Ra’d 13/34.

¹³⁴ Sa’duddîn et-Teftâzânî, *Muhtasaru’l-meânî*, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1960), 421.

Görüldüğü üzere bu örnekte geçen iki يحيى kelimesinden birincisi muzari fiil iken, ikincisi beyitte övülen cömert kişinin ismidir.¹³⁶

Yine; بِاللَّهِ يَتَّقِينِ Yani “Allah’a imanım beni korur.” cümlesine bakıldığında, birinci يَتَّقِينِ kelimesi “iman” manasında isim iken, ikinci يَتَّقِينِ kelimesi “korumak” manasına gelen muzari fiildir.¹³⁷

Yukarıdaki iki örnekte de görüldüğü gibi aynı lafızlar ile gelen iki kelimenin hem anlamları hem de türleri farklı gelmiştir ve cinâs-ı mustevfâ açığa çıkmıştır.

Ra’d suresinde bulunan cinâs-ı mustevfâ örnekleri:

...إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا

فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿11﴾

“...Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur”¹³⁸.

Bu âyette geçen “مَا بِقَوْمٍ”, “مَا بِأَنْفُسِهِمْ” ve “وَمَا لَهُمْ” ifadelerinde tam cinâsın, basit cinâs türlerinden biri olan cinâs-ı mustevfâ vardır. Çünkü âyette geçen baştaki “يُغَيِّرُ مَا

¹³⁵ Ebû'l-Hasan Ali b. Abdulaziz el- Kâdî el-Cürcânî, *el-Vasâta beyne'l-mütenebbâ ve huşûme* (Matbaa İsa el-Bâbi el-Halebî ve şürekâhu), 42.

¹³⁶ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 316.

¹³⁷ Bulut, *Belagat*, 377.

¹³⁸ er-Ra'd 13/11.

وَمَا لَهُمْ مِنْ “ بِقَوْمٍ حَتَّى يُعَذِّبُوا مَا بِنَفْسِهِمْ ” ifadesindeki ما ların her ikisi de ism-i mevsuldür.

”ذُوْنِهٖ مِنْ وَالٍ“ ifadesindeki üçüncü ما ise ليس’ye benzeyen nefy harfidir (olumsuzluk manası veren ‘yoktur’ anlamında). Çünkü haberi isminin önüne geçmiştir. İlk ikisi tür olarak isim iken üçüncüsü harftir.

...وَمَا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ

اللَّهُ الْحَقُّ وَالْبَاطِلُ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي

الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

“...Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtila böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”¹³⁹

Bu âyette geçen “فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ” ve “وَمَا يُوقِدُونَ” ifadesinde de cinâs-ı mustevfâ vardır. Zira bu âyette geçen üç ما dan son ikisi (أَمَّا), cezm etmeyen şart harfi olup iraba etkisi yoktur, cevap cümlesinin başına cevap harfi ف bitişmiştir. Fakat مَا kısmındaki ما ise ism-i mevsuldür.

On yedinci âyet-i kerimede bir başka cinâs-ı mustevfâ ise; وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ kısmında gerçekleşmiştir. Baştaki ‘أَمَّا’, cezm etmeyen şart harfi olup iraba etkisi yoktur, cevap cümlesinin başına cevap harfi fa bitişmiştir. Sonrasında gelen “ما” ise ism-i mevsul olup

¹³⁹ er-Ra’d 13/17.

mübtedadır. Dolayısı ile biri harf iken diğeri isimdir.

﴿19﴾ أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

*“Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.”*¹⁴⁰

Yukarıda zikredilen “إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ” ve “أَنَّمَا أُنْزِلَ” şeklinde okunan ifadede إِنَّ harf olup,

sonrasında gelen “ما” harfi ise ma-i kâffe, yani innenin ameline engel olan ‘ما’dır. “أَنَّمَا” şeklinde okunan kısımda ise, “enne”; huruf-u müşebbehe bil fi’l dediğimiz inne ve benzerlerindendir. Sonrasında gelen ma ise, ism-i mevsul olup ennenin ismidir ve mahallen mansuptur. Dolayısı ile ما lardan biri isim iken diğeri ise harftir.

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ

بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَابِ ﴿36﴾

*“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'an'a) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) guruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: «Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır.”*¹⁴¹

Yukarıdaki değindiğimiz örneklerin bir benzeri burada otuz altıncı âyet-i kerîmede de görülmektedir. Çünkü âyetin “بِمَا أُنْزِلَ” kısmındaki “ما” ism-i mevsuldür. “إِنَّمَا”

”أُمِرْتُ” kısmındaki ما harfi ise ma-i kâffe, yani innenin ameline engel olan ما harfidir.

¹⁴⁰ er-Ra’d 13/19.

¹⁴¹ er-Ra’d 13/36.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ أَتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ

مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

“Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.”¹⁴²

Otuz yedinci âyet-i kerimeye bakıldığında yine cinâs-ı mustevfânın net bir şekilde görülmesi mümkündür. Çünkü âyette önce gelen ما, ism-i mevsul olabileceği gibi masdar harfi de olabilir. İkinci ما ise nefy harfi olup, leyseye benzeyen ما dır.

2.3.3. Cinâs-ı merfû (الجناس المرفو)

Cinas ile sanatlanan iki sözcükten birisinin münferit bir kelime olmayıp, yanındaki kelimenin bir parçası olmasıdır.¹⁴³ Bu sanat, cinası oluşturan temel iki kısımdan tam cinasın, cinâs-ı mürekkeb kısmında yer alan dört cinâs çeşidinden biridir.¹⁴⁴

من قام ساقه دار مساقه

Yani; “Çalışan kazanır.”

İlk gelen ساقه kelimesi, bir önceki قام kelimesiyle birlikte seri bir şekilde

¹⁴² er-Ra'd 13/37.

¹⁴³ Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'an ve'l-beyâneh*, 37.

İsmail Ekinci, “Bedî‘ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinas, Seci ve İktibas”, *İsmailekinci* (Erişim 29 Şubat 2022).

¹⁴⁴ Bkz. Tez, syf. 27.

okunduğunda, akabinde gelen مسافة kelimesiyle (bold olarak gösterdiğimiz) sesteş olmaktadır. İşte bu ses benzerliği cinâs-ı merfû sanatını açığa çıkarmaktadır.¹⁴⁵

Yine başka bir örnek verilecek olursa;

فَهْمْتُ كِتَابَكَ يَا سَيِّدِي
فَهْمْتُ وَلَا عَجَبٌ أَنَّ أَهْيَمًا

“Efendim, mektubunuzu anladım, hayran kaldım. Bu hayranlığım da şaşılacak bir şey değil.”

Burada geçen birinci فَهْمْتُ kelime, mâzi-müfret-mütekellim sığasından “anladım” manasında bir fiildir. İkinci فَهْمْتُ kelimesi ise makablinde gelen ف bağlacı ile هَمْتُ “hayran kaldım” anlamındaki هَامَ mâzi-müfret-mütekellim sığasından gelen başka bir fiilin birleşimidir. Önündeki bağlaç harfi ile birleştiğinde (bold olarak gösterdiğimiz) iki aynı kelimenin tekrarı gibi görünmektedir. Dolayısıyla burada cinâs-ı merfû vardır ve kelimelerden biri, başka bir kelimenin parçasıdır.¹⁴⁶

Ra’d suresindeki cinas-ı merfû örnekleri:

... هُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَّاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ

الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿14﴾

“...Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz

¹⁴⁵ Ekinci, “Bedî’ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

¹⁴⁶ Bulut, *Belagat*, 381.

hedefini şaşırmıştır”¹⁴⁷.

Yukarıda geçen âyette görüldüğü üzere **فَاهُ وَمَا هُوَ** ifadesinde cinas-ı mürekkebin kısımlarından olan cinas-ı merfû sanatı vardır. Çünkü ilk kelimenin son harfi olan **ه** harfi ile peşinden gelen **و** atıf harfi seri okunduğunda (bold olarak gösterdiğimiz) akabindeki “هو” kelimesi ile sesteş olmaktadır.

2.3.4. Cinâs-ı muleffâk (الجناس الملقق)

Cinâs-ı muleffâk; bir ibâredeki cinâs üzre olan her iki lafzın da, ikişer kelimeden meydana gelmesidir.¹⁴⁸ Bu sanat, cinası oluşturan temel iki kısımdan tam cinasın, cinâs-ı mürekkeb kısmında yer alan dört cinâs çeşidinden biridir.¹⁴⁹

Misal:

فَلَمْ تَضَعْ الْأَعَادِي قَدْرَ شَانِي وَلَا قَالُوا فُلَانٌ قَدْرَ شَانِي

“Düşmanlar beni küçük düşüremediler, “Falanca rüşvet verdi” de diyemediler.”¹⁵⁰

Görüldüğü üzere bu beyitin her iki mısrasında da kulağa aynı ve kafiyeli gelen iki ayrı kelime öbeği oluşmaktadır. Ayrıca her ikisi de iki sözcükten teşekkül edip cinas, bu kelimelerin seri okunuşlarında kendilerini göstermektedir.

¹⁴⁷ er-Ra’d 13/14.

¹⁴⁸ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve’l-beyâneh*, 38.

Hasan b. İsmâîl b. Hasan b. Abdurrezzâk el-Cenâcî, *Kitâbu min kazâyâ’l-belâğa ve’n-noğad ‘inde ‘Abdulkâdir el-Cürcânî* (Mısır: Merkezi’n-Nahbi’l-ilmîyye, 1403/1981), 249.

Bulut, *Belagat*, 382.

¹⁴⁹ Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁵⁰ el-Cenâcî, *Kitâbu min kazâyâ’l-belâğa ve’n-noğad ‘inde ‘Abdulkâdir el-Cürcânî*, 249.

Ra'd suresinde bulunan cinas-ı müleffâk örneği:

... هُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ

الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

“...Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”¹⁵¹

On dördüncü âyet-i kerimede yer alan **وَمَا هُوَ** lafızları ayrı ayrı kelimelerin birleşiminden teşekkül etmekle beraber seri okunduklarında birbiriyle cinaslı ikişer kelimeden oluştukları (kelimelerden biri bold olarak gösterilmiştir) görülmektedir. Burada cinas-ı müleffâkın güzel bir örneği yer almaktadır. (Cinâs-ı merfû ile olan benzerliği karıştırılmamalıdır.)

2.3.5. Cinâs-ı lâhik (الجناس اللاحق)

Cinâs-ı lâhik; cinası oluşturan kelimelerdeki harflerin farklı ve mahreççe birbirine uzak olmasıdır.¹⁵² Cinasın iki temel bölümünden biri olan gayri tam cinasın, “**harflerin türlerinin farklı olması**” çeşidinde yer almaktadır.¹⁵³

Cinas-ı lahiki oluşturan harfler başta, ortada veya sonda gelebilirler.¹⁵⁴

¹⁵¹ er-Ra'd 13/14.

¹⁵² Şerefu'd-dîn el-Huseyn bin Abdillâh et-Tayyibî, *Futûhu'l-ğayb fî'l-keşfi an kınâ'i'r-rayb* (Dubâi: Câizetu'd-Dubâ ed-Duveliyye li'l-Kurâni'l-Kerîm, 1434/2013), 89, 239.

Muhammed bin Salih el- Asîmin, *Tefsîru'l-Ḳur'ânü'l-Kerîm* (Suudi Arabistan: Dâru İbnu'l-Cevzî, 2009), 22.

Derviş, *İrâbu'l-Ḳur'ân ve beyânuhu*, 41.

Sâfî, *el-Cedvelu fî i'râbi'l-Kur'an ve sarfe ve beyâne mea fevâidina hviyyeh hâneh*, 389.

es-Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 464.

¹⁵³ Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁵⁴ Bulut, *Belagat*, 384-385.

Misal:

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ

“İnsanları arkadan çekiştirip, kaş göz hareketleriyle alay edenlerin vay haline”¹⁵⁵

Bu örnekte هُمَزَةٍ (arkadan çekiştiren) ve لُّمَزَةٍ (kaşıyla, gözüyle alay eden) kelimelerinin son üç harfleri birbirinin tıpa tıp aynısı olmasına karşın, başlarındaki ل ve ه harfleri hem farklı olup hem de mahreçleri birbirine uzak olarak gelmiştir.¹⁵⁶

Yine;

وَأَنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لِشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَأَنَّهُ خَيْرٌ لِّشَدِيدٍ ﴿٨﴾

“Doğrusu buna kendisi de şahittir. Ve o mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür.”¹⁵⁷

Bu örnekte de شَهِيدٌ “şahit” ve شَدِيدٌ “aşırı” kelimelerinin ikinci harfleri hem birbirinden farklı hem de bu iki harf mahreççe birbirine uzak gelerek, cinâs-ı lâhiki oluşturmaktadırlar.¹⁵⁸

Ra’d suresinde bulunan cinas-ı lâhik örneği:

وَإِنْ تَعَجَّبَ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذْ ذَا كُنَّا تُرَابًا ؕ إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ

¹⁵⁵ el-Hümeze suresi 104.

¹⁵⁶ eş-Şaravî, *Tefsîru eş-Şa’râvî*, 770.

Abdulğani, *el-Kâfî fil’ Belâge*, 232.

¹⁵⁷ el-Âdiyât 100/7-8.

¹⁵⁸ Sâfî, *el-Cedvelu fî i’râbi’l-Kur’an ve sarfe ve beyâne mea fevâidina hviyyeh hâme*, 389.

Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 183.

Bulut, *Belagat*, 385.

كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا

خَالِدُونَ ﴿٥٥﴾

“(Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların: «Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?» demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!”¹⁵⁹

Yukarıda geçen “عَادَا كُنَّا تُرَابًا إِنَّا لَفِي” ifadesinde, نَا ve كْنَا lafızlarının, hem cinas üzre hem de ilk harflerin mahreçlerinin birbirlerine uzak gelmesi nedeniyle cinas-ı lâhik sanatı açığa çıkmaktadır. Zira bu iki lafzın ilk harfleri olan ن ve ك harflerinin mahreçleri birbirine uzaktır. Elif harfinin mahreci göğüs iken, kâf harfinin mahreci dilin köküdür.¹⁶⁰

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسُنَ مَا ابْرَأُوا ﴿٢٩﴾

“İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir”¹⁶¹.

...قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

“...De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka tanrı yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır.”¹⁶²

¹⁵⁹ er-Ra'd 13/5.

¹⁶⁰ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 105-107.

¹⁶¹ er-Ra'd 13/29.

¹⁶² er-Ra'd 13/30.

Otuzuncu âyetin sonundaki مَتَابِ “Dönüş, tövbe etmek” kelimesi ile yirmi dokuzuncu ve otuz altıncı âyetlerin sonlarındaki مَابِ “dönüş yeri, varılacak yer” kelimelerinin orta harflerinin mahreççe farklı gelmesi de cinâs-ı lâhik sanatına örnek teşkil eder.

2.3.6. Cinâs-ı merdûf (الجناس المردوف)

Cinâs-ı merdûf; cinas ile vasıflanan iki sözcükten birinin ilk harfinin ziyade olması ile oluşur.¹⁶³ Bu sanat; cinasın, “gayr-i tam” nevinin, “harflerin sayısının farklı olması” maddesinin bölümlerinden biridir.¹⁶⁴ Misal:

دَوَامُ الْحَالِ مِنَ الْحَالِ

Şöyleki “*Bu durumun devamı imkansızdır.*” vecizesinde bulunan حال “durum” ve محال “imkânsız” kelimeleri birbirinin aynısı olarak ve ikinci kelime bir harf ziyade ile gelmiştir. Bu ifade tarzındaki insicâm kulağa hoş gelerek manaya güzellik katmıştır.¹⁶⁵

Yine;

وَالْتَقَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿29﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿30﴾

“Bacaklar birbirine dolaşır. O gün kişi yalnız Rabb’inin huzuruna sevk edilir.”¹⁶⁶

¹⁶³ İbrâhim Mahmûd Allân, *el-Bed‘i fî l-Kur‘ân Envâuhû ve Vezâifuhu* (Birleşik Arap emirlikleri: Şarika, 2002), 120-122.

Bulut, *Belagat*, 386.

¹⁶⁴ Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁶⁵ Bulut, *Belagat*, 386.

¹⁶⁶ el-Kıyame 75/29-30.

Âyet-i kerimesindeki السَّاقُ “bacaklar” ve الْمَسَاقُ “sevk” kelimeleri de, başta gelen bir harf ziyadesi ile cinas-ı merdûf sanatı üzere gelmiştirler.¹⁶⁷

Ra'd suresindeki cinas-ı merdûf örnekleri:

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا...

...فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ

كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

“O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü...

...Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”¹⁶⁸

On yedinci âyet-i kerîmede geçen مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ifadesinde, arka arkaya gelmiş olan السماء ve الماء kelimelerinde cinâs-ı merdûf vardır. Çünkü السَّمَاءُ “gökyüzü” kelimesinin başında مَاءُ “su” kelimesinden farklı olarak fazladan sadece س harfi bulunmaktadır.

Yine aynı âyet-i kerîmede; “وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ” ve “فَأَمَّا الزَّبَدُ” ibarelerindeki “فَأَمَّا”, “وَأَمَّا”, “فَأَمَّا” kısımlarında da aynı sanat gerçekleşmiştir. Zira ilk olarak gelen ‘فَأَمَّا’lar, akabinde gelen ما harfinin baştan bir harf ziyadeli hali olarak gelmiştir. Her ne kadar harflerin sayısı şeddeden dolayı aslında iki harf ziyade sayılsa da, benzer örneğine farklı eserde¹⁶⁹

¹⁶⁷ Ekinci, “Bedî’ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

¹⁶⁸ er-Ra’d 13/17.

¹⁶⁹ Bulut, *Belagat*, 387.

cinâs-ı muktenif ve cinâs-ı mutarref başlıkları altındaki misallerde rastlanmıştır. Bu nedenle bahsi geçen eserde harf sayısı görsel olarak şeddesiz esas alındığından; son örneğe de bu çalışmada yer verilmiştir.

2.3.7. Cinâs-ı muktenif “الجناس المكتنف”

Cinâs-ı muktenif; cinas sanatı ile gelen iki kelimedenden bir tanesinin orta harfinin fazla olması halidir.¹⁷⁰ Bu cinas çeşidi daha önce tablo olarak gösterildiği üzere gayr-i tam cinâsın “Harflerin sayısının farklı olması” çeşidinin, “Bir harfde farklılık olması” kısmının bölümlerinden biridir.¹⁷¹ Misâl:

جَدِّي جَهْدِي

“Servetim emeğimin karşılığıdır.”¹⁷²

Görüldüğü üzere burada birbirine benzeyen جَدِّي ve جَهْدِي kelimelerinden ikincisinin ortasında ه harfi ziyade gelerek cinâs-ı muktenifi oluşturmuştur.

Ra’d suresinde ise cinas-ı muktenîf örnekleri:

...أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ

شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿16﴾

“...Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç

¹⁷⁰ Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb el-Kazvîni, *el-Îzâh fî Ulûmi'l-Belâga*, çev.İbrahim Şemseddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2016) 158.

Ekinci, “Bedî‘ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

¹⁷¹ Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁷² Ekinci, “Bedî‘ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

sahibidir.”¹⁷³

On altıncı âyet-i kerimde خَالِقُ (yaratıcı) kelimesinin ortasındaki ا harfinin fazlalığı ile فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ kısmındaki خَلْقُ (yaratılış) kelimesi arasındaki insicamla cinâs-ı muktenif sanatı açığa çıkmıştır. Çünkü aralarında cinas olduğu aşikâr olan bu iki kelimedeki خَالِقُ kelimesi, خَلْقُ kelimesinden orta harfinin fazlalığı ile ayrılmıştır.

2.3.8. Cinâs-ı mutarref (الجناس المطرف)

Cinâs-ı mutarref; cinâs sanatı ile gelen iki kelimedeki birinin, sonuncu harfinin fazla olarak gelmesidir.¹⁷⁴ Çalışmamızda daha önce yer verdiğimiz tabloda belirtildiği üzere bu cinas, gayri tam cinâsın “Harflerin sayısının farklı olması” türünün, “Bir harfte farklılık olması” çeşidinin bölümlerinden biridir. Misal:

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ...

“Sonra bütün meyvelerden ye...”¹⁷⁵

Bu âyeti kerimde geçen كُلِّي “ye!” ve كُلَّ “her” kelimeleri cinâs üzere gelmekle beraber birinci kelime olan كُلِّي emr-i hâzır fiiline bitişen ref zamiri olan ي harfi, sonrasında gelen كُلَّ kelimesinden bir harf ziyade ile gelerek cinâs-ı mutarref açığa çıkmıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ er-Ra’d 13/16.

¹⁷⁴ Dervîş, *İ’râbu’l-Kur’an ve’l-beyâneh*, 39.

Bulut, *Belagat*, 387.

¹⁷⁵ en-Nahl 16/69.

¹⁷⁶ Bulut, *Belagat*, 387.

يُمْدُونِ مِنْ أَيْدِي عَوَاصِمٍ

“Onlar (düşmanı) kıran, dostu koruyan eller uzatırlar!”¹⁷⁷

Burada da عواصم ve عواصم kelimeleri arasında ikinci kelimenin son harfinin ziyadesi ile cinâs-ı mutarref sanatını görmekteyiz.¹⁷⁸

Ra'd suresinin cinâs-ı mutarref örnekleri:

وَإِنْ تَعَجَّبَ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذْ أَوْفَقْنَا تَرَابًا إِنَّا لَخَلِقُ جَدِيدٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿5﴾

“(Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılabilecek şey onların: «Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?» demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!”¹⁷⁹

Beşinci âyet-i kerimenin başında bulunan وَإِنْ تَعَجَّبَ ifadesi içinde geçen اِنْ (eğer, şâyet) edatı ile “إِنَّا لَخَلِقُ جَدِيدٍ” kısmındaki “إِنَّا” muhakkak biz” kelimeleri arasında, yine “إِنَّا” ibaresindeki “إِنَّا” kelimesi ile “أَصْحَابُ النَّارِ” ifadesindeki “النَّارِ” kelimeleri son dan birer harf ziyadesi ile fazla gelerek cinâs-ı mutarref sanatını oluşturmuşlardır.

¹⁷⁷ el-Cenâci, *Kitâbu min kazâyâ'l-belâğa ve'n-nokad* 'inde 'Abdulkâdir el-Cürcânî, 255.

¹⁷⁸ Ekinci, “Bedî' İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

¹⁷⁹ er-Ra'd 13/5.

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُ...¹⁸⁰

“O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur...”¹⁸⁰

Yine on yedinci âyet-i kerîmede geçen “مِمَّا يُوقِدُونَ” kısmındaki مِمَّا kelimesinin aslı من (den,dan eki) olduğundan, مِمَّا edatı sondan 1 harf ziyadesiyle “مِنَ السَّمَاءِ”deki من (den,dan eki) harf-i cerine sesteş gelerek cinâs-ı mutarrefi oluşturmuştur.

2.3.9. Cinâs-ı muzeyyel (الجناس المزيّل)

Cinâs-ı muzeyyel; cinası-ı mutarref’in aksine cinâslı iki kelimedenden birinin sonunda, bir harften daha fazla ilave harf bulunmasıdır.¹⁸¹ Bu sanat, gayri tam cinâsın “Harflerin sayısının farklı olması” maddesinin, “Birden fazla harfte farklılık olması” kısmının bölümlerinden biridir.¹⁸²

Misal:

وَكُنَّا مَتَى يَعْزُّ النَّبِيُّ قَبِيلَةً ... نَصِلُ حَافَتَيْهِ بِالْقَنَا الْقَنَابِلِ

¹⁸⁰ er-Ra’d 13/17.

¹⁸¹ et-Tayyibî, *Futûhu’l-ğayb fî l-keşfi an kınâ’i r-rayb*, 541.

Dervîş, *Î’râbu’l-Kur’an ve l-beyâneh*, 41.

Hasan bin İsmâil bin Hasan bin Abdi’r-Rezzâk el-Hanânî, *el-Belâğatu’s-sâfiye fî l-meânî ve l-beyân ve l-bedi’* (Kahire: el-Mektebetu’l-Ezheriyye, 2006), 189.

et-Teftâzânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 120-122.

¹⁸² Bkz. Tez, syf. 27.

“Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem herhangi bir kabile ile savaştığı zaman biz mızraklarla ve süvari alayı ile onun etrafını kuşatırdık”.

Görüldüğü üzere burada الْقَنَا ve الْقَنَابِلْ kelimeleri sondaki birden fazla harf ziyadesiyle cinâs-ı muzeyyeli oluşturmuştur.¹⁸³

Yine, meşhur şair Hansâ (ö. 24/645)’ın kardeşine söylediği;

اِنَّ الْبُكَاءَ هُوَ الشِّقَاءُ مِنْ الْجَوَى بَيْنَ الْجَوَانِحِ

“Kalpteki yanıklığa çare ancak sesli ağlamaktır.”

Beyitinde yer alan الْجَوَى ve الْجَوَانِحِ kelimeleri incelendiğinde الْجَوَانِحِ “gönül, kalp” kelimesindeki son iki harfin ziyade olarak geldiği bu mersiyye de cinâs-ı muzeyyele güzel bir örnektir.¹⁸⁴

Ra’d sûresindeki cinâs-ı muzeyyel örnekleri:

وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُّهُمْ أَوْ نَتَوَقَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿40﴾

“Biz, onlara vâdettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir”¹⁸⁵.

Kırkıncı âyet-i kerîmede “وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ” ifadesindeki إِنْ ve فَإِنَّمَا عَلَيْكَ”deki اِنَّمَا harfleri arasında da, sondaki üç harfin (ا,م,ن) fazlalığından hareketle cinâs-ı muzeyyelden bahsetmek mümkündür.

¹⁸³ Meydanoğlu, “Arap Dili ve Belâgat’ında Cinâs Sanatı”, 163.

¹⁸⁴ Ekinci, “Bedî’ İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”.

¹⁸⁵ er-Ra’d 13/40.

2.3.9.1. Kelimenin baş ve ortasında harf ziyadesiyle cinâs

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظُلُّهَا تِلْكَ

عُشْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُشْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿35﴾

“Takvâ sahiplerine vâdolunan cennetin özelliği (şudur):
Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi
sürekli. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu)
sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.”¹⁸⁶

Yine otuz beşinci âyette yer alan الْأَنْهَارُ “ırmaklar” kelimesi ile النَّارُ “ateş” kelimesinin arasında gayr-i tam cinâsın “Harflerin sayısında farklılık olması” kısmına dahil bir cinâs sanatı olduğu aşıkardır.¹⁸⁷ Ancak kaynaklarda “Birden fazla harfte farklılık olması” sınıfında sadece cinâs-ı muzeyyele yer verilmektedir. Cinâs-ı muzeyyel ise bu harf farklılıklarının sadece sonda olması ile alakalı bir sanattır.¹⁸⁸ “تَارُ ve أَنْهَارُ” kelimeleri kıyaslandığında ise bu iki kelime arasında birden fazla harfte görülen bu farklılığın baş ve orta harfte gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu yüzden bu sanatı görmezden gelemeyip ve yerleştirebileceğimiz bir sanat başlığı bulamadığımızdan dolayı cinâs-ı muzeyyel başlığı altında zikretmekle beraber araştırmacıların taktirine bırakma fikri uygun görülmektedir.

¹⁸⁶ er-Ra’d 13/35.

¹⁸⁷ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 184-185.

Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁸⁸ et-Teftâzânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 423.

Hasan b. Abdurrezzak el-Cenâhî, *el-Belâğatu’s-şâfiye fi’l-meânî ve’l-beyân ve’l-bed’i* (Kahire: Mektebetu’l-Ezheriyye, 1429), 189.

2.3.10. Cinâs-ı muharref (الجناس المحرف)

Cinas-ı muharref; cinâsı oluşturan lafızların arasındaki farkın, hareke ve sükûn yönünden olmasına denir.¹⁸⁹ Muharref cinas; “Gayr-i tam cinâs” çeşidinin “Lafızların hareke ve sükûn yönünden farklı olması” bölümünde yer alan bir sanat türüdür.¹⁹⁰ Örneğin çok meşhur olan bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz aleyhissalatu vesselam;

اللَّهُمَّ كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي

“Allah’ım yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlakımı da güzelleştir”¹⁹¹ buyurur. Bu sözdeki cinâs sanatına bakıldığında; aynı dizimle gelen iki kelimedeki خُلُقِي “yaratılışım” ve خُلُقِي “ahlâkım” kelimelerinin hareke yönünden farklılaşmasıyla anlamının da farklılaştığı görülür.¹⁹²

Yine; الْجَاهِلُ إِمَّا مُفْرِطٌ أَوْ مُفْرَطٌ

“Cahil ya aşırı gider ya da noksan yapar”¹⁹³ sözündeki مُفْرِط “aşırı” ve مُفْرَط “noksan” kelimelerinde görüldüğü gibi.

Ra’d suresindeki cinâs-ı muharref örnekleri:

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقُ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ

¹⁸⁹ Dervîş, *Î’râbu’l-Kur’an ve’l-beyâneh*, 39.

es-Sabûnî, *Safvetu’t-Tefâsir*, 115.

Aktepe, *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*, 37.

¹⁹⁰ Bkz. Tez, syf. 27.

¹⁹¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, el-Musned, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: Dâru’l-Cil. 1410/1990.), I/403 (No. 3823).

¹⁹² Aktepe, *Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*, 37.

¹⁹³ Muhammed b. Urfeh ed-Dusûgî, *Hâşiyetu’d-dusûkî ‘alâ muhtaşaru’l me’anî* (Beyrut: el-Mektebetu’l-asriyye), 160.

يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿13﴾

“Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Onlar, Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.”¹⁹⁴

On üçüncü âyette geçen “مِنْ خِيَفَتِهِ”deki مِنْ “den, dan eki” ve “مَنْ يَشَاءُ” da geçen

مَنْ ‘kimi?’ sözcükleri arasında görülen hareke farkı, cinâs-ı muharrefe birer örnektir.

Çünkü bu iki sözcükten birisi harf-i cer iken diğeri soru zamiri olarak gelmektedir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ
لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ
اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿16﴾

“(Resûlüm!) De ki: «Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?» De ki: «Allah'tır.» O halde de ki: «O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?» De ki: «Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?» Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.”¹⁹⁵

¹⁹⁴ er-Ra'd 13/13.

¹⁹⁵ er-Ra'd 13/16.

Yine “خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ” kısmında geçen خَلَقُوا (yarattılar) mazi cemi müzekker gaip fiili ve خَلْقُ (yaratılış) isimleri arasındaki hareke farkından oluşan anlam farklılığı da cinâs-ı muharrefe güzel bir örnek teşkil eder.

Aynı âyetin “قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ” kısmındaki مَنْ harf-i ceri ile “مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ” kısmındaki مَنْ (kim?) soru zamiri de hareke farklılığı ile cinâs-ı muharrefe misaldir. Zira mebni olarak gelen bu iki kelimedenden birisi isim olarak gelirken diğeri harf olarak gelmektedir.

﴿19﴾ أَفَمَنْ يَعْلَمُ إِنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿19﴾

*“Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.”*¹⁹⁶

Yine on dokuzuncu âyette geçen “مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ”deki مَنْ ve “أَفَمَنْ يَعْلَمُ”deki مَنْ sözcükleri,

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ

يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿23﴾

*“(O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.”*¹⁹⁷

Aynı şekilde yirmi üçüncü âyette ki مَنْ ve مَنْ kelimeleri ile,

¹⁹⁶ er-Ra'd 13/19.

¹⁹⁷ er-Ra'd 13/19.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ

وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿27﴾

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ

بَعْضَهُ...﴿36﴾

*“Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidâyete erdirir.”*¹⁹⁸

*“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'an'a) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) guruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardı...”*¹⁹⁹

Yirmi yedi ve otuz altıncı âyetlerde geçen مَنْ ve مَنْ ler de cinâs-ı muharrefle gelmektedirler. Zira yirmi yedinci âyet-i kerimede geçen مَنْ رَّبِّهِ kısmındaki “مَنْ” “...den, ...dan” anlamında harf-i cer iken, مَنْ يَشَاءُ ve مَنْ أَنَابَ kısmındaki “مَنْ”ler ise “kimi” anlamında ism-i mevsul olarak cinâs-ı mustevfâ sanatına örnek teşkil etmektedirler. Aynı şekilde otuz altıncı âyette geçen مِنَ الْأَحْزَابِ ifadesindeki مِنْ harf-i cer şeklinde gelirken, مَنْ يُنْكِرُ sözcüğündeki مَنْ de ise ism-i mevsul olarak yer almaktadır.

“Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini

¹⁹⁸ er-Ra'd 13/27.

¹⁹⁹ er-Ra'd 13/36.

saptırır, kendisine yöneleni de hidâyete erdirir.”²⁰⁰

وَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ حُكْمِهِ

وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿41﴾

“Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”²⁰¹

Kırk birinci âyet-i kerimedeki “hükmetti” anlamındaki حَكَّمَ mazi müfret gaib fiili ile “hüküm” anlamındaki حُكْم sözcüğü de yalın halleri esas alındığında, yine cinâs-ı muharrefin suredeki bir başka örneğidirler.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ

وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقِيَ الدَّارِ ﴿42﴾

“Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!”²⁰²

Burada da “tuzak” anlamındaki مَكَر ismi ile مَكَر (tuzak kurdu) mazi müfret gaib fiili de harekelerindeki farklılık nedeniyle ile cinâs-ı muharrefle gelmişlerdir.

²⁰⁰ er-Ra'd 13/27.

²⁰¹ er-Ra'd 13/41.

²⁰² er-Ra'd 13/42.

2.3.11. Cinâsı muzdevic (الجناس المزدوج)

Bazı âlimler bu çeşit cinâsı, cinâs-ı kalbin bir bölümü olarak ele alsa da²⁰³, bir kısım ulema tarafından hem tam hem de nakıs cinasta örneği bulunduğundan dolayı ayrı bir cinas çeşidi olarak ele alınmıştır.²⁰⁴ Diğer adları ile cinâs-ı muredde ve mukerrer cinâs da denilen cinâs-ı muzdevic; cinâsı oluşturan lafızlar arasında boşluk olmaması ve art arda gelmesidir.²⁰⁵ Misâl:

"... وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَا بِنِيبٍ يَقِينٍ"

"... *Ve ben sana sebeden doğru bir haber getirdim!*"²⁰⁶

Âyet-i kerimesindeki سَبَا (yer adı) ve نَبَأ "haber" kelimeleri hem cinas üzere, hem de peş peşe geldikleri için cinâs-ı muzdeviç olmuşlardır.²⁰⁷

Yine; مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَهُ وَجَدَ

"Kim bir şeyi arar da gayret gösterirse onu bulur" sözündeki وَجَدَ "ve gayret gösterdi" ifadesi ile وَجَدَ "buldu" fiili arasında cinâs-ı muzdevic vardır çünkü art arda gelmişlerdir.²⁰⁸

²⁰³ Asuman Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 15.

²⁰⁴ Bulut, *Belagat*, 391.

²⁰⁵ Muhammed Beylû Ahmed Ebû Bekr el- Hârîrî, *el-Bed'î 'inde'l- Harîr* (1400), 305.

Abdurrahman b. Hasan Habenneke el-Meydânî el-Dîmeşkî, *el-Belâgatü'l- Arabiyye* (Beyrut: Dâru's-Şâmiye, 1416/1996), 496.

Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 16.

²⁰⁶ en-Neml 27/22.

²⁰⁷ Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 16.

²⁰⁸ Yahyâ b. Hamza b. Ali b. İbrahim el-Huseynî el-Alevî, *et-Tirâzu'l-isrâru'l-belâğa ve 'ulûm-u haqâîku'l-îcâz* (Beyrut: Mektebetü'l-unsuriyye, 1423), 189.

Ra'd suresindeki cinas-ı muzdevic örneği:

...وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٌ كَفِّهِ إِلَى

الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿14﴾

“...O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir.

Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır”²⁰⁹.

Bu sûrede sadece bir tek örneğine rastladığımız cinâs-ı muzdevic ise on dördüncü âyet-i kerimedeki; **فَاهُ وَمَا هُوَ** sözcüklerinde geçmektedir. Buradaki **فَاهُ وَمَا هُوَ** deki bold olarak yazdığımız kısımda yer alan **هو** kelimelerinde görülen sanat türlerinden ilkinin cinâs-ı merfu olduğu,²¹⁰ diğerinin ise aynı ibaredaki **وَ فَاهُ** ve **مَا هُوَ** kısmında cinâs-ı muleffâk²¹¹ olarak gerçekleştiği daha önceki açıklamalarımızda belirtilmektedir. Dolayısı ile cinaslı lafızların art arda gelmesi olan cinâs-ı muzdevic sanatı, aslında aynı ibarede iki ayrı sanatın peş peşe gelmesi suretiyle iki kez gerçekleşmiş olmaktadır.

2.3.12. Cinâs-ı iştikâk (الجناس الاشتقائي)

Tam veya gayri tam cinasın türlerinden olmayıp cinâsa ilhak edilenler arasında bulunan cinâs-ı iştikâk²¹²; cinaslı lafızların aynı kökten gelen kelimelerden

²⁰⁹ er-Ra'd 13/14.

²¹⁰ Bkz. Tez, syf. 45-46.

²¹¹ Bkz. Tez, syf. 47-48.

²¹² el-Hererî, *Tefsîr-u hadâîgi'r-râvh ve'r-reyhân fî revâbî ulûmu'l-Kur'an*, 392, 522.

Eliaçık, “Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinasla İlişkisi”, 288-294.

oluşmasına²¹³ denir. Yan yana veya birbirlerinden uzak olmaları arasında bir fark yoktur.

²¹⁴ Örneğin:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَلِكَ الدِّينُ

...الْقَيِّمُ.

*“Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir....”*²¹⁵

Buradaki أَقِمْ (çevir) emri hâzır müfret fiili ve الْقَيِّمُ (dosdoğru) kelimelerinin ikisi de aynı kökten türemiştir.²¹⁶

Yine; "إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ"

*“Kesin gerçekleşecek (olan kıyamet) koptuğu zaman!”*²¹⁷

Burada da وَقَعَتِ (gerçekleşti) mazi müfret müennes fiili ile الْوَاقِعَةُ (olay, hadise) kelimeleri aynı kökten türetilmektedir.²¹⁸ Dolayısı ile yukarıda zikredilen örneklerin her ikisinde de cinâs-ı iştikâk sanatı vardır.

Râ'd Sûresi'ndeki cinâs-ı iştikâk örnekleri:

...وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفِّهِ إِلَى

²¹³ es-Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 279.

²¹⁴ Hidâyetillah, *el-Muḥassinâti'l Lafziyye fî Sûreti'r-Rahmân*, 37-38.

²¹⁵ er-Rûm 30/30.

²¹⁶ Oktay, *Kur'an-ı Kerim'de Bedi İlmi (Yasin Suresi Örneği)*, 39.

²¹⁷ el-Vakıa 56 /1.

²¹⁸ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 187.

الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿14﴾

“... O'nun dışında el açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”²¹⁹

Âyet-i kerimedeki لِيَبْلُغَ (ulaşması için) mastarı müevveli ile بِبَالِغِهِ (ulaşan) ism-i faili aynı kökten oldukları için burada cinâs-ı iştikâk vardır.

... أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ

كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿16﴾

“...Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.”²²⁰

On altıncı âyet-i kerimedeki خَلَقُوا (yarattılar) mazi cemi müzekker fiili, الخلق- (yaratmak) mastarı ve خَالِقُ (yaratıcı) ism-i fâili de aynı kökten geldikleri için burada da cinâs-ı iştikâk vardır.

...وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ

الْحَقُّ وَالْبَاطِلُ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ

²¹⁹ er-Ra'd 13/14.

²²⁰ er-Ra'd 13/16.

كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

“...Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.”²²¹

On yedinci âyetteki مِثْلُهُ “gibi” ve الْأَمْثَالَ “örnekler” kelimeleri de aynı köktendir ve cinâs-ı iştikak üzeredir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرُسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

“Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.”²²²

Otuz sekizinci âyetteki أَرْسَلْنَا “biz gönderdik” mazi mütekellim meal gayr fiili, رُسُلًا “elçiler” ismi ve رُسُول “elçi” kelimeleri de aynı kökten oldukları için burada da cinâs-ı iştikâk gerçekleşmiştir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ حُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

“Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun

²²¹ er-Ra'd 13/17.

²²² er-Ra'd 13/38.

hükümünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”²²³

Kırk birinci âyet-i kerîmedeki يَحْكُمُ (hükmeder) muzari müfret müzekker fiili ve حُكْم (karar, hüküm) ismi de aynı köktendirler ve cinâs-ı iştikâk üzeredirler.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقِيَ الدَّارُ ﴿42﴾

*“Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!”*²²⁴

Kırk ikinci âyet-i kerîmedeki مَكَرَ (tuzak kurdu) mazi müfret gaib fiili ile الْمَكْرُ (kurnazlık, hile) isminde de kök birliği vardır ve cinâs-ı iştikâk sanatı görülür.²²⁵

²²³ er-Ra'd 13/41.

²²⁴ er-Ra'd 13/42.

²²⁵ Burada verdiğimiz örneğe, çalışmamızda daha önce cinâs-ı muharref konusunda da değinilmiştir. Bkz. Tez, 60.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARINDAN SECİ

3.1. Seci (السجع)

Sözlük anlamı ile seci kafiyeli söz, güzel yüz²²⁶, güvercin, kumru gibi kuşların nağmeli ötüşleri²²⁷, bir şeyin düzgün ve yerinde olması²²⁸, “güvercin, kumru vb. kuşların sonlarda aynı ses ögesini tekrar ederek ötmesi, dişi devenin tek düze ve uzun sesler çıkararak inlemesi, iki şeyin doğrulup düzgünleşerek birbirine denk ve benzer hale gelmesi”²²⁹ gibi anlamlara gelmektedir.

Terim olarak anlamı ise, iki veya daha fazla cümlelerin fasılalarının (fıkra veya karinedeki son kelime) sonlarının, şiirdeki kafiye benzer tarzda aynı şekilde bitmesidir.²³⁰

Sekkâkî'ye göre nesirde seci' nazımdaki kafiye gibidir.²³¹ Coğunlukla nesir için kullanılan bu tabir, zamanla vezin için de kullanılmakta, seci sanatı ile gelen fasılının

²²⁶ Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*, 29-31.

²²⁷ Bulut, *Belagat*, 404.

²²⁸ Ayık, *Tevbe Suresi'nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi') İlimleri Açısından İncelenmesi*, 77.

²²⁹ Durmuş “Seci”.

²³⁰ et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî*, 429.

el-Bukâî, *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-sûr*, 57.

Dervîş, *Î'râbu'l-Kur'an ve'l-beyâneh*, 405.

Ebû Tayyib Muhammed Sıddîk Han bin Hasan bin Ali ibni Lutfullâh el-Huseynî el-Buhârî, *Fethu'l-Beyân fî mekâsıdu'l-Kur'an* (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1412/1992), 82.

İbrahim bin İsmail el-Ebyârî, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye* (Müessesetu Siclu'l-Arab, 1405/?), 132, 356-357.

Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*, 29.

Abdülğani, *el-Kâfî fil' Belâge*, 192-198.

²³¹ Ayık, *Tevbe Suresi'nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi') İlimleri Açısından İncelenmesi*, 77.

son harfine revî, şiire has türlerine ise teşîr ve tasrî denmektedir.²³²

Ayrıca seci'li kelimelerin tekrarı hususunda yer verilen şu tanım oldukça mânidar bir ayrıntıya değinmektedir: “Ancak birbirini izleyen iki seci cümlesinden ikincisi birinciye pekiştirir ve anlamını daha çok açıklar nitelikteyse bu, ıtnâb çeşidi olarak belâgî bir güzellik sayılmıştır.”²³³ Dolayısı ile Ziyâeddin İbnü'l-Esîr (ö. 637/1239) ve İbn Ebü'l-Hadîd (ö. 656/1258) gibi alimlere göre cümle veya ayet sonlarında yer alan tekrarlar da tekid ve pekiştirme anlamı taşıdıkları sürece seci sanatına dahildirler. Eğer bu tarz tekrarların amacı tekid ve pekiştirme değil de kuru tekrardan ibaretse o zaman gereksiz uzatma (tatvîl) sayılacağı için bu tarz tekrarlar hoş görülmemiştir.²³⁴

Secinin farklı kaynaklarda âtıl, hâli, mutemâsil, musarra' ve muşattar gibi türlerinden bahsedilse de²³⁵, genel olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Bunlar muterref sec'i, murassa' seci ve mütevâzî secidir.²³⁶

Murassa' seci; iki cümlenin sözcüklerinin çoğunun veya tamamının hem vezin hem de kafiye yönünden aynı gelmesidir.²³⁷

Misal:

²³² Bulut, *Belagat*, 404-405.

²³³ Durmuş, “Seci”.

²³⁴ Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meşelu's-sâ'ir*, nşr. Ahmed Havfî – Bedevî Tabâne (Kahire: Dâru'n-Nehdati, 1420), I/193-279.

Abdulhamit b. Hebbtullah b. Muhammed b. Hüseyin İbn Ebu'l-Hadîd, *el-Feleku'd-dâ'ir 'ale'l-Meşeli's-sâ'ir* (Kahire: Dâru'n-Nehde, 1973), 4/179.

Durmuş, “Seci”.

²³⁵ Çakıl, *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*, 48.

²³⁶ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 330-331.

²³⁷ et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, 430.

el-Hereri, *Tefsîr-u hadâîgi'r-râvh ve'r-reyhân fî revâbî ulûmu'l-Kur'an*, 518.

es-Sabûnî, *Safvetu't-Tefsîr*, 398, 408.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾

“Şüphesiz, iyiler Naim cennetindedirler. Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.”²³⁸

Bu âyetlerde geçen; نَعِيم (Cennet ismi) ve جَحِيم (Cehennem) isimlerinde murassa’ seci (lafızların çoğunun vezin ve kafiyesinin aynı olması) vardır.²³⁹

Bu çalışmada Ra’d suresinde murassa’ seci örneğine rastlanmamıştır. Ancak secinin kısımlarından olan mutarref ve mütevazi seci örneklerinden sûrede çokça mevcuttur.

3.1.1. Mutarref Seci (السجع المطرف)

Mutarref seci, son kelimenin (fasılanın) kafiyelerinin aynı, vezinlerinin farklı olmasıdır.²⁴⁰

Misâl:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾

“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?”²⁴¹

Bu örnekte مِهَادًا (döşek) ve أَوْتَادًا (kazık) kelimeleri kafiye olarak aynı şekilde bitmiştir fakat vezinleri farklıdır. Bu yüzden seci sanatı ortaya çıkmıştır.²⁴²

Ra’d suresindeki mutarref seci örnekleri:

²³⁸ el-İnfitâr 82/13-14.

²³⁹ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 142-193.

²⁴⁰ el-Bukâi, *Nazmu’d-durer fî tenâsubi’l-âyâti ve’s-sûr*, 310-311.

İsmail Durmuş “Seci” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 7 Temmuz 2022).

²⁴¹ en-Nebe 78/6-7.

²⁴² Ahmed b. İbrâhim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiri’l-Belâga fî’l-me’anî Ve’l-beyan ve’l-bed’i* (Beyrut: Mektebetu’l-asriyye), 330.

الْمَرْ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

“Elif. Lâ. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.”²⁴³

...كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ

﴿2﴾

“(Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.”²⁴⁴

... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿3﴾

“...Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”²⁴⁵

... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

“...İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.”²⁴⁶

... وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿5﴾

“...Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî

²⁴³ er-Ra'd 13/1.

²⁴⁴ er-Ra'd 13/2.

²⁴⁵ er-Ra'd 13/3.

²⁴⁶ er-Ra'd 13/4.

kalacaklardır!’’²⁴⁷

Ra’d sûresi ilk 5 âyetin sonundaki; لَا يُؤْمِنُونَ (iman etmezler!), تُوَقُّونَ (inanırlar), يَتَفَكَّرُونَ (düşünürler), يَعْقِلُونَ (aklederler) ve خَالِدُونَ (ebedîdirler) kelimelerinin fâsılalarının (son kelime) revilerinde (son harf), seci çeşitlerinden mutarref seci vardır.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

“Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü ile dir.”²⁴⁸

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

“Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (onun ilminde) eşittir.”²⁴⁹

Yine sekizinci ve onuncu âyet sonlarında بِمِقْدَارٍ (ölçü ile) ve بِالنَّهَارِ (gündüz) kelimelerinde vezinler farklı ancak kafiyeler aynı olduğu için mutarref seci sanatı vardır.

...وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا هُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

“...Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.”²⁵⁰

²⁴⁷ er-Ra’d 13/5.

²⁴⁸ er-Ra’d 13/8.

²⁴⁹ er-Ra’d 13/10.

²⁵⁰ er-Ra’d 13/11.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿12﴾

“O, size korku ve ümit içinde şimşegi gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.”²⁵¹

...وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ

الْمِحَالِ ﴿13﴾

“...Onlar, Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.”²⁵²

...إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ

إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿14﴾

“...Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”²⁵³

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿15﴾

“Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.”²⁵⁴

²⁵¹ er-Ra'd 13/12.

²⁵² er-Ra'd 13/13.

²⁵³ er-Ra'd 13/14.

²⁵⁴ er-Ra'd 13/15.

Yukarıda sıralanan dokuz, on bir, on iki, on üç, on dört ve on beşinci âyet sonlarındaki وَالِّ “yardımcılar”, الْتَقَالِ “ağır”, الْمَحَالِّ “azap”, ضَلَالٍ “şaşırmış” ve الْأَصَالِ “akşam” kelimelerinin revilerindeki kafiye ile beraber vezin farkının da bulunmasından dolayı, bu kelimelerde de mutarref seci gözlemlenmektedir.

﴿19﴾ أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَنْتَظِرُ أَوْلَا الْأَلْبَابِ

“Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.”²⁵⁵

﴿21﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ

“Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetken, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.”²⁵⁶

﴿23﴾ ...وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ

“...Melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.”²⁵⁷

Yine on dokuz, yirmi bir ve yirmi üçüncü âyet sonlarındaki; الْأَلْبَابِ “akıllar”, الْحِسَابِ “hesap” ve بَابٍ “kapı” sözcüklerinde de vezin farklılığıyla beraber kafiyenin de bulunmasıyla, mutarref seci sanatı kendisini göstermektedir.

﴿27﴾ ...قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أُنَابَ

²⁵⁵ er-Ra'd 13/19.

²⁵⁶ er-Ra'd 13/21.

²⁵⁷ er-Ra'd 13/23.

“...De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidâyete erdirir.”²⁵⁸

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿28﴾

“Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”²⁵⁹

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا بَدَأَ ﴿29﴾

“İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.”²⁶⁰

...وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ

﴿30﴾

“...Onlar Rahman'ı inkâr ediyorlar. De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka tanrı yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır.”²⁶¹

وَلَقَدْ اسْتَهْزَىٰ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمَلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ

عِقَابٍ ﴿32﴾

“Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları

²⁵⁸ er-Ra'd 13/27.

²⁵⁹ er-Ra'd 13/28.

²⁶⁰ er-Ra'd 13/29.

²⁶¹ er-Ra'd 13/30.

yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!’”²⁶²

Ayrıca yirmi yedi, yirmi sekiz, yirmi dokuz, otuz ve otuz ikinci âyetlerin sonlarındaki; أَنَابَ “yönelmek”, الْقُلُوبَ “kalpler”, مَابٍ “varılacak yer”, مَتَابٍ “tövbe, dönüş”, ve عِقَابٍ “azap, ceza” kelimelerinin revileri kafiyeli ve vezinleri farklı geldiği için burada da mutarref seci gözlemlenmektedir.

...وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ

حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادُ ﴿31﴾

“...Allah'ın vâdi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vâdinden asla dönmez”²⁶³

...بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَن يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ

مِّنْ هَادٍ ﴿33﴾

“...Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.”²⁶⁴

Yine otuz bir ve otuz üçüncü âyetlerin sonlarındaki الْمِيعَادَ “vaad” ve هَادٍ “doğru yol” kelimelerinin vezin farkıyla beraber revilerinin ikisinin de ه harfi olması,

²⁶² er-Ra’d 13/32.

²⁶³ er-Ra’d 13/31.

²⁶⁴ er-Ra’d 13/33.

... قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَابِ ﴿36﴾

“...De ki: «Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır.”²⁶⁵

...وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿38﴾

“...Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.”²⁶⁶

Yine otuz altı ve otuz sekizinci âyet sonlarındaki; مَابِ “dönüş yeri”, كِتَابِ “kitap”, kelimelerinin sonlarının ب revî harfî ile bitip farklı vezinle gelmeleri, mutarref secinin Ra'd suresindeki tespit edilen örnekleridirler.

3.1.2. Mutevâzî Seci (السجع المتوازي)

Mutevâzî seci; fasılların vezin ve kafiye yönünden aynı gelmesidir.²⁶⁷ Yani mutarref secide vezin yönünden aynı gelmeyip sadece kafiye cihetiyle uyumlu gelen fasıllar, mutevâzî secide her iki açıdan da uyumlu gelmektedirler.

Misâl:

²⁶⁵ er-Ra'd 13/36.

²⁶⁶ er-Ra'd 13/38.

²⁶⁷ et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, 431.

es-Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 543.

Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 331-332.

Durmuş “Seci”.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

“Burada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler vardır.”²⁶⁸

Yukarıdaki âyetlerdeki مَرْفُوعَةٌ “yüksek” ve مَوْضُوعَةٌ “konulmuş” kelimeleri incelendiğinde, kelimelerin hem vezin (ölçü) yönünden hem de kafiye yönünden aynı geldikleri görülür.²⁶⁹

Yine Peygamber efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

...اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا، وَ أَعْطِ مُسِكًّا تَلَفًا...

“...Allah’ım, Senin yolunda harcayana, harcadığının yerine yenilerini ver! Cimrilik yapıp vermeyenlerin mallarını telef et...”²⁷⁰

Görüldüğü üzere hadis-i şerifin fasılları da hem vezin hem de revilerindeki kafiye yönünden aynı gelmek suretiyle mutevâzi seciye örnek teşkil eder.²⁷¹

Ra'd suresindeki mutevâzi seci örnekleri:

...وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَذِرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ هُمُ عَظِيمُونَ

الدَّارِ ﴿٢٢﴾

“...Kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak

²⁶⁸ el-Ğaşiye 88/13-14.

²⁶⁹ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgatı*, 195.

Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî’ İlmi ve Sanatları*, 331-332.

²⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ (Beyrut: Dâru İbni kesîr, 1987) II/522 (No. 1374).

Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-HaccâcMüslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Zekât”, 510.

İbrahim Paçacı (ibrahimpacaci), “Zekât” (Erişim 08 Ağustos 2022).

²⁷¹ Cârîm - Emin, *el-Belâğatul-Vâzıha*, 489-491.

(Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.”²⁷²

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿24﴾

“(Melekler:) Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler).”²⁷³

...وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ

وَهُمْ سَوَاءُ الدَّارِ ﴿25﴾

“...Ve Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.”²⁷⁴

Yukarıda zikredilen yirmi iki, yirmi dört ve yirmi beşinci âyet sonları الدَّارِ “yurt, yer” kelimesi ile biterek hem vezin hem de kafiye olarak aynı şekilde gelmektedir. Bu kelime her ne kadar zikredilen üç âyetin sonunda tekrar etmiş gibi görünse de, öncelikle bu gereksiz bir tekrar olmayıp manayı te’kid kabilindendir.²⁷⁵ Bu hususta aynı kelimelerin tekrarı ile alakalı açıklamaya seci’ sanatı başlığı altında yer verildiğinden

²⁷² er-Ra’d 13/22.

²⁷³ er-Ra’d 13/24.

²⁷⁴ er-Ra’d 13/25.

²⁷⁵ İbn Ebu’l-Hadîd, *el-Feleku’-d-dâ’ir ‘ale’l-Meşeli’s-sâ’ir*, 4/179.

el-Lucinneti’-d-Dâime li’l-buhûsu’l-İlmiyye ve’l-iftâ, *Fetvâ el-lucinneti’-d-dâime-el-mecmû’ati* 2-
2-âniye (Riyâd: Riâse idâre el-buhûsu’l-İlmiyye ve’l-iftâ), 218.

Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 1822-1825.

burada detay verilmemektedir.²⁷⁶ Yine burada dikkat edilmesi gereken bir başka ayrıntı ise; yirmi iki ve yirmi dördüncü âyetlerin fâsıllarında kastedilen الدَّارِ “yurt” Cennet yurdu iken, yirmi beşinci âyet fâsılasında Cehennem kastedilmektedir.²⁷⁷

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿39﴾

“Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır.”²⁷⁸

وَإِنْ مَا نُزِّلَتْكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوفِّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا

الْحِسَابُ ﴿40﴾

“Biz, onlara vâdettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.”²⁷⁹

...وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿41﴾

“...O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”²⁸⁰

...قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿43﴾

“De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında

²⁷⁶ Bkz. Tez, 70.

²⁷⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1822-1825.

²⁷⁸ er-Ra'd 13/39.

²⁷⁹ er-Ra'd 13/40.

²⁸⁰ er-Ra'd 13/41.

Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) yeter.”²⁸¹

Ve yine otuz dokuz, kırk, kırk bir ve kırk üçüncü âyet sonlarındaki الْحِسَابِ
“hesap” ve الْكِتَابِ “kitap” kelimelerini de aynı şekilde mutevâzi seci’ye örnek
gösterebiliriz.

²⁸¹ er-Ra’d 13/43.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: RA'D SÛRESİNDE YER ALAN DİĞER MUHASSİNÂT-I LAFZİYYE SANATLARI

4.1. Reddu'l-acuz ale's-sadr (رد العجز على الصدر)

'Red' "cevap", acuz sözün son kısım, sadr ise baş kısım anlamlarına gelmektedir.²⁸²

Yani şiirdeki mısranın ikinci yarısı ile nesirdeki ifadenin son cümlesine acuz, nesrin ilk cümlesi ile mısranın ilk yarısına da sadr denir.²⁸³

Diğer ismi tasdîr veya teş'îb olan reddu'l-acuz ale's-sadr²⁸⁴ sanatının terim anlamı ise; şiir veya nesrin son kısmında yer alan lafzın benzerinin veya aynısının, baş tarafında da tekrar edilmesidir.²⁸⁵ Başka bir deyişle başta söylenen bir kelimenin sonda veya bir kısmı sonda söylenmiş sözün diğer kısmının başta tekrarlanmasıdır yani kelime veya sözleri ileriye veya geriye döndürmektir.²⁸⁶ Kelime veya sözlerin bu şekilde ileriye veya geriye döndürülmesi ifadenin pekiştirilmesi içindir. Reddu'l-acuz ale's-sadr, şiirde 4 türlü (başta, ortada sonda veya ikinci mısranın başında) gelebilirken, nesirde sadece cümlelerin baş kısmında gelir.

Konumuz özellikle Ra'd suresi üzerine olduğu için şiir de reddu'l-acuz ale's-sadr detaylarına girmeyeceğiz. Nesirde ise ibarenin başında bu sanat çeşidiyle gelen lafız, yine 4 türlü gelebilir. Bunlar;

- Yazılışları ve anlamları aynı olan, tekrar edilen (mukerrer) lafızlarla,

²⁸² Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 322.

²⁸³ Oktay, *Kur'an-ı Kerim'de Bedi İlmi (Yasin Suresi Örneği)*, 46.

²⁸⁴ el-Kazvînî, *el-Îzâh fî Ulûmi 'l-Belâga*, çev.İbrahim Şemseddin,390-393.

Abdulaziz Atîk, *'İlmu 'l-Bed'i* (Lübnan: Dâru'n-Nehda'l-Arabiyye), 36.

Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 322.

Bulut, *Belagat*, 396.

²⁸⁵ el-Kazvînî, *el-Îzâh fî Ulûmi 'l-Belâga*, çev.İbrahim Şemseddin,390-393.

²⁸⁶ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 322.

- Yazılışı aynı olup manası farklı olan (mütecanis- eş sesli lafızlarla)
- Aynı kökten gelen lafızlarla (iştikâk)
- Kökleri birbirine yakın olan lafızlarla (şibh-i iştikâk).²⁸⁷

Misal:

...وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهَ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ...

“...İnsanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha layıktır...”²⁸⁸

Bu âyet-i kerîmede başta geçen “çekiniyordun” anlamındaki تَخْشَى ve sonda geçen “O’ndan çekinmene” anlamındaki تَخْشِيَّةً muzari müfret muhatap fiilleri arasında, mükerrer lafızlarla reddu’l-acuz ale’s-sadr sanatı vardır.²⁸⁹

Ve yine Yasin sûresinde geçen;

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ

“Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. Onlar; şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz dediler”²⁹⁰

Âyet-i kerîmedeki أَرْسَلْنَا “biz gönderdik” mazi mütekellim meal gayr sığasıyla gelen fiil ile مُرْسَلُونَ “elçiler” ism-i mefûlu da aynı kökten olup ve birincisi başta ikincisi

²⁸⁷ Bulut, Belagat, 396.

²⁸⁸ el-Ahzâp 33/ 37

²⁸⁹ Aydın, Arap Dili Belagatında Bedî’ İlmi ve Sanatları, 323.

²⁹⁰ el-Yasin 36/14.

sonda geldikleri için burada iştikâk lafızlarla reddu'l-acuz ale's-sadr sanatı vardır.²⁹¹

Ra'd sûresindeki reddu'l-acuz ale's-sadr sanatları:

﴿28﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

*“Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”*²⁹²

Yirmi sekizinci âyet-i kerîmede nesirde mükerrer lafızlarla reddu'l-acuz ale's-sadr vardır. Zira başta gelen وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ ile sondaki تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ifadeleri hem başta hem de sonda gelmek suretiyle tekrar edilmektedir.

Yine aynı âyetteki بِذِكْرِ اللَّهِ (Allah'ın zikriyle) kelimesinin secavende kadar olan birinci cümlede sonunda ve ikincisinin başında tekrar üzere gelmesi de aynı sanata başka bir örnek teşkil etmektedir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ حُكْمِهِ
وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿41﴾

*“Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”*²⁹³

Yine kırk birinci âyetdeki يَحْكُمُ (hükmeder) muzari müfret gaib fiilinin ve حُكْمُ (hüküm) isminin cümlede başında ve sonunda iştikâk lafızlarla tekrarı, reddu'l-acuz

²⁹¹ Oktay, *Kur'an-ı Kerim'de Bedi İlmi (Yasin Suresi Örneği)*, 47.

²⁹² er-Ra'd 13/28.

²⁹³ er-Ra'd 13/41.

ale's-sadra birer örnektirler.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ

وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقِيَ الدَّارِ ﴿42﴾

“Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; halbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!”²⁹⁴

Son olarak kırk ikinci âyet-i kerimedeki مَكَّرَ (tuzak kurdu) mazi müfret müzekker fiilinin ve الْمَكْرُ (tuzak, oyun, hile) isminin iştikâk lafızlarla baş ve sondaki tekrarları da aynı şekilde reddu'l-acuz ale's-sadr için misaldirler.²⁹⁵

4.2. Muvâzene (الموازنة)

Sözlük anlamı itibariyle muvâzene; dengeleme iki şey arasında karşılaştırma anlamlarında müfâ'ale kalıbından mastardır.²⁹⁶

Terim anlamı ise, fasılların (mısra veya fıkraların son kelimeleri) revilerinin (son harfinin) aynı olmayıp, vezinlerinin aynı gelmesine denir.²⁹⁷ Yani bir nevi mutarref secinin tam tersidir.

Misâl:

وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿117﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿118﴾

²⁹⁴ er-Ra'd 13/42.

²⁹⁵ Burada değinilen örneğe, çalışmamızda daha önce cinâs-ı muharref ve cinâs-ı iştikâk konularında da değinilmiştir. Bkz. Tez, 60, 65.

²⁹⁶ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedi' İlmi ve Sanatları*, 335.

²⁹⁷ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 196.

*“Her ikisine de apaçık anlaşılan bir kitabı (Tevrat'ı) verdik.
Onları doğru yola ilettik.”²⁹⁸*

Peş peşe gelen bu iki âyetin fâsılalarının revî harfleri birinde ۛ iken diğerinde م olarak bitmiştir. Yani aynı değildirler. Ancak fâsılların vezinleri ise aynı gelmiştir.²⁹⁹

Ra'd suresindeki muvâzene örnekleri:

...أُولَٰئِكَ هُمۡ سَوۡءُ الْحِسَابِ وَمَأۡوِيَهُمۡ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿18﴾

*“...İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlarıdır.
Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!”³⁰⁰*

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنۡ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُونَ سَوۡءَ الْحِسَابِ ﴿21﴾

*“Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetken,
Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan
kimselerdir.”³⁰¹*

Fâsılları ”المِهَادُ” yatak” ve الحساب ”hesap” olan on sekiz ve yirmi birinci âyet

sonları arasında muvâzene sanatı vardır. Zira revî harfleri farklı olsa da vezin yönünden uyumludurlar.

...وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ هُمۡ عُقۡبَى الدَّارِ ﴿22﴾

*“...Ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya,
dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.”³⁰²*

²⁹⁸ Es-Saffât 37/ 117-118.

²⁹⁹ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgatı*, 196.

³⁰⁰ er-Ra'd 13/18.

³⁰¹ er-Ra'd 13/21.

³⁰² er-Ra'd 13/22.

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿23﴾

“(O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.”³⁰³

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿24﴾

“(Melekler:) Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler).”³⁰⁴

Yine yirmi iki, yirmi üç ve yirmi dördüncü âyet sonlarındaki الدَّارِ “yurt, yer” kelimesi ile بَابٍ “kapı” kelimesi arasında yalnızca vezin uyumu olması nedeni ile burada da müvâzene sanatı vardır.

...وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿26﴾

“...Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.”³⁰⁵

...قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أُنَابَ ﴿27﴾

“...De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidâyete erdirir.”³⁰⁶

³⁰³ er-Ra’d 13/23.

³⁰⁴ er-Ra’d 13/24.

³⁰⁵ er-Ra’d 13/26.

³⁰⁶ er-Ra’d 13/27.

Ayrıca yirmi altıncı ve yirmi yedinci âyet sonlarındaki مَتَاعٌ “geçici fayda, mal” ve اِنْتَابٌ “yönelmek” kelimeleri de yalnızca vezin uyumu nedeniyle muvâzene sanatıyla gelmişlerdir.

... وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿33﴾

“...Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.”³⁰⁷

... وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿34﴾

“...Onları Allah'tan (onun azabından) koruyacak kimse de yoktur.”³⁰⁸

... تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿35﴾

“...İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.”³⁰⁹

Muvâzene sanatına; otuz üç, otuz dört ve otuz beşinci âyet sonlarındaki هَادٍ “doğru yola ileten”, وَاقٍ “koruyucu” ve النَّارُ “ateş, Cehennem” kelimelerinin vezin uyumlarını;

... وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا

وَاقٍ ﴿37﴾

³⁰⁷ er-Ra'd 13/33.

³⁰⁸ er-Ra'd 13/34.

³⁰⁹ er-Ra'd 13/35.

“...Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.”³¹⁰

...يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿42﴾

“...Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir.”³¹¹

Yine otuz yedi ve kırk ikinci âyet fâsılalarındaki وَاقٍ “koruyucu” ve الدَّارِ “yurt, yer” kelimelerini örnek gösterebiliriz.

4.3. Teşrî’ (التشريع)

Sözlükte kanun koymak, yolu açık ve bilinir kılmak, evi yükseltmek anlamlarına gelir.

Terim anlamı ise; herhangi bir beyti, vakıf halinde anlamlı olacak farklı iki kafiye üzerine bina etmektir.³¹²

Her ne kadar şiirde karşımıza çıksa da, İbn Ebi’l-İsbâ el-Mısırî, teşrî sanatına Kur’an’dan da örnek göstererek şu âyetlere yer vermiştir:³¹³

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿14﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارٍ مِنْ نَارٍ ﴿15﴾

“O, insanı pişmiş çamur gibi kuru balçıktan yaratmıştır.

³¹⁰ er-Ra’d 13/37.

³¹¹ er-Ra’d 13/42.

³¹² Halil İbrahim Kaçar “Teşrî’” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 7 Temmuz 2022).

et-Teftâzânî, *Muhtasarü’l-Meânî*, 433.

Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî’ İlmi ve Sanatları*, 341.

³¹³ İbn Ebi’l-İsbâ el-Mısırî, *Tahrîru’t-Tahbîr fî Sinâ’ati’s-Şi’r ve’n-Nesr ve Beyânî İ’câzi’l-Kur’ân*, thk. Hifnî Muhammed Şeref, (Kahire: 1383/1963), 522.

Cinleri de yalın bir alevden yaratmıştır.”³¹⁴

Bu âyeti kerimede sondaki الْفَخَّارِ “pişmiş çamur” ve نَارٍ “ateş, Cehennem” kelimeleri üzerinde kafiye olduğu gibi, durulduğunda الْإِنْسَانَ “insan” ve الْجَانَّ “cin” kelimeleri üzerinde de anlamlı bir kafiye gözlenir.³¹⁵

Ra’d suresindeki teşrî’ örneği:

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَحَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ
بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿2﴾

“Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.”³¹⁶

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغِشِّي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿3﴾

“Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda

³¹⁴ er-Rahmân 55/ 14-15.

³¹⁵ Bulut, Belagat, 414-415.

³¹⁶ er-Ra’d 13/2.

düşünen bir toplum için ibretler vardır."³¹⁷

İki ve üçüncü âyetlerdeki her iki fasılada ve de öncesindeki kelimelerde 4 tane kafiyele duruş yeri vardır. اسْتَوَى "yerleşmek" ile أَنْهَارًا "nehirler" kelimeleri arasında vakıf esnasında ortaya çıkan med revî harfiyle, yine وَالْقَمَرِ "ay" ve النَّهَارِ "gündüz" arasındaki revî harfiyle, الْآيَاتِ "âyetler" ve لَايَاتٍ "ibretler, deliller" kelimeleri üzerinde hem revî hem de vezinle, تُوقِنُونَ "inanasınız" ve يَتَفَكَّرُونَ "düşünürler, tefekkür ederler" sözcükleri arasında ise revî harfiyle uyum ve kafiye bulunmaktadır. (Sure üzerinde bold olarak gösterilmiştirler.) Sonuç olarak Ra'd suresi iki ve üçüncü âyetleri arasında teşrî sanatının güzel bir örneği bulunmaktadır.

4.4. Luzûm-u mâ lâ yelzem (لزوم ما لا يلزم)

Înât, in'ât ve ilzâm³¹⁸, teşdîd ve iltizâm³¹⁹ da denilen luzûm-u mâ lâ yelzem, "gerekli olmayan şeyin gerekliliği" anlamındadır.³²⁰

Terim anlamı ise, seci sanatı ile gelen bir nazım veya nesirde, gerek olmadığı halde, revî harfinden önce gelen harfin ya da harekesinin yahut her ikisinin birden aynı olmasına denir.³²¹ Bu sanat, yalnızca harfte, yalnızca harekede veya harf ve harekede

³¹⁷ er-Ra'd 13/3.

³¹⁸ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 198.

³¹⁹ Bulut, *Belagat*, 415.

³²⁰ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*, 173.

³²¹ Ebû Bekr Ahmed bin Ali bin Sâbit bin Ahmed bin Mehdî el-Hatîp el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ve zeyûleh* (Beyrût: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1417/?), 204.

Ali bin el-Hasan bin Ali bin Ebî Tayyib el-Bâharzî, *Dimyetu'l-ğasr 'usretu ehli'l-'asr* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1414/?), 158.

Ebû Nasr el-Feth bin Hakan, *Kalâ'idu'l-'ıyân fî mehâsini'r-ruesâ ve'l-ğazâh ve'l-kitâb ve'l-üdeba ve'l e'yan* (Bûlâk: el-Matbaa el-Emîriyyeh, 1284/1866), 194.

Bulut, *Belagat*, 415.

beraber olmak üzere üç türlü gelebilir.³²²

Misal:

﴿۹﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾

“Öyleyse sakın yetimi ezme. El açıp isteyen de sakın azarlama.”³²³

Bu âyet-i kerimelerde revî harfi olan ر harfinden önce gelen ه harfleri hem harf hem de hareke yönünden aynı gelerek luzûm-u mâ lâ yelzeme örnek teşkil etmişler.³²⁴

Ra’d suresindeki luzûm-u mâ lâ yelzem örnekleri:

الْمَرْ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾

“Elif. Lâm. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab’ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.”³²⁵

... يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿۲﴾

“...O, Rabbinize kavuşacağımıza kesin olarak inanmanız için

Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran’ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye’nin Tahlili*, 29.

³²² Ebu’l-Abbâs Abdullah bin Muhammed el-Mu’tez Billah ibni Mütevekkil ibni Mu’tasım ibni Reşîd el-Abbâs, *el-Bedi’ fi’l-bedi’* (Dâru’l-Cîl, 1410/1990), 22, 175.

Bulut, *Belagat*, 415.

Yurtyeri, *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran’ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye’nin Tahlili*, 29.

³²³ ed-Duha 93/ 9-10.

³²⁴ Derşevi, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*, 198.

³²⁵ er-Ra’d 13/1.

her işi düzenleyip âyetleri açıklamaktadır.”³²⁶

... يُعْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿3﴾

“...Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”³²⁷

... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿4﴾

“...İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.”³²⁸

... وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿5﴾

“...Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedi kalacaklardır.”³²⁹

İlk 5 âyetin fasılalarındaki; لَا يُؤْمِنُونَ “iman etmezler” (nefyi istikbal cemi müzekker) fiili ile تَوَقُّوْنَ “kesin olarak (yakinen) inanırlar”, يَتَفَكَّرُونَ “düşünürler”, يَعْقِلُونَ “akledirler” (muzari cemi müzekker) fiilleri ve خَالِدُونَ “ebedidirler” (cemi ismi fail) kelimesinin revî harfleri ve öncesinde gelen harflerin hem harf hem de hareke yönünden aynı olması nedeniyle, bu âyetlerde luzum-u mâ lâ yelzem yani iltizâm sanatı bulunmaktadır.

Bu âyetlerdeki örnekler hakkında önemli bir ayrıntıya değinilecek olursa; yukarıda zikredilen ilk 5 ayetteki fasılalar, ister cemi vavları ile ele alınsın isterse bu vavlar atılsın her iki durumdada iltizâm sanatı üzredirler. Yani cemi (çoğul) vavları dahil edildiği takdirde iltizâm sanatı hem harf hem de hareke yönünden gerçekleşmektedir.

³²⁶ er-Ra’d 13/2.

³²⁷ er-Ra’d 13/3.

³²⁸ er-Ra’d 13/4.

³²⁹ er-Ra’d 13/5.

Şayet bu vavlar atılır ise bu taktirde örneklerdeki ilk iki ayet sonu, harf ve hareke yönünden, diğer üç ayet sonunun revilerinin makableri ise sadece hareke yönünden uyumlu gelmektedir.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيصُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ

بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

“Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü ile dir.”³³⁰

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ

بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

“Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (onun ilminde) eşittir.”³³¹

Yine sekizinci ve onuncu âyetlerdeki بِمِقْدَارٍ “ölçü ile” ve بِالنَّهَارِ “gündüzün”

kelimelerinin de revî ve öncesindeki harfleri hem harf hem de hareke yönünden aynı oldukları için burada da iltizâm sanatı vardır.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

“O, görüleni de görülmeyeni de bilir; çok büyüktür, yücedir.”³³²

...وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

³³⁰ er-Ra’d 13/8.

³³¹ er-Ra’d 13/10.

³³² er-Ra’d 13/9.

“...Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.”³³³

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

“O, size korku ve ümit içinde şimşegi gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.”³³⁴

...وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ

الْمَحَالِ ﴿١٣﴾

“...Onlar, Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.”³³⁵

... وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

“...Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”³³⁶

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْعُدُوِّ

وَالْأَصَالِ ﴿١٥﴾

“Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah

³³³ er-Ra'd 13/11.

³³⁴ er-Ra'd 13/12.

³³⁵ er-Ra'd 13/13.

³³⁶ er-Ra'd 13/14.

akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.”³³⁷

Ayrıca dokuz, on bir, on iki, on üç, on dört ve on beşinci âyet sonlarındaki الْمُتَعَالِ “yüce”, وَالٍ “yardımcı, gözeten, idareci”, الثِقَالُ “ağır”, الْمِحَالِ “ilahi ceza, azap”, ضَلَالٍ “şaşıрма, yoldan sapma”, الْأَصَالِ “akşam” kelimelerinin revilerinin ve öncesinde bulunan harf ve harekelerinin de aynı gelmesi nedeniyle, bu ayet fâsılalarında da aynı sanat mevcuttur.

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا

الْأَلْبَابِ ﴿19﴾

“Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.”³³⁸

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ

﴿21﴾

“Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.”³³⁹

جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ

³³⁷ er-Ra'd 13/15.

³³⁸ er-Ra'd 13/19.

³³⁹ er-Ra'd 13/21.

يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿23﴾

“(O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.”³⁴⁰

Ayrıca on dokuz, yirmi bir ve yirmi üçüncü âyet sonlarındaki الْأَبَابِ “akıl, sağduyu sahipleri”, الْحِسَابِ “hesap” ve بَابٍ “kapı” kelimelerinde,

...وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ هُمْ عُقْبَى

الْدَّارِ ﴿22﴾

“...Kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.”³⁴¹

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿24﴾

“(Melekler:) Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler).”³⁴²

...وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ

وَهُمْ سَوَاءُ الدَّارِ ﴿25﴾

³⁴⁰ er-Ra'd 13/23.

³⁴¹ er-Ra'd 13/22.

³⁴² er-Ra'd 13/24.

“...Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.”³⁴³

Yine yirmi iki, yirmi dört ve yirmi beşinci âyet sonlarında bulunan yurt, vatan anlamındaki “الدَّارُ” kelimelerinde,

...قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنْابَ ﴿27﴾

“...De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidâyete erdirir.”³⁴⁴

...قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿30﴾

“...De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka tanrı yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır.”³⁴⁵

...ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿32﴾

“...Sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!”³⁴⁶

Ve de yirmi yedi, otuz ve otuz ikinci âyet sonlarındaki “يَنْتَبِهْ” “yönelen, tövbe eden”, “مَتَابِ” “dönüş” ve “عِقَابِ” “azap” kelimelerinin sonlarında,

³⁴³ er-Ra'd 13/25.

³⁴⁴ er-Ra'd 13/27.

³⁴⁵ er-Ra'd 13/30.

³⁴⁶ er-Ra'd 13/32.

...قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَأْبُ ﴿36﴾

“De ki: «Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır.”³⁴⁷

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿38﴾

“...Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır”.³⁴⁸

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿39﴾

“Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır.”³⁴⁹

وَأِنْ مَا تُرِيدُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا

الْحِسَابُ ﴿40﴾

“Biz, onlara vâdettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız bize aittir.”³⁵⁰

...وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿41﴾

“...Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak

³⁴⁷ er-Ra'd 13/36.

³⁴⁸ er-Ra'd 13/38.

³⁴⁹ er-Ra'd 13/39.

³⁵⁰ er-Ra'd 13/40.

kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”³⁵¹

... قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿43﴾

*“...De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) yeter.”*³⁵²

Son olarak otuz altı, otuz sekiz, otuz dokuz, kırk, kırk bir ve kırk üçüncü âyetlerin sonlarındaki; مَاب “dönüş yeri”, كِتَاب “kitap” ve الْحِسَاب “hesap” kelimelerinin revileriyle (son harf) beraber önceki harf ve harekelerindeki uyum nedeniyle, iltizâm yani luzum-u mâ lâ yelzem sanatının örneklerini görmemiz mümkündür.

4.5. Telmîh (التلميح)

Nazımda veya nesirde geçen bir lafzın, aslı zikredilmeden herhangi bir şiir mesel hadise veya kıssaya işaret edilmesine denir. Ancak bu alelade değil kasti ve iradî olmalıdır. Muhatap tarafından bunun anlaşılması şarttır.³⁵³

Misal:

...هَلْ أَمُنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ...

*“...Daha önce onun kardeşini (Hz. Yusuf) size emanet ettiğim gibi şimdi de onu size emanet eder miyim?...”*³⁵⁴

Bu âyet-i kerîmede Hz. Yakup’un (a.s) oğlu Bünyamin’i (a.s) kardeşlerine emanet etmek istemediğini ima yoluyla belirterek, daha önce Yusuf Aleyhisselam’ın

³⁵¹ er-Ra’d 13/41.

³⁵² er-Ra’d 13/43.

³⁵³ et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, 455.

³⁵⁴ el-Yûsuf 12/64.

başına gelen hadiseye gönderme yapmıştır. Bu imalı anlatıma telmih sanatı denir.³⁵⁵

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ...

*“İnkara mecal yoktur ki: Allah size birçok mevkilerde nusret etti. Bu Huneyn günü de...”*³⁵⁶

Yine bu âyet-i kerîmede de Cenab-ı Hakk, Huneyn günü yaptığı yardıma atıfta bulunarak bugün de yardım edeceğini belirtmiştir. Burada da telmih sanatı görülmektedir.³⁵⁷

Ra’d suresindeki telmih örnekleri:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ... ﴿6﴾

*“Kâfirler senden, iyilikten önce kötülüğün bir an önce gelmesini istiyorlar. Halbuki kendilerinden öncekilerin başına da nice ibret verici olaylar gelip geçti...”*³⁵⁸

Altıncı âyetteki الْمَثَلَاتُ “kendilerinden öncekilerin başına da nice ibret verici olaylar” ibaresinde daha önceki kavimlerin başına gelen helâklere işaret ve gönderme yapıldığı için³⁵⁹ burada iktibasla ilgili sanatlardan telmih sanatı vardır.

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِيَتَلَّوْا عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

﴿30﴾...

“Rasûlüm! Seni de böylece, kendilerinden önce nice

³⁵⁵ Ayık, *Tevbe Suresi'nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi') İlimleri Açısından İncelenmesi*, 79.

³⁵⁶ et-Tövbe 9/25.

³⁵⁷ Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-munîr fî'l-'akîde ve's-şerî'a ve'l-menhec* (Dımaşk: Dâru'l-Fîkr, 1991), 10/155.

Ayık, *Tevbe Suresi'nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi') İlimleri Açısından İncelenmesi*, 80.

³⁵⁸ er-Ra'd 13/6.

³⁵⁹ Kur'an-ı Kerîm (Erişim 08 Ağustos 2022), er-Ra'd 13/6.

*ümmeîlerin gelip geçtiği bir topluma peygamber gönderdik
ki, sana vahyettiklerimizi onlara okuyup açıklayasın....*”³⁶⁰

Yine otuzuncu ayette geçen; *فَدَ خَلْتُ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ* “kendilerinden önce nice
ümmeîlerin gelip geçtiği” kısmında Allah Teâlâ; Mekke yakınlarında yaşayan Amâlika,
Benî Cürhüm ve Cürhümlüler gibi milletlere, Hz. İsmail ve nesline, burada yaşamış bazı
Yahudi ve Hristiyan milletlere de işaret ve imada bulunmuştur.³⁶¹ Bu yüzden bu âyet-i
kerimede de telmîh sanatının varlığı gözlemlenmiştir.

وَلَقَدْ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَآمَلْتَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا... ﴿32﴾

*“Gerçek şu ki, senden önceki peygamberlerle de alay
edilmişti. Fakat ben, belki yanlışlarından dönerler diye inkâr
edenlere mühlet verdim...”*³⁶²

Ayrıca otuz ikinci âyetteki; *وَلَقَدْ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ* “senden önceki
peygamberlerle de alay edilmişti” ifadesinde daha önceki kavimlerin, peygamberlerine
yaptıkları zulüm, işkence ve haksızlıklara işaret ve gönderme yapıldığı için bu âyette
iktibasla ilgili sanatlardan telmîh sanatı açığa çıkar.

هُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿34﴾

*“Onları dünya hayatında mâhiyetini tahmin edemeyecekleri
cezalar beklemektedir. Âhiret azabı ise elbette çok daha
çetindir. Onları Allah’ın azabından koruyacak da hiç kimse
yoktur.”*³⁶³

³⁶⁰ er-Ra’d 13/30.

³⁶¹ Kur’ân Yolu (Erişim 19 Nisan 2022), er-Ra’d 13/30.

Tarih Arşivi, “İslâmdan Önce Arabistan’da Kurulan Devletler” (Erişim 11 Kasım 2022).

³⁶² er-Ra’d 13/32.

³⁶³ er-Ra’d 13/34.

Âyet-i kerîmedeki, وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمُ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ, “Âhiret azabı ise elbette çok daha çetindir. Onları Allah’ın azabından koruyacak da hiç kimse yoktur.” kısmında, cehenneme ve cehennemdeki azap çeşitlerine bir ima ve gönderme olduğu için³⁶⁴ burada da telmih sanatını görülmektedir.

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ

بَعْضَهُ ... ﴿36﴾

“Kendilerine kitap verdiğimiz bazı kimseler, sana indirilen Kur’an’dan memnuniyet ve sevinç duyarlar. Fakat o gruplar içinde Kur’an’ın bazı ayetlerini inkâr edenler de vardır...”³⁶⁵

Otuz altıncı âyette بَعْضَهُ يُنْكِرُ “o gruplar içinde Kur’an’ın bazı âyetlerini inkâr edenler de vardır.” buyrulurken, ehli kitap olduğu halde Kur’an’ın tamamına inanmayan Yahudi ve Hristiyanlara ima ve işaret olduğu için³⁶⁶ iktibasla ilgili sanatlardan telmîh sanatından söz edebiliriz.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا... ﴿41﴾

“Bizim, emrimizle yeryüzüne gelip onu etrafından nasıl eksiltilip durduğumuzu görmüyorlar mı?... ”³⁶⁷

Âyet-i celîlesindeki أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا “yeryüzüne gelip onu etrafından nasıl eksiltilip durduğumuzu görmüyorlar mı” ifadesinde, tefsirlere göre ister gerçek anlamda olsun ister mecaz anlamda olsun bazı olaylara işaret ve ima vardır. Gerçek anlamıyla dünyadaki erozyon, aşınma, rüzgâr ve depremlerle eksilen bir

³⁶⁴ Ebû Fedâ İsmâîl b. Amr b. Kesîr el-Kureyşî el-Basrî İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye. 1414), 399.

³⁶⁵ er-Ra'd 13/36.

³⁶⁶ *Kur'an Yolu* (Erişim 19 Nisan 2022), er-Ra'd 13/36.

³⁶⁷ er-Ra'd 13/41.

yeryüzüne işaret varken mecaz anlamıyla ise; inkarcıların ülkelerinin fethiyle onların topraklarının azalmasıdır.³⁶⁸ Dolayısı ile burada da telmih sanatı açığa çıkar.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا... ﴿42﴾

*“Onlardan öncekiler de peygamberlerine tuzak kurdular. İyi bilin ki Allah, bütün tuzakları boşa çıkardığı gibi, daima kendi hükmünü ve onların anlayamayacağı ince planlarını hâkim kılar...”*³⁶⁹

Âyetindeki جَمِيعًا “Allah bütün tuzakları boşa çıkarandır” kısmında Allah Teâlâ’nın daha önceki azgın kavimleri nasıl helâk ettiğine işaret ve ima³⁷⁰ olduğu için kırk ikinci âyette de telmih sanatı görülür. Son olarak;

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿43﴾

*İnkâr edenler: “Sen peygamber değilsin” diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ile O’nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter!”*³⁷¹

Âyetindeki كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ “benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ile O’nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter” kısmında şahit olarak Allah’ın âyetlerine, geçmiş peygamberlere ve onların izinden giden ehl-i kitap âlimlere ima³⁷² olduğu için burada da telmih sanatı mevcuttur.

³⁶⁸ Kur’ân Yolu (Erişim 19 Nisan 2022), er-Ra’d 13/6, 30, 32, 34, 36, 41-43.

³⁶⁹ er-Ra’d 13/42.

³⁷⁰ İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘azîm, thk. Şemseddin, 406.

³⁷¹ er-Ra’d 13/43.

³⁷² İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘azîm, thk. Şemseddin, 407.

4.6. Husn-i ibtidâ (حسن الابتداء)

Husn-i İbtidâ; ister şair ister kâtip ister konuşmacı olsun, bir hatibin açık ve anlaşılır, dile hafif, kulağa hoş gelen, muhataba ve mekâna uygun şekilde söze başlamasıdır.³⁷³ Hatibin hitabetinin başarılı olduğu şu üç hususiyetten anlaşılır; husn-i ibtidâ, tahallus ve husn-i intihâ. Yani sırasıyla açıklamak gerekirse; söze güzel başlamak, konular arasındaki geçişi güzel tamamlamak ve güzel bitirmek.³⁷⁴

Farklı eserlerde bu husus husn-i matla', berâat-i istihlâl, husn-i istihlâl gibi isimlerle de ele alınmıştır. Husn-i ibtidânın en temel hususiyeti ise, değinilecek konuyu açıkça değil, işarî olarak hissettirmesidir.³⁷⁵

Misâl:

الرَّحْمَنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

“Rahman Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti.”³⁷⁶

Burada Cenâb-ı hak surenin içeriğindeki Rahman isminin tecellisine dair bahsedeceği nimet, mükafat ve rızıklara işarî bir şekilde Rahmân ismiyle başlayarak güzel bir girişle yani husn-i ibtidâ ile başlamıştır.³⁷⁷

Yine;

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

“Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ın tesbih etmektedir. O azizdir hakimdir.”³⁷⁸

İçerik olarak kendi kudret ve kuvvetinden bahsettiği Hadid ve Haşr surelerinin

³⁷³ Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 24.

³⁷⁴ Bulut, *Belagat*, 429.

³⁷⁵ Bulut, *Belagat*, 430.

³⁷⁶ er-Rahmân 55/ 1-4.

³⁷⁷ Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 25.

³⁷⁸ el-Hadîd 57/1; el-Haşr 59/1.

ikisinde de Allah azze ve celle, yine kendi güç ve kudretini ilan eden bu çarpıcı ifadelerle, güzel bir başlangıçla (Husn-i ibtidâ) sözlerine başlamıştır.

Ra'd suresindeki husn-i ibtidâ örneği:

أَلَمْ تَرَ تِلْكَ آيَاتِ الْكِتَابِ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

*“Elif. Lâ. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab'ın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.”*³⁷⁹

Surenin bu ilk âyetinde; öncelikle huruf-u mukatta' harfleri zikredilerek merak ve şaşkınlık oluşturmak suretiyle dikkatler cezbedilmiştir. Ardından sırasıyla bunların ne olduğu ve kimden geldiğine vurgu yapıp, insanların çoğunun ise bu gerçeğe iman etmediklerine dikkatler çekilmek suretiyle, ileride değinilecek konuların da inanca müteallik bir nevi bilinmeyen gaybi bilgilerden oluştuğuna imada bulunmaktadır. Ra'd sûresinin ilk âyetindeki bu hoş ve dikkat çekici giriş, husn-i ibtidânın (berâat-i istihlâl) en güzel örneklerinden biridir.

4.7. Husn-i tahallus (حسن التخلص)

Husn-i tahallus bir şairin şiirinde, bir müellifin eserinde ilk sözlerini zikrettikten sonra, herhangi bir münasebet kurarak konuya ve maksadına güzel bir geçişle geçiş yapmasına denir.³⁸⁰ Başka bir tanımla “kasidenin bölümleri arasında münasebet kurarak geçiş yapma sanatıdır.”³⁸¹ Böylelikle nazmın veya nesrin tilavetinde hoş bir üslup hasıl olur ki, metnin anlaşılmasında bu geçişten dolayı kulağı tırmalayan herhangi bir kapalılık veya mana kopukluğu hissedilmez.

Misâl:

³⁷⁹ er-Ra'd 13/43.

³⁸⁰ Bulut, *Belagat*, 436.

Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 26.

³⁸¹ İsmail Durmuş “Tehallüs” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 3 Mart 2022).

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً
بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي
نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

“Allah birbirinden gelme bir nesil olarak Adem’i, Nuh’u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. (33) Bunlar birbirininin zürriyetinden gelmedir. Allah, hakkiyle işiten, kemâliyle bilendir. (34) İmran’ın karısı da şöyle demişti: ‘Rabbim karnımdakini azatlı bir kul olarak sana adadım. Adağımı kabul buyur.’ Şüphesiz hakkıyla işiten ve bilen sensin.” (35)³⁸²

Bu üç âyet-i kerîmede Cenab-ı Hak öncelikle âlemlere üstün kılınan peygamberler ve ailelerini zikrederek, İmran ailesinin üstünlüğünden bahsetmiş ve sonraki âyet-i kerîmelere güzel bir geçiş yaparak asıl maksat olan İmran’ın karısının duası ve Hz. İsa’nın doğumu konusuna geçmiştir. Burada husn-i tahallusun en güzel örneklerinden biri görülmektedir.

Ra’d suresindeki husn-i tahallus örnekleri:

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ
صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِصِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَإِنْ تَعَجَّبَ فَعَجَبْ قَوْلُهُمْ إِذَا كُنَّا تُرَابًا ءِإِنَّا
لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَعْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ
وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

“Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları

³⁸² Âl-i İmrân 3/ 33-34-35.

vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.”³⁸³

“(Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılabak şey onların: «Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?» demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar, orada ebedî kalacaklardır!”³⁸⁴

Görüldüğü üzere Allah azze ve celle dördüncü âyet-i kerîme ile kainatta yarattığı bir çok ekin ve meyvenin her ne kadar benzer köklerden çıkıp, aynı toprak ve su ile beslenseler dahi farklı farklı mahsuller verip, bazısının bazısından üstünlüğünü misal getirerek, kendisinin kudret ve azameti üzerinde düşündürdükten sonra, beşinci âyete yani asıl maksada güzel bir geçiş (husn-i tahallus) yapmaktadır. Ardından gelen âyette ise; asıl şaşılabak şeyin ikinci yaratılışın değıl, tam tersine kendisinin yaratıcı olduğuna bu kadar çok delil varken, inkarcıların kâinata, ilk yaratılışa ve yoktan var edilişe ibretle bakmadan ahireti reddetmeleri olduğunu vurgulamıştır. Akabinde ise Allah’ın yaratıcılığına inanmayıp inkâr edenleri nasıl bir sonun beklediğini anlatmıştır. Dolayısı ile dördüncü âyet-i kerîmede husn-i tahallusun güzel bir örneğı görülmektedir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَتَأْخُذُكُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿16﴾

“(Resûlüm!) De ki: «Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?» De ki:

³⁸³ er-Ra’d 13/4.

³⁸⁴ er-Ra’d 13/5.

«Allah'tır.» O halde de ki: «O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?» De ki: «Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?» Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.”³⁸⁵

Husn-i tahallusun bir başka örneğinin bulunduğu bir diğer kısım ise on altıncı âyet-i kerîmedir. Önceki âyetlerde uzun uzun kafirlerin inkarlarının ne kadar tutarsız olduğundan ve cehennemdeki akıbetlerinden bahsederken, bu âyetle tekrar kudret ve saltanatına vurgu yaparak, yaratıcılığına, kör ile göreni, karanlık ile de aydınlığı kıyaslayarak, iman ve küfrün eşit olmadığına değinmek suretiyle sonraki konuya geçiş yapılmıştır. Böylece insanların akıllarını kullandıklarında Allah'ın tek yaratıcı olduğunu bulacaklarına ve nasıl iman etmeleri gerektiğine değinilmiştir. Akabindeki âyetlerde ise Allah'a iman edenlerden, vasıflarından ve müminleri bekleyen mükafatlardan bahsedilmiştir.

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الْآيَاتِ أَوْحَيْنَا

إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ

مَتَابِ ﴿30﴾

“Rasûlüm! Seni de böylece, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir topluma peygamber gönderdik.ki, sana vahyettiklerimizi onlara okuyup açıklayasın. Çünkü onlar, câhilliklerinden Rahmân olan Allah'ı inkâr ediyorlar. De ki: “O, benim Rabbimdir; .O'ndan başka ilâh yoktur. Ben bütün varlığım la yalnız O'na güvenip dayandım ve dönüşüm de sadece O'nadır.”³⁸⁶

³⁸⁵ er-Ra'd 13/16.

³⁸⁶ er-Ra'd 13/30.

Otuzuncu âyette de husn-i tahallus sanatını görmek mümkündür. Zira sure başında Allah azze ve celle kuvvet, kudret ve uluhiyetinden bahsettikten sonra akabinde kafirlerin nasıl inkâr ettiklerine ve akıbetlerine, sonrasında inananların vasıflarına ve akıbetlerine değinmiştir. Otuzuncu âyette ise insanların kurtuluşu için elçisini gönderdiğini vurgulayıp, nasıl iman edilmesi gerektiğine ve peygamberinin elçilik vazifesine değinmek suretiyle sonraki âyetlerle bağlantılı olacak şekilde güzel bir geçiş yapmıştır. Akabindeki âyetlerde ise hem Hz. Muhammed’e teselli vermiş, hem de önceki peygamberlere değinerek elçisine karşılaşıcağı güçlükleri ve sorunları haber vermiştir.

4.8. Husn-i intihâ (حسن الانتهاء)

Bir müellifin sözlerini; sıkletten uzak, kulağa ağır gelmeyen, son derece sade, düzgün ve açık ifadelerle, metnin içeriğine uyumlu olacak tarzdaki sözlerle bitirmesidir. Yani kapanış cümlelerinin bu kurallara uygun şekilde bitirilerek sözlerin noktalanmasına husn-i intihâ denir.³⁸⁷

Farklı farklı eserlerde husn-i intihâ yerine husn-i hitâm, husn-i hâtıme, husn-i makta ‘, berâat-i makta’ ve berâat-i intihâ gibi isimler verildiği de görürülür.³⁸⁸

Misal:

وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

“Göklerde ve yerde büyüklük ancak Allah’a mahsustur. O mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁸⁹

Câsiye suresinde Cenab-ı Hakk, müşriklerin âyetlerle alay etmeleri, onları inkâr etmeleri ve âyetlere karşı kibirlenmelerinden bahsettikten sonra, asıl büyüklüğün hem

³⁸⁷ Oktay, *Kur'an-ı Kerim'de Bedi İlmi (Yasin Suresi Örneği)*, 50.

Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bediî Sanatlar*, 27.

³⁸⁸ Bulut, *Belagat*, 437.

³⁸⁹ el-Câsiye 45/37.

göklerde hem de yerde ancak kendisine has olduğuna vurgu yaparak, hükümrânlığın ve hikmetin kendisinde olduğu ile sözlerini güzel bir bitirişle (husn-i intihâ) tamamlamıştır.³⁹⁰

Ayrıca Hz. Ali'nin (r.a.) yağmur duasının sonunu husn-i hatime olan şu sözler ile bitirmesi, bu sanata güzel bir örnektir:

لَا تُؤَاخِذْنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا، فَإِنَّكَ تُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا

وَتَنْشُرُ رَحْمَتَكَ فَأَنْتَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

Allah'ım! İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları şeylerden bizi sorumlu tutma! Kuşkusuz sen, onların ümitlerinin tükendiği bir sırada, yağmur indirir ve rahmetini yayarsın. Sen hamde lââyık bir velisin.”³⁹¹

Ra'd sûresindeki husn-i intihâ örneği:

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ

عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿43﴾

*“Kâfir olanlar: Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) yeter.”*³⁹²

Ra'd suresinin sonuncu âyet-i kerîmsinde ise yine husn-i intihânın güzel bir misali sunulmuştur. Şöyle ki; Allah Teâlâ bu surede sözlerine Kur'an'ın kim tarafından indirildiği ile başlamış, ardından kendisinin nasıl bir Rab olduğuna, kuvvet ve kudretine, yarattığı sanatların onun yegâne ilah olduğunu nasıl ispat ettiğine değinmiştir. Akabinde

³⁹⁰ Ustabaşı, *Ayetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatlar*, 27-28.

³⁹¹ Aydın, *Arap Dili Belagatında Bedî İlmi ve Sanatları*, 385.

³⁹² er-Ra'd 13/43.

ise kafirlerin neden ve ne tür bir inkâr içinde olduklarını, akıbetlerinin nasıl olacağını zikrettikten sonra, iman ehlinin ne şekilde iman etmeleri gerektiğine, imanlarının güzelliğine ve kendilerini bekleyen büyük mükafata temas etmiştir. Konuyu; elçisinin vazifesi ve onu bekleyen zorluklarla bütünleştirip, kendinden önceki elçilerin yaşadıkları imtihanları anlatarak, peygamberini destekleyen cümlelerle tamamlamıştır. Ve ardından da güzel bir sonla, yukarda geçen bu âyet-i kerîme ile sözlerini hitama erdirmiştir. Yani ‘sen tüm bunları yaşayacaksın ve her ne yaşarsan yaşa beni, geçmiş peygamberleri, kitaplarını ve o kitaplara vakıf hakiki ehli kitabı şahit tut, noktayı koy ve yoluna devam et’ şeklinde teşvik etmiştir.

Çalışmamızda, Ra’d suresinde tespit edebildiğimiz muhassinat-ı lafziye sanatları burada tamamlanmış bulunmaktadır. Surede 20 farklı muhassinât-ı lafziyye sanatı tespit edilmiş olup, âyetler akıcı bir şekilde okunduğunda bu sanatların çoğu, dinleyici tarafından kulağa gelen talavetten ve ahenkten dolayı hissedilebilir seviyededir.

Ayrıca bu çalışmada, 20 farklı sanatın her birine ait farklı sayılarda örnekler tespit edilmiş bulunmaktadır. Bu sanat çeşitleri ve sayıları aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 1: Ra’d Suresinde Tespit Ettiğimiz Muhassinât-ı Lafziyye Sanatları Tablosu

Sıra	Sanat İsmi	Adet
1	Cinâs-ı mumâsil	4
2	Cinâs-ı mustevfâ	6
3	Cinâs-ı merfû	1
4	Cinâs-ı muleffâk	1
5	Cinâs-ı lâhik	2
6	Cinâs-ı merdûf	2
7	Cinâs-ı muktenif	1
8	Cinâs-ı mutarref	2
9	Cinâs-ı muzeyyel	1+1
10	Cinâs-ı muharref	8

11	Cinâsı muzdevic	2
12	Cinâs-ı iştikâk	6
13	Reddu'l-acuz ale's-sadr	4
14	Mutarref Seci	7
15	Mutevâzî Seci	2
16	Muvâzene	5
17	Teşrî'	1
18	Luzûm-u mâ lâ yelzem	7
19	Telmîh	8
20	Husn-i ibtidâ	1
21	Husn-i tahallus	3
22	Hüsni intihâ	1

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'deki sıralamasına göre on üçüncü sure olup, toplamda 43 âyet olan Ra'd suresi, ismini 13. âyet-i kerimede geçen "gök gürültüsü" anlamındaki ra'd kelimesinden almaktadır. Mekkî veya Medenî oluşu konusunda farklı rivâyetler bulunmakla birlikte bazı âyetlerin Mekkî bazılarının Medenî olduğu da belirtilmektedir. Surenin, ağırlıklı olarak Efendimiz aleyhissalatu vesselamı teselli eden âyetlerden oluşması, surenin senetü'l-hüzünden sonra, müşriklerin Peygamberimiz'e olan baskı ve sıkıntılarının arttığı bir dönemde nazil olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Sûre huruf-u mukatta harfleri ile başlamakta olup, surenin temel konularına değinecek olursak; Allah'ın varlığı, tekliği, peygamberlik, ölümden sonra diriliş, hesap, cennet-cehennem, müşriklerin İslâm hakkında ortaya koydukları şüpheler ve Allah Teala'nın elçisine verdiği tesellilere dair hususlardır.

Bilindiği üzere her peygamber, kavmine, kendi devrinde revahta olan meziyetlerin benzeri olan mucizelerle gönderilmişlerdir. Son peygamber Hz. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem geldiği dönem ise, insanların hitabet ve şiir yani kısacası söz söyleme sanatında en revahta oldukları bir dönemdir. Bu dönemin şairleri ve hatipleri o derece meşhurdurlar ki, adeta sözlerini silah olarak kullanıp, kabileler arasındaki üstünlüklerini, bu yetenekleri ile sergilemişlerdir. Şiiri, kimi zaman birbirlerini tehdit amaçlı, kimi zaman ise başlı başına sözlü savaş ve üstünlük aracı olarak kullanmış, yaptıkları hicivlerle birbirlerini cezalandırmışlardır.

Kur'an-ı Kerim tam da böylesi bir dönemde nazil olmuş olup, adeta söz ustalarına meydan okumuştur. Edebi sanatları ve söz ustalığını bu kadar iyi kullanan şairler bile, değil Kur'an'ın bir dengini, Kur'an'daki bir tek âyetin benzerini dahi getirememişlerdir. Üstelik bunu Kur'an'ın tahaddisine (meydan okuma), "Benzer 10 sûre getirin!" Hûd 11/13. hitabına rağmen başaramamışlardır. Bu meydan okumaya cevap verememe ve Kur'an'ın dengi herhangi bir eser ortaya koyamama hali dahi, Kur'an'ın mucize ve Allah'ın kelâmı olduğunun en büyük ispatıdır.

Bir sözü edebî kılan en önemli unsur, içinde barındırdığı sanatlardır ve de kelimeler arasındaki insicam, talâvet, vezin ve i'caz gibi unsurlardır. Aynı şekilde herhangi bir söz; içerisinde yer alan sanatlar oranında, diğer sözlere olan üstünlüğünü

ortaya koymaktadır. Sözlerin mihengi olan belâgat ilmi nazariyesinden bakıldığında ise, tüm edebi metinlerde olduğu gibi belâgat cihetiyle Kur'an-ı Kerim'in içerisinde de pek çok sanatın varlığına şahit olunmaktadır. Kur'an-ı Kerim; sözlerin en üstünü olması münasebetiyle, barındırdığı sanatlarla zirve noktada bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Kur'ân'ın bütününde olmasa dahi, en azından bir suresinde edebî sanatların bir kısmını açığa çıkarmak suretiyle, O'nun mucizevi yönünü daha fazla gözler önüne sermektir.

Son derece derin ve kapsamlı bir ilim olan belagat ilmi, inceleme alanı itibariyle temelde 3 kategoriye ayrılır. Bunlar; beyan, meâni ve bedi'dir. Her bir kategori ise kendi içerisinde pek çok sanat dallarına ayrılmaktadır ve her bir dal altında yüzlerce sanat çeşidi bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in tamamını bu sanat çeşitlerinin bütünü üzerinden incelemek, tek bir kişinin veya tek bir çalışmanın ürünü olamayacak kadar zor ve meşakkatlidir. Bu sebeptendir ki bu çalışma, bu üç kategoriden bedi' ilmi özeline hasredilmiştir. Bedi' ilmi incelendiğinde ise onun da muhassinat-ı lafziye ve muhassinat-ı maneviye olmak üzere iki ana bölüme ayrıldığı görülür. Sırf bu iki bölümün tamamı altında incelenen sanat çeşitlerinin sayısı bile 123 adettir. Bu yüzden çalışmamız; sadece muhassinât-ı lafziyye sanatları ile sınırlandırılmıştır. Üslubunda sayısız güzellikler ve sanat çeşitleri barındıran Allah kelimasını inceleyip, gücümüzün yettiği ölçüde O'ndaki sanatları ortaya çıkarmak ise, bu ilimle uğraşan Müslümanlar olarak boynumuzun borcudur. Zira tilavetindeki ve üslubundaki icaz ile ön plana çıkan Kur'ân'ın sanat çeşitlerini ortaya çıkarmak demek, aynı zamanda onun mucizevi yönünü de gözler önüne sermek anlamına gelmektedir.

Bu amaçla çalışmamızda; Ra'd suresi özelinde bütün sure taranıp, muhassinat-ı lafziyye sanatları incelenerek, surenin her bir âyetinde, sanatlardan tespit edilenlerin tamamı ortaya çıkarılmıştır. Araştırmamız sonucunda gözlemlenen 22 sanat çeşidinden her birine ait farklı sayılardaki bütün örneklerle tek tek yer verilmiştir. Bunları kısaca belirtecek olursak; surenin tamamında ilk olarak 37 adet cinas (çeşitleri ile beraber) örneği tespit edilmiştir. Yine; 4 adet reddu'l-acuz ale's-sadr, 7'si mutarref ve 2'si mutevâzî olmak üzere 9 tane seci, 5 muvâzene, 1 teşrî', 7 luzûm-u mâ lâ yelzem, 8 telmîh, 1 husn-i ibtidâ, 3 husn-i tahallus ve 1 tane de hüsn-i intihâ örneği olmak üzere toplam 76 adet sanatlı kelime tespit edilmiştir. Sanatları tespit ederken surenin tamamı hem düzünden hem de tersinden okunarak, âyetler büyük bir titizlikle ele alınmıştır. Bu

bağlamda, 43 âyetten oluşan bir surede bile, belagatın üç ayağından biri olan bedi' sanatının, sadece muhassinat-ı lafziye kısmından bu kadar çok sanatlı kelimenin çıkması bile, Kur'an-ı Kerim'in ne denli edebi sanatlarla dolu bir kelim olduğunu ortaya koymaya yetmiştir.

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'deki belagat sanatları alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye'de bu yöndeki araştırmaların, oldukça büyük bir eksiklik içerisinde ve sayıca çok az oldukları gözlemlenmektedir. Temennimiz ise, bu alanda yapılacak olan çalışmaların sayılarının arttırılması yönündedir.

Bize bu sahada ve bu konuda vazife yapmayı nasip edip, kelâmının mucizevi yönünü ortaya çıkarma hususunda çalışma fırsatı veren Rabb'imize sonsuz hamt ve senalar olsun.

KAYNAKÇA

el-Abbâs, Ebu'l-Abbâs Abdullah bin Muhammed el-Mu'tez Billah ibni Mûtevekkil ibni Mu'tasım ibni Reşîd. *el-Bedî ' fî 'l-bedî ' . Dâru'l-Cîl*, 1410/1990.

Abdulğani, Eymen Emin. *el-Kâfî fî 'l-belâğa*. Kâhire: Daru'l Tevkifiye, 2011.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Musned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: Dâru'l-Cîl. 1410/1990.

https://www.nli.org.il/ar/books/NNL_ALEPH990011971590205171/NLI

Aktepe, Murat. *Bedî' Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2017. <https://dspace.gazi.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12602/191660/?sequence=1&isAllowed=y>

Akyüz, Zafer. “Fadl Hasan Abbâs ve Belâgate dair eserleri”. *Universal Journal of Theologh* 4/1 (Eylül 2019), 79-104. http://isamveri.org/pdfdrg/web/viewer.html?file=../G00143/2019_1/2019_1_AKYUZZ.pdf#page=15&search=Muhassen%C3%A2t-%C4%B1%20Lafziyye

Alap, Mustafa Sarper. “Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Klasik Şiirlerinde Edebi Sanatlar”. *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 50-73. https://cukar.org/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=48011

Allân, İbrâhim Mahmûd. *el-Bed'î fî 'l-Ḳur'ân Envâuhu ve Vezâîfuhu*. Birleşik Arap emirlikleri: Şarika. 2002.

el-Alevî, Yahyâ b. Hamza b. Ali b. İbrahim el-Huseynî. *et-Tırâzu'l-isrâru'l-belâğa ve 'ulûm-u ḥaḳâîḳu'l-îcâz*. Beyrut: Mektebetu'l-unsuriyye. 1423.

Âmine, Sitî. *el-Muḥassinâti'l-bedî'ıyye fî Sûreti't-Tevbe*. Gamby: Câmiatu's-Sultan Taha Seyfeddin el-İslâmiyye el- Hükûmiyye, er-Risâlet'l-Câmia 2019.

http://repository.uinjambi.ac.id/2702/1/AA150404_SITI%20AMINAH_BAHASA%20DAN%20ASTRA%20ARAB%20-%20Amy%20Sugiono.pdf

Arslan, Adnan. “Bedî' Disiplini Kapsamında Bir Söz Sanatı Önerisi: İstintâk”. *Türkiye ilahiyat Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 502-513. http://isamveri.org/pdfdrg/D04287/2021_2/2021_2_ARSLANA.pdf

- el- Asîmin, Muhammed bin Salih. *Tefsîru'l-Kur'ânu'l-Kerîm*. Suudi Arabistan: Dâru İbnu'l-Cevzî, 2009.
- Atık, Abdulaziz. *İlmu'l-Bed'i*. Lübnan: Dâru'n-Nehda'l-Arabiyye. <https://shamela.ws/book/17668/33#p1>
- Aydın, Mustafa. *Arap Dili Belagatında Bedî' İlmi ve Sanatları*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2018. <https://mustafaaydin.com/yayimlar/BediIlmiVeSanatlari.pdf>
- Ayık, Âyetullah. *Tevbe Suresi'nin Lugat ve Belagat (Beyan, Bedi') İlimleri Açısından İncelenmesi*.
- Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali bin Sâbit bin Ahmed bin Mehdî el-Hatîp. *Târîhu Bağdâd ve zeyûleh*. Beyrût: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1417/?.
- Bahçeci, Rabia Hacer. *İbn Kemal Tefsirini el-Keşşâf Gelenegindeki Yeri: Dil ve Belâgat İlimleri Çerçevesinde Mukayeseli Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- <https://9lib.net/document/nq761dy6-tefsirinin-kessaf-gelenegindeki-belagat-i-limleri-cercevesinde-mukayeseli-i-nceleme.html>
- el-Bâharzî, Ali bin el-Hasan bin Ali bin Ebî Tayyib. *Dimyetu'l-ğasr 'usretu ehli'l- 'asr*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1414/?.
- Baytar, Yaşar Seracettin. “Arap Edebiyatında Mânâ ile İlgili Güzel Söz Sanatları”. *Diyanet İlmî Dergi* 51/1 (Ocak-Şubat-Mart 2015), 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/410344>
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ. Beyrut: Dâru İbni kesîr. 1987.
- el-Buhârî, Ebû Tayyib Muhammed Sıddîk Han bin Hasan bin Ali ibni Lutfullâh el-Huseynî. *Fethu'l-Beyân fî mekâsidu'l-Kur'an*. Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye, 1412/1992.
- el-Bukâî, İbrâhim bin Ömer bin Hasan er-Rıbat bin Ali bin Ebî Bekr. *Nazmu'd-derer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-sûr*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- Bulut, Ali. *Belagat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Cârim, Ali – Emin, Mustafa. *el-Belâğatul-Vâzıha*. Dımeşk: Mektebet-i Dâru'l-Fecr, 2019.

- el-Cenâcî, Hasan b. İsmâîl b. Hasan b. Abdurrezzâk. *Kitâbu min kazâyâ'l-belâğa ve'n-noğad 'inde 'Abdulqâdir el-Cürcânî*. Mısır: Merkezi'n-Nahbi'l-ilmîyye. 1403/1981.
- el-Cenâhî, Hasan b. Abdurrezzak. *el-Belâğatu's-sâfiye fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bed'i*. Kahire: Mektebetu'l-Ezheriyye, 1429.
- el-Curcânî, Ali bin Muhammed Ali ez-Zîn eş-Şerîf. *Kitâbu't-ta'rîfât*. Beyrût: Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye, 1403/1983.
- el-Cürcânî, Ebû'l-Hasan Ali b. Abdulaziz el- Kâdî. *el-Vasâta beyne'l-mütenebbâ ve huşûme*. Matbaa İsa el-Bâbi el-Halebî ve şürekâhu. <https://shamela.ws/book/489>
- el-Cürcânî, Ebûbekir Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Fârisî. *Esrâru'l-Belâğa*. Cidde: Dâru'l-Medenî. <https://shamela.ws/book/8187>
- Coşkun, Yasin. *Antakyalı Mustafa Remzi Efendi ve Risâle fi 'İlmi'l-Bedî' Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Cowell, Dustin. “Onbirinci Yüzyıl Kuzey Afrika Şiir Eleştirmeni İbn Reşîk El-Kayravânî'nin Perspektifinden Arap Edebiyat Teorisinde Belâğat Kavramı”. Çev: Abdurrahman 92 Özdemir, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2004), 199.
- Çakıl, Zöhre. *Kur'an-ı Kerim'de Seci Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <file:///C:/Users/pinar/OneDrive/Masa%C3%BCst%C3%BC/TEZ%C4%B0MLE%20ALAKALI%20HER%20%C5%9EEY/TEZ%20HAZIRLIK/620176.pdf>
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları. 2012.
- Çetkin, Muhammed. “Cahiliyye Dönemi Şiir ve Nesrinde Nübüvvet”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10/1 (Nisan 2018), 291-292. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/455534>
- Dedekorkutdergisi.com. “Bazı Belagat Kitaplarında Tecnîs Hakkında Bir Araştırma”. Erişim 25 Mart 2022. https://dedekorkutdergisi.com/Makaleler/1901435532_eliaac%c4%b1k_muhittin.pdf
- Dereli, Muhammet Vehbi. “Bedî' İlminde Aks Sanatı ve Kur'an'dan Örnekler”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 14/2 (Yaz 2014), 9-24. http://isamveri.org/pdfdrg/D02420/2014_2/2014_2_DERELIMV.pdf

Derşevi, Sehil- Aydın, Hatice. “Nebe’ Suresinin Belâgat Açısından Tahlili ve Tefsire Yansması”. *Mutalaa* 1/1 (Ağustos 2021), 88-103.
http://isamveri.org/pdfdrg/D04541/2021_1/2021_1_DERSEVI_AYDIN.pdf

Derşevi, Sehil. *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Arapça Belâgati*. Batman: Mütercim Yayınları, 2019.

Derviş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafâ. *‘İrâbu’l-Ḳur’ân ve beyânuhu*. Beyrut: Dâru’l-Yemâme. 1415.

el-Dîmeşkî, Abdurrahman b. Hasan Habenneke el-Meydânî. *el-Belâgatu’l- Arabiyye*. Beyrut: Dâru’ş-Şâmiye. 1416/1996.

<https://shamela.ws/book/12825>

Diyânâ, Reyyân Nûr. *el- Muḥassinât-ı Lafziyye fî Sûreti’l- Mürselât*. ed-Dirâseti’l-Belâgiyye ve Tetbîk-i T’emihâ fî Kısmi Te’îm’l-Lügati’l- ‘Arabiyye. Purwokerto: el-Câmia’ti’l-İslâmiyyeti’l-Hükûmeh Purwokerto, er-Risâlet’l-Câmia, 2020.

http://repository.iainpurwokerto.ac.id/8808/2/RYAN%20NURDIANA_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AD%D8%B3%D9%86%D8%A7%D8%AA%20%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%81%D8%B8%D9%8A%D8%A9%20%D9%81%D9%8A%20%D8%B3%D9%88%D8%B1%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B1%D8%B3%D9%84%D8%A7%D8%AA%20%28%20%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%B3%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%84%D8%A7%D8%BA%D9%8A%D8%A9%20%D9%88%D8%AA%D8%B7%D8%A8%D9%8A%D9%82%20%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%87%D8%A7%20%D9%81%D9%8A%20%D9%82%D8%B3%D9%85%20%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%8A%D9%85%20%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%BA%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9%20%29.pdf

(DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kur’ân-ı Kerîm”. Erişim 21-05-2022.

Durmuş, İsmail. “Seci”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 7 Temmuz 2022.

Durmuş, İsmail. “ Meânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Mart 2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/meani>

Durmuş, İsmail. “ Tehallüs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Mart 2022.

- ed-Dusûgî, Muhammed b. Urfeh. *Hâşiyetu'd-dusûkî 'alâ muhtaşaru'l me'anî*. Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye.
- el-Ebyârî, İbrahim bin İsmail. *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye*. Müessesetu Siclu'l-Arab, 1405/?.
- Eliaçık, Muhittin. "Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinasla İlişkisi". *Social Science Studies* 6/3 (2018), 288-294. https://www.academia.edu/38080587/Arap_Harfli_Bel%C3%A2gat_Kitaplar%C4%B1nda_%C4%B0%C5%9Ftik%C3%A2k_Sanat%C4%B1_ve_Onun_Cinasla_%C4%B0li%C5%9Fkisi_The_Istikak_in_Arabic_Letter_Rhetoric_Books_and_Relation_with_Cinas
- Edebiyat Akademisi. "Belagat Nedir Hale Makama Amaca Uygun Söz". Erişim 5 Mart 2022. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/Icerik.aspx?a=/e/YORUMLAR/Edebiyat-Terimleri-Mazmunlar/Belagat-Nedir-Hale-Makama-Amaca-Uygun-S%c3%b6z/Esa/777D75FE-B95F-40C1-AE3F-BB7463250E7C>
- Erdim, Enes. "Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında Bedî' Sanatlarının Kullanılışı". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/8 (Temmuz-Aralık 2011), 71-82. http://isamveri.org/pdfdrg/D03434/2011_8/2011_8_ERDIME.pdf
- Eroğlu, Yakup. *Arap Belâğtında Kinâye ve İsti'âre*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007. <https://atauni.edu.tr/yuklemeler/cbaa79e1be3ec41ba44c70830e2ddc44.pdf>
- el-Ferâhidî, Halil b. Ahmet. *Kitâb'ul-Ayn* (H.170). Thk. el-Mahzumî, Mehdî - es-Sâmîrâî, İbrâhim. Beyrut: Dâr'ul Mektebet'ul Hilâl.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. *İcâz ve Belâğat Deyimleri*. İstanbul: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Beyân". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 4 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyan--edebiyat>
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Bedî". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 4 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bedi--belagat>
- Hacımüftüoğlu, M. Kâmil. "Ra'd Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 5 Haziran 2022.
- el-Hanânî, Hasan bin İsmâil bin Hasan bin Abdi'r-Rezzâk. *el-Belâğatu's-sâfiye fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedi'*. Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye, 2006.

el-Hanefî, İbrahim bin Muhammed bin Arbeşâh İsâmu'd-dîn. *el-Etvel şerhu telhîsi miftâhi'l-'ulûm*. Beyrût: Dâru'l-kutubu'l-İlmiyye, 943/?.

el- Hârîrî, Muhammed Beylû Ahmed Ebû Bekr. el-Bed'î 'inde'l- Hârîr. 1400.

<https://shamela.ws/book/8793>

el-Hasûnî, Selmân Sâlim Selâmet. *Elvânu'l-Bedî' fî Sûreti'l-Kehf*. Ürdün: Câmiatu's-Şarku'l-Esvet, er-Risâlet'l-Câmia, Kânûn-u Evvel, 2016.

https://meu.edu.jo/libraryTheses/58fef8a1dba11_1.pdf

el-Hâşimî, Ahmed b. İbrâhim b. Mustafa. *Cevâhiri'l-Belâğa fî'l-me'anî Ve'l-beyan ve'l-bed'i*. Beyrut: Mektebetu'l-asriyye.

<https://shamela.ws/book/9256>

el-Hereri, Muhammed el-Emîn bin Abdullah el-Uremî el-Alevî. *Tefsîr-u hadâîgi'r-râvh ve'r-reyhân fî revâbî ulûmu'l-Kur'an*. Beyrût: Dâru Tûgu'n-necâh, 1421/2001.

Hidâyetillah, Endî Nûr. *el-Muḥassinâti'l Lafziyye fî Sûreti'r-Rahmân*. Mekâsir: Camiatü Alaaddin el-İslâmiyyeti'l-Hükümiyye Mekâsir, er-Risâlet'l-Câmia, 2017.

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://repositori.uin-alaiddin.ac.id/8881/1/ANDI%2520NURUL%2520HIDAYATULLAH.pdf&ved=2ahUKEwjGmrOqp-32AhW5_bsIHTrXDKcQFnoECAUQAQ&usg=AOvVaw18Sv-g419oyiVdqy7DgN1D

İbni Aşûr, Muhammed et-Tâhir bin Muhammed bin Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984.

İbn Ebu'l-Hadîd, Abdulhamit b. Hebbtullah b. Muhammed b. Hüseyin. *el-Feleku'd-dâ'ir 'ale'l-Meseli's-sâ'ir*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'n-Nehde, 1973.

<https://shamela.ws/book/10550/165>

İbnu'l-Esîr, Ziyâeddin. *el-Meselu's-sâ'ir*. nşr. Ahmed Havfî – Bedevî Tabâne. I Cilt. Kahire: Dâru'n-Nehdati, 1420. <https://shamela.ws/book/23794/664#p1>

İbn Hakan, Ebû Nasr el-Feth. *Kalâ'idu'l-'ıkyân fî mehâsini'r-ruesâ ve'l-kazâh ve'l-kitâb ve'l-üdeba ve'l e'yân*. Bûlâk: el-Matbaa el-Emîriyyeh, 1284/1866.

İbn Kesîr, Ebû Fedâ İsmâil b. Amr b. Kesîr el-Kureysî el-Basrî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye. 1414. <https://shamela.ws/book/23604/1908>

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mûkerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadîr, 1414.
- İbnu'l-Mu'tez, Abdullâh b. Muhammed. *Kitâbu'l-Bedî'*. nşr. İrfan Mataracî. Beyrut: Muessesetu'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2012.
- İbn Reşîk, Ebû Ali el-Hasan. *el- 'Umde fî Sînâ 'ti 'ş-Şi 'r ve Nakdihi.I*. Kahire: en-Nebevî Abdolvâhid Şa'lân, 1420/2000.
- ibrahimpacaci, İbrahim Paçacı. “Zekat”. Erişim 08 Ağustos 2022.
<http://www.ibrahimpacaci.com.tr/index.php/vaaz-ve-konferanslar/20-zekat>
- İsmavâtî, Erîs. *El-Muḥassinâti'l-Bedî'yye fî Sûreti'l-Me'âric*. Melânc: el-Câmiati'l-İslâmiyyeti ve'l-Hukûmeti bi-Melânc, *er-Risâlet'l-Câmia* 2007.
- İpek, Muhammed Selim. “Klasik Dönem Arap Şiirinde Belâgat (Cinâs örneği)”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (Sonbahar 2019), 397-408.
http://isamveri.org/pdfdrg/G00024/2019_24/2019_24_IPEKMS.pdf
- İsmailekinci. “Bedî' İlminde İfade Güzelleştirici Sanatlardan Cinâs, Seci ve İktibas”. Erişim 5 Mart 2022. <https://www.ismailekinci.com/pdf/002.pdf>
- Jameel, Hemn Abdulkhaleq. *Ahmet Şevki'nin Peygamber Övgülerinde Bedîi Terkip Güzellikleri*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Jshsr.org. “Belâgat Kitaplarında Husn-i Talil'in Tarif ve Tasnifi”. Erişim 25 Mart 2022.
<http://www.jshsr.org/DergiTamDetay.aspx?ID=78&Detay=Ozet>
- Kalyon, Abuzer. “Bosnalı Süleyman Fikri'nin İlm-i Belâgattan Beyân ve Bedîi Hulasası”. *Turkish Studies* 10/6 (Sonbahar 2015), 741-782.
http://isamveri.org/pdfdrg/web/viewer.html?file=../D03262/2015_16/2015_16_KALYONA.pdf#page=3&search=Muhassen%C3%A2t-%C4%B1%20Lafziyye
- Kapar, Mehmet Ali. “Kâ'b b. Eşref”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kab-b-esref>
- Kara, İbrahim. “Arap Belagatında İktibas Sanatı”. *Artuklu Akademi Dergisi* 8/1 (2021), 1-22. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1601286>
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. “Şair”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 2 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sair>
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

el-Kazvîni, Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb. *el-Îzâh fî Ulûmi 'l-Belâga*. çev.İbrahim Şemseddin Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2016.

Kılıç, Hulusi. “Belâgat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat>

Kılınçkaya, Abdullah. “Türkiye'de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri- III (2004-2013)”. *Şarkiyat Mecmuası* 27 (Şubat 2015), 95-130. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/226148>

Kur'an-ı Kerîm. Erişim 08 Ağustos 2022. <http://www.kuranikerim.com/telmalili/rad.htm>

Kur'an Yolu. Erişim 19 Nisan 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>

Türkçe Kur'an Mealleri. Erişim 16 Nisan 2021. <https://www.kuranmeali.com/Sayfalar.php?sayfa=592&meal=diyanetvakfi>

Kaçar, Halil İbrahim. “Teşrî ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 7 Temmuz 2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tesri>

el-Lucinneti'd-Dâime li'l-buhûsu'l-İlmiyye ve'l-iftâ. *Fetvâ el-lucinneti'd-dâime-el-mecmû'ati's-sâniye*. Riyâd: Riâse idâre el-buhûsu'l-ilmîyye ve'l-iftâ.

<https://shamela.ws/book/21772>

Meydanoğlu, Ayşe. “Arap Dili ve Belâgat'ında Cinâs Sanatı”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Bahar 2019), 155-166.

http://isamveri.org/pdfdrg/D03583/2019_1/2019_1_MEYDANOGLUA.pdf

el-Mısırî, İbn Ebi'l-İsba. *Tahrîru't-Tahbîr fî Sınâ'ati's-Şi'r ve'n-Nesr ve Beyâni İ'câzi'l-Kur'an*. thk. Hifnî Muhammed Şeref. Kahire: 1383/1963.

Mustafa, Mustafa Abdulkâdir. *el-Bedi' fî Şi'ri Amr bin el-Fârid*. Sudan: Câmiatü Ümmü Dermâni'l-İslâmiyye , er-Risâlet'ul-Câmia, 2006.

<https://search.emarefa.net/ar/detail/BIM-360457-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%AF%D9%8A%D8%B9-%D9%81%D9%8A-%D8%B4%D8%B9%D8%B1-%D8%B9%D9%85%D8%B1-%D8%A8%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%A7%D8%B1%D8%B6>

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî . Kahire: y.y., 1374-75/1955-56, “Zekât”, 510.

- Oktay, Kamuran. *Kur'an-ı Kerim'de Bedi İlmi (Yasin Suresi Örneği)*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Oran, Zehra. *Safiyüddîn el- Hillî'nin Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bedî'iyye'si ve Busîrî'nin Kasîde-i Burde'si ile Karşılaştırması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/96728/T09506.pdf?sequence=1>
- Osmanlıca sözlük. "Belagat Türkçe Anlamı". Erişim 4 Mart 2022. <http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/Belagat.html>
- Öncü, Mustafa. Molla Halil Siirdî'nin "Basiretu'l-Kulûb fî Kelâm-i 'Allâmi'l-Guyûb" Adlı Tefsirinde Belâğî Uygulamalar". *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Uluslararası Sempozyumu*. ed. İsmail Narin. 2-30. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013. http://isamveri.org/pdfdrg/G00033/2013_2/2013_2_ONCUM.pdf
- Özel, Harun. "Bosnalı Süleyman Fikri ve ' İlmi Belagâttan Beyân ve Bedî' Hulâsası' İsimli Eseri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/4 (2015), 1-43. <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/206339>
- Öztüncer, Tuğçe. *Fars ve Türk edebiyatlarında Beyân ve Bedî'ye Ait Bazı Sanatların İşlenişi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11684/2738/486-6886-10218789.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Özüçalışır, Abdullah. *Muhammed Ali es-Sabuni'nin "Safvetu't Tefasir" Adlı Tefsirinde Beyan, Meanî ve Bedî' -Fatîha ve Bakara Sureleri-*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Rasmawar. *el-Muḥassenât-ı Lafẓiyye fî medâihî'l- buḥterî lilmutevekkilî'l-Abbâsî*. Darusselâm: Câmiatu'r-Raniry'l-İslamiyyeti'l-Hukumiyyeh, er-Risâlet'l-Câmia, 2018. <https://repository.ar-raniry.ac.id/id/eprint/5815/1/Rasmawar.pdf>
- er-Râzî, Fahrüddin Muhammed b. 'Umar b. el-Ḥasan b. el-Ḥüseyn. *Nihâyetu'l-Îcâz fî Dirâyeti'l-Î'câz*. Tah.: Hacımuftüoğlu, Nasrullah. Beyrut: Dâr Sâdır, 2004, 1.bs.
- es-Sabûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsîr*. Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997.
- es Safedi, Ebûs Safa Salahaddin Halil Bin Abyek Bin Abdullah. *Kitâbu Cenânu'l-Cinâs fî 'İlmi'l-Bedî'*. Konstantiniyye: Matbaatu'l-Cevâib, 1299.

- https://www.ilimkapisi.com/kitabu-cenanul-cinas-fi-ilmil-bedi-ve-fi-ahirihi-menahicut-tevessul-fi-mebahicut-teressul-li-abdurrahman-bin-m_218215.html
- Sâfi, Muhammed. *el-Cedvelu fî i 'râbi 'l-Kur'an ve sarfe ve beyâne mea fevâidinahiyyeh hâneh*. Dimeşk: Dâru'r-Reşîd, 1416/1995.
- es-Seâlebî, Abdulmelik b. Muhammed b. İsmâil Ebû Mansur. *Siḥru 'l-belâga sırri 'l berâ 'a*. Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmiiyye. <https://shamela.ws/book/8279>
- es-Sâlimî, Abdullah bin Muhammed bin Abdullah. *Em□ ile 'Alâ Cinâsi 't-Tâm*. Mektebeti'n-Nûr, 2020.
- <https://www.noor-book.com/%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%85%D8%AB%D9%84%D9%87-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A7%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%A7%D9%85-pdf>
- Saraj, Nagma. *Hırnik bint Bedr'in Divanı'nd Bedi İlmi*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- es-Sekkâkî, Ebî Ya 'kûb Yûsuf b. Muhammed b. Ali. *Miftâhu 'l- 'Ulûm*. tahkîk: Hindâvî, Abdülhamid. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, 2000, I.bs.
- Selîm, Hâfiz Hâris. “Şevâhidi'l-Muḥassinâti'l-Bedi 'iyye fî 'Âyâti'l-Kıyâme”. *Mecelleti 'l- Kısmi 'l-Arabiyye* 26 (2019), 1-14.
- http://pu.edu.pk/images/journal/arabic/PDF/14-v26_19.pdf
- Shareef, Mohammed Ali. *el-Hatîb el-Kazvîni'nin Telhîsu 'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tassnîfi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/35778/tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sorularla İslamiyet. “Azâb, Azap”. Erişim 19 Kasım 2022. <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/azab-azap>
- es-Suyûtî, Celâleddin. *Cenâ 'l-Cinâs*. çev. el- Hafâcî, Muhammed Ali Rızık. Dâru'l-Fenniyye ed-Dabâah ve'n-Neşr.
- <https://jbhsc.ae/book/%D8%AC%D9%86%D9%89-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A7%D8%B3-2/>
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. Şerhu 'Ukûdi 'l-Cumân fî 'l-Me 'ânî ve 'l-Beyân. thr. İbrâhîm Muhammed el-Hamdânî. Beyrut: 1971.

- eş-Şafii, Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer el-Kazvinî. *el-İdâh fî ulûmu'l-belâga*. Beyrut: Dâru'l-Cîl. <https://shamela.ws/book/7380>
- eş-Şa'râvî, Muhammed Mütevvellî. *Tefsîru eş-Şaravî*, 1997.
- Tarih Arşivi. "İslâmdan Önce Arabistan'da Kurulan Devletler". Erişim 11 Kasım 2022. <http://tarihresmi.blogspot.com/2016/12/islamdan-once-arabistanda-kurulan.html>
- Taşdelen, Hasan. "İslam'ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassan b. Sâbit'in Hemziyyesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009), 302. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143708>
- et-Tayyibî, Şerefu'd-dîn el-Huseyn bin Abdillâh. *Futûhu'l-ğayb fî'l-keşf an kınâ'i'r-rayb*. Dubâi: Câizetu'd-Dubâ ed-Duveliyye li'l-Kurâni'l-Kerîm, 1434/2013.
- et-Teftâzânî, Sa'duddîn. *Muhtasarul-Meânî*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1960.
- et-Tîbî, Şerefeddin. *et-Tibyân fî 'ilmi'l-me'ânî ve'l-bedî' ve'l-beyân*. nşr. Hâdî Atıyye Matar el-Hilâlî. Beyrut 1407/1987.
- Tülüçü, Süleyman. "Muallakât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 2 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muallakat>
- Uhdiyye, Vâfiyât. *el-Cinâs ve't-Tıbâk fî Sûreti'l-Vâkıa ve Sûreti'n-Nisâ*. Surâbayâ: Câmiatu Sunen Ampel el-İslâmiyye, *er-Risâlet'l-Câmia*, 2019. http://digilib.uinsby.ac.id/36410/2/Wafiyatul%20Uhdiyah_A91216154.pdf
- Ustabaşı, Asuman. *Âyetler ve Türk Edebiyatı Örnekleriyle Bedî Sanatları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Yurtyeri, Mustafa. *Belagat ve Tatbikatı Açısından Kuran'ın Son Üç Cüzünde (Mücadele-Nâs) Muhassinât-ı Lafziyye'nin Tahlili*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2017.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *Esâsu'l-Belâğa*. Beyrut: 1998.
- ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsîru'l-munîr fî'l-'akîde ve's-şerî'a ve'l-menhec*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1991.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Ra'd suresi muhassinât-ı lafziyye tablosu	120
---	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Muhassinât-ı lafziyyenin şemalandırılması.....	30
Şekil 2. Cinâs sanatı ve kısımlarının şemalandırılması	31
Şekil 3. Reddu'l-acz ale's-sadr sanatının şemalandırılması	32
Şekil 4. Seci sanatının şemalandırılması	33
Şekil 5. Lüzûm-ü mâ lâ yelzem sanatının şemalandırılması	33

ÖZGEÇMİŞ

2011 yılında Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisanstan mezun oldu. 2014 yılında girdiği lisans tamamlama sınavı neticesinde Sakarya İlahiyat Fakültesine başlayıp 2016 yılında mezun oldu ve yine aynı yıl Bartın Üniversitesi'nde formasyon eğitimi aldı. Mezuniyetinin akabinde 2 yıl ücretli öğretmen olarak lisede Arapça ve Dini Bilgiler derslerine girdi. 2018 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursu Öğretmenliğine atandı. Urfa Akçakale'de 1 yıl zorunlu görev yaptıktan sonra 2019 yılında girdiği Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek İhtisas Sınavını kazanarak 6 ay Ankara'da eğitim aldı. 2020 yılı ocak ayında Karabük Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başladı.